DE RE HORTENSI LIBELlus, vulgaria herbarum, florum, ac fruticum, qui in hortis cõſeri ſolent, nomina, Latinis vocibus efferre docens ex probatis authoribus: in adoleſcẽtulorum gratiam, multo quàm antea locupletior factus.

Cui nuper additus eſt alius libellus De cultu & ſatione hortorũ, ex antiquorũ ſententia.

CVM PRIVILEGIO REGIS.

PARISIIS.
EX OFFICINA ROB. STEPHANI.
M.D. XXXIX.

CAROLVS STEPHANVS HENRICVLO SVO S.

Video tandem in te nepotule,quod iampridem summo desyderio cupiebã:atque id quãtum gaudeam, satis exprimere non possum. Magnũ enim est,adolescentẽ paternis non solum moribus,sed etiã ingenio adsequendo ita studere,vt iam ab ineũte ætate fœlicẽ omnib9 ingenii sui expectationẽ relinquat. Sed haud scio an omniũ maximũ esse dici debeat,præceptorem nactũ fuisse,qui bene natũ ingeniũ excolat,patri similem efficiat,omniúmque bonarũ literarũ ornamẽtis illustrem atque insignẽ reddat. Qualem fœlicissime te adsequutum fuisse audio Iacobum Tusanũ,virum & in docendo, & in dicendo ac scribendo tantæ apud eruditos omnes authoritatis, vt nunquam Ciceroni magis commẽdatus Cratippus. Ab eo nõ tantũ vtriusque linguæ venustatem perdisces:sed etiam mores edoceberis, plane dignos qui tuũ ingenium perpetuo cõmẽdent:quod quid aliud dici debet quàm philosophicũ?Eum si sequêris ducem,multo tãdem celerius,multo rectius ac cõmodius iter absolues, quod ad omnes virtutes adipiscendas ducit.Nõ parum enim est,aurigæ autnauclero suæ artis peritissimo,currũ, nauem,vitã

denique ſuam cõmiſiſſe. Itaque iam nõ amplius video tibi proponẽda eſſe nepotule,quæ ſolebam ſuperioribus diebus: cum ea gnauiter perdidioeris. Solidiore igitur opus eſt cibo, & qui maiora te doceat: oblectẽtque aliquantulum iis rebus,quas nimirum ſcio tibi perplacere. Fuiſti enim ſemper,etiam admodum tenellus, hortorũ ſtudioſiſſimus: vt vel adhuc ſemeſtris,cõpoſito floribus ſertulo plurimũ delectareris:in quo,paternum quiddam plane referebas. Mitto ob id meũ Hortulum ad te, quo per otium,animũ & oculos quotidianis ſtudiis defeſſos,aliquantulum reficias: naturæ artificium admireris,bonos authores intelligas:iiſque tum demum incumbas,quæ bene natos adoleſcentes decent. Neque verò audias eos, qui noſtrũ in hac re inſtitutũ linguis traducũt ſuis: quaſi id adoleſcẽtulos minus deceat,quod aliquo prælegẽte(ſi diis placet)fuerit exceptum,aut ex recentiorum qui de hac re ſcripſerunt vigiliis tranſcriptũ. Atque illis hoc cõmentum placet.quibus velim planè nota eſſet mea ſentẽtia,vt quid rectũ ac iuſtum ſit, perfecte intelligerẽt. Non enim is ſum,cuius animus eo errore vagetur,qui velim alienos labores mihi adſcribere. Sed ſiquid aut ab antiquis,aut recentioribus,de rebus ad rem hortenſem pertinentibus dictum

fuit,quod idem in Hortulo noſtro deſcribendum eſſet, id malui ab ipſis quod optimum mihi viſum eſt tranſumere,quàm noua confingere,quæ fortaſſis minus adoleſcētulis noſtris profutura eſſent. Id quādocūq; fecimus, habita eſt à nobis bonis authorib⁹gratia,ipſorum nomine minime ſuppreſſo.Sed & ſiquis erogata in præmium pecunia, aliquid in hac re ſe publice nos docuiſſe conqueratur (quāquam id, ſiquid eſt, omnium minimum eſſe debet)quæ ſupereſt habēda gratia ei,qui præmium ob laborē accepit? Siquid nunc te doceat in re grāmatica Tuſanus,quod aliquando per ætatis maturitatem diſponas, & in libellum digeras,publicæ vtilitatis cauſa:accepto poſtea à bonis authoribus, quicquid in rem tuam eſſe videbitur : dicendúſne ob hoc erit Tuſanus,libellum tibi dictaſſe? Ingratiſſimum me hercule hominū genus, qui quod publice tanquam in foro diuendunt, id tamē poſtea fœnus redimere cupiunt ſuæ mercimoniæ,vt ſiquid laudis aut vtilitatis inde poſt ea prouenerit,ſibi adſcribi velint,tāquam ipſa ſola merces idipſum pepererit. Tale quiddam in Iudicio repetit impudentiſſimus tonſor,ab eo qui rem anatomicam cōſcripſerat: cui cum nihil aliud ob præmium præſtiterit quàm quod rogatus fuit de diſſecandarū par-

tium ratione, ſibi tamen & nomen & autho-
ritatem omnem alieni operis expoſtulat.Re-
deo ad meũ Hortulum:quem nõ ſolum cur-
ſim obeas velim nepotule, ſed diligentiſſime
perpendas,quicquid herbarum aut fruticum
in eo deſcriptũ fuerit.Locupletiorem,& mul
to purgatiorem videbis quàm antea:villici e-
nim ſegnitiem arguit,non quotidie emunda-
ta domus,hortus non quotannis repurgatus,
& nouo quodam herbarum genere locuple-
tatus. Vale.

CAROLI. STEPHANI, DE RE HORTENSI LIBELLVS.

NOn credideram Hortulum meũ vos tantopere delectaturũ Adoleſcentuli, cum is primo labore à me per otium excoleretur. Neque vero dignus vnquam mihi viſus eſt, quẽ diligentiore ſtudio obiretis, aut in quo tantam caperetis animi delectationẽ. Quapropter haud ita ornatus ac locuples prima cultura prodiit: rudem & incultam quãdam præ ſe ferens hortuli ſuperficiem. Sed accidit præter opinionem, vt is etiam male con ſtructus ac diſpoſitus, nõ tantũ à vobis (quorũ ſolis precibus obtemperare animũ induxerã) ſed etiã ab aliis permultis perluſtratus ſit, & cultura fortaſſis, & dicendi fœlicitate nobis longe peritioribus. Quorum nõnullis ſcio, neque inſtitutum noſtrum, neque pueriles has nugas magnopere placuiſſe: cum id poſtea vitio nobis dederint, in quo maiorem adhibueramus operam. Nam quos authores qui de hac re bene & erudite ſcripſerũt ſequuti ſumus, eos vbique ſuis locis produximus: quapropter nihil eſt quod in ea re nobis vertatur vitio. Præterea ſiquid à recentioribus deſumpſimus, quod ad rem noſtram facere videretur, habita eſt ipſis à nobis gratia, tituli honore minime ſuppreſſo. quid enim iam hodie dici poteſt, quod non ſit dictum prius? Sed & in iudicio, quod certe in herbarum nomenclatura hodie incertiſſimum eſt, præſertim earum quibus caremus, ſiquid interdum vacillauimus: quid in ea re commiſimus quod homini non ſit proprium? attamen diligenter curauimus, ne res in dubio relin-

queretur: denuo emendatis, atque iterum dispositis rerum herbarúmque omnium formulis. Verum id quo pacto tandem factum fuerit, paulisper audiatis: vt & institutum nostrũ, & hortuli dispositionem facile intelligatis.

Horti variam significationem primum exprimimus: quæque locutiones ad eius culturã & instructionem pertinent, à bonis authoribus vsurpatæ, quibus vos perpetuo assuescere cupimus. Inde ad clausuras & munitiones hortorum explicandas deuenimus, quasi ipsi vobis hortulum instruamus. Et quando hæ quidem vel maceriis, vel viuis sepibus instrui solent: post eas explicatas, vobis herbas proponimus quæ in vetustis hortorum parietibus sponte adnasci solent: item spinas & rubos quibus viuæ sepes confici solent. Itaque hortulũ ingressi, de ambulationibus pauca quædam dicuntur, antequam ad pergularum varia genera, & frutices atque herbas, ipsarũ ornatus gratia applicari solitas, deueniamus. Posthæc areas & puluinos suis interuallis discernimus: arearũ sectiones varias facimus, in coronalem, odoratã, olitoriã & escariam. sed & in olitoria puluinum acetarium & condimẽtarium componimus: in escaria, puluinum fructuarium & radicariũ: in quibus tum areis tũ puluinis, omnes nostræ memoriæ plantas hortẽses describimus. Tãdem vt hortulum eleganter claudamus: de ipsius culturæ ratione, positione, sationum forma, ac remediis contra noxia animalia in hortis succrescentia, pauca disseruntur ex bonis authoribus, ex quibus nos rei rusticæ non omnino ignaros esse fortasse iudicare poteritis. Sed ad rem.

HORTVS.

Hortum ab antiquis dictum pro villa (vulgus vocat *ung uillage*) author est Festus: ea ratione, quòd ibi orirētur qui arma capere possent. Hinc Plin. lib. 19. cap. 4, In duodecim (inquit) tabulis legũ nostrarum nusquam nominatur villa, semper in ea significatione hortus: in horti verò significatione, hæredíũ. Et paulo pòst, Romæ quidem, inquit, per se hortus, ager pauperis erat. Itaque à verbo orior, deductũ est. ob id autem aspiratur, vt differat à dictione ortus, quando originem siue natiuitatem significat.

Hortus, *ung iardin*, à Græcis κῆπος dictus, qui vel animi gratia fiebat, hoc est ad voluptatẽ & delectationem (cuiusmodi Epicurus Athenis primus institu isse intra mœnia creditur: vt meminit Cicero in libris de Natura deorum: vnde etiã hortorũ magister à Plinio dictus est) vel etiã vtilitatis: Expedita enim res, inquit Plinius, & parata: semper neque egent igni qui hortos habent: crudis enim cibis facilè vescuntur, & coctu facilibus.

Itaque hortus altera succidia quondam putabatur: & vbi opes horti deerant, de carnario & macello viuendum erat: erant autẽ carnis desyderia antiquis in exprobratione.

In horto, antiqui maximè caules serebant ad pulmentaria: vnde hortorum caules plurimũ prædicat Cato. & matrumfamiliâs, horti curæ erãt. hinc iudicabant in domo, nequam esse matremfamiliâs, vbi indiligens esset hortus.

Hortus olitorius, *ung iardin de mesnage*, in quo olera seruntur & crescunt in vsum nostrũ. Olus autẽ

vocamus vnãquanque satiuam herbam, qua vescimur, & cuius foliis & caule vtimur in edulijs. Theophrastus, Olera, inquit, vocamus, quæ in vsu nostro sunt, vt intubum, &c. Hinc forum olitorium Romæ macellum diu vocatum est, quod in eo olera venderentur. Vnde etiam olitor, qui hortum olerum curat & excolit, *ung iardinier*: qui a nonnullis etiam hortulanus, & à Græcis κηπουρὸς appellatus est.

Hortorũ curã & cultũ veteribus agricolis insigniter neglectũ probe ait Columella lib. 10. Maior enim erat apud priscos frugalitas, humillimisque cibis victũ tolerabãt. Mox verò cũ nostra ætas dapibus libidinosis pretia cõstituerit, cœnæque non naturalibus desyderiis, sed cẽsibus æstimẽtur, plebeia paupertas summota, à pretiosioribus cibis ad vulgares cõpellitur.

Horti etiã in plurali, nõ solum oleribus, sed & arboribus consiti dicebantur, & voluptatis gratia cõparati: vt Põpeiani, Sallustiani, Luculliani, qui apud Romanos maximo in pretio fuerunt: extántque adhuc hodie eorũ hortorũ vetustissima monimenta. vt facilè coniicere possimus, instar villarũ exædificatos fuisse Mecœnatianos & Neronis principis hortos. Quinetiã viuaria & aquæ piscatoriæ hortis includi solebãt, voluptatis & amœnitatis causa. Cic. 3. Offi. Pythius quidã qui argẽtariã faceret Syracusis, vænales quidẽ se hortos nõ habere dixit, sed licere vti Cãnio (si vellet) vt suis, & simul ad cœnam hominẽ in hortos inuitauit. Quo in loco etiã hortulos pro eodẽ sumere videtur: Cãnius (inquit) eques Romanus dictabat se hortulos aliquos emere velle, quo inuitare amicos, & vbi se oblectare sine interpellatoribus posset. Itaque hortos Crassipedis dixit Cicero ad Atticũ

pro fundo,&quā possessionem rusticam vulgus vocat:Cogito,inquit,in hortis Crassipedis,quasi in diuersorio cœnare.

Hortus pensilis qui supra colūnas vel ædificia factus quodāmodo pēdere videtur:cuiusmodi memini me vidisse Romæ in palatio amplissimi Cardinalis à Valle.Huiuscemodi autē hortos,vt inquit Plinius lib.19.cap.4,vel Semyramis,velAssyriæ rex Cyrus primùm fecerūt.Idem lib.36.cap.4,Legūtur & pēsiles hortos,imò verò & Latium oppidum fecisse AEgyptiæ Thebæ.Quiddā simile cū pēsilibus hortis vidētur habere ii quos plebs nostra vrbana de fenestris suis appēdere solet: vt hortorum imagine, vt inquit Plinius,quotidiana oculis rura præbeant.

Hortus riguus vel irriguus,qui suis & naturalibus aquis,vel per hortū facile delabēte aliquo riuulo irrigatur,*ung iardin pres de l'eaue,ou au meillieu duquel passe ung ruisseau d'eaue clere*. Quemadmodum in villulis sæpe inuenitur. Plinius lib.19.cap.4, Hortos villæ iungendos nō est dubium,riguósque maximè habēdos,si contingat profluo amne.Quod explicare pulchrè videtur Columella his versibus,

Vicini quoque sint amnes,quos incola durus
Attrahat auxilio,semper sitientibus hortis.

Cato,Vinea prima est, si vino multo fiet:secūdo loco hortus irriguus.Quinetiā Plautus in Trin.hortū irriguū appellauit,qui facile irrigatur,vel sæpe aqua perfunditur.Irriguum quoque fontē in passiua significatione dixit Virgilius lib.4 Georg. Irriguúmque bibant violaria fontem.Et Tibullus, Tūc bibit irriguas fertilis hortus aquas.

Horti apud antiquos plurimū commendati sunt

Adonidis Veneris amasii & Hesperidum, è quibus mala aurea retulisse Herculem fabulæ ferunt. Video Erasmum in Chiliadibus. Antiquitas, inquit Plinius, nihil prius mirata est quàm Hesperidum hortos, ac regum Adonidis & Alcinoi: de quibus multa fabulati sunt poetæ.

Horti instructi, *ung heritage ameublé*. Cicero 3. Off. de hortis Pythii, Quid multa? impetrat: emit homo cupidus & locuples, tanti quanti Pythius voluit, & emit instructos. Hoc est cultos & ornatos, atque omnibus iis quæ ad domesticā supellectilē conueniunt, probe munitos.

Ab horto fit hortulus, *ung iardinet*. Plin. lib. 25. ca. 2, Erat tūc Protogenes in suburbano hortulo tuo. Et hortēsis, qui in horto crescit: vt Hortēsis asparagus, hortensis lactuca. Differunt autem hortensia, quæ Græci κηπευτικὰ vocāt, ab agrestibus, cura & satione. Opes enim inquit Plinius, differentiam in cibo fecerunt, vt etiam carduis vescamur.

Cōserere hortū. *plāter ung iardin*. Var. de agricul. lib. 1. cap. 23. Nam & in recentibus pomariis, desitis seminibus, in ordinémque arbusculis positis, primis annis antè quàm radices longius procedere possint, alii conserunt hortos, alii quid aliud. Sic etiam conserere locum. Colu. lib. 11. cap. 2, Itaque in totū præcipimus, vt quisque natura locus frigidus erit, is primus conseratur.

Facere hortum, *faire ung iardin*. Apricus locus, inquit Varro, deligendus, in quo feras violam, & hortos facias. nam ea sole nutricantur.

Irrigare hortum, *arrouser ung iardin*. Horti, inquit Plinius, si rigui non sunt, è puteo pertica, organisve

pneumaticis vel tollenonum haustu irrigandi sunt. Nostri autē clepsydris vtuntur ad hortos irrigādos, *une chantepleure*.

Fodere hortulum, *labourer ung iardinet*. Palladius, Si fons desit, aut imprimendus est puteus: aut si nequeas hoc, piscina superius construenda est, &c. Si hac omni facultate carueris, semper altius tribus aut quatuor pedibus ad pastini similitudinē fodies hortulum. Pastinum autem intelligit instrumentum rusticum bifurcum, quo semina panguntur: vulgus vocat *une binoire*.

Instruere hortum, componere & ornare, *accoustrer & mettre en ordre ung iardin*. Columel. lib. 11. cap. 2, His diebus commode instruuntur horti, de quibus suo loco dicam vberius. Sed instructi horti à Cicerone dicti 3. Offic. pro prædio munito & fundo instructo accipiuntur. Cuius rei nos admonuit Lazarus Bayfius, alterum nostræ Galliæ lumen.

Cæterum in horto probè faciendo hæc obseruata sunt ab antiquis, vt esset sterquilinio subiectus, cuius succo sponte fœcundaretur: cui præterea leniter inclinata planities, cursus aquæ fluentis per spatia discreta deriuaret: atque hic hortus riguus appellatus est, vt prius dixi. habebat insuper terrā stercore cōmistam, non cretaceam, argillaceā, aut rubrica consperſā. hæc enim sunt seminibus inimica. verū de his in sequētibus fusius, cū de cultu & satione dicetur.

SEPIMENTA ET MVNITIONES HORTORVM VARIAE.

Hortos antiqui variis modis claudebant,quemadmodũ hodie quoque ſolemus.Alii enim, inquit Palladius,luto inter formas clauſo,parietes figuratos ex lateribus imitabãtur:vt in Hiſpania & agro Tarentino. Qui mos paſſim in Italia adhuc eſt frequentiſſimus,præſertim in hortis,delectationis gratia cõpoſitis. Quibus copia ſuppetit, marcerias luto & lapide excitãt: vt ſolẽt ditiores qui voluptatem pecuniis emũt,neque ſumptibus parcũt:& pomaria,fruticeta, viridaria, atque etiã veluti ſyluulas quaſdam hortis includunt: vt in agro Thuſculano inquit Varro.alii è lateribus coctilibus ſepiũt hortos ſuos: vt in agro Gallico.alii è lateribus crudis:vt in agro Sabino.Plærique ſine luto congeſta in ordinem ſaxa componũt, aduerſus ferarũ impetus. Alii ornatus gratia, ſpinarum ac ruborũ plantas & ſemina in munitione diſponũt:viuã ſepem appellantes. & naturale ſepimentum aliã ſepẽ faciunt ex agreſti ligno, ſed ea non viuit.fit autem(inquit Varro) palis ſtatutis crebris, ac virgultis implicatis,aut ex arboribus truncis demiſſis, & in terrã deinceps cõſtitutis. Si vero proximus amni aut riuulo fluenti ſit hortus(quãquã ea poſitio infœlix ſit) fit ſepimẽtũ quod militare dicitur:id autem eſt aggere & foſſa ita idonea vt omnẽ aquã quæ de cælo venit,recipere poſſit,præſertim ſi circa viã publicam horti ſepimentum fiat.Poſſunt & in iiſdem locis aggeres ſine foſſa cõſtrui. Ac ne quid à iuuenibus deſyderari poſſit, eorum quæ ad hortenſium munitionum cognitionem ſpectant,primum nobis

dicendum est de clausuris parietũ, atque adeo herbis quæ parietibus rusticis sese circũuoluere & adnasci solent: deinde verò ad sepimenta & sepes descẽdemus & vnà ruborum, spinarum, ac fruticum species explicabimus.

HERBAE VETVSTIS HORTORVM MACERIIS SPONTE ADNASCENTES.

Quandò pernecessarium videtur atque vtile, pueros hortos ingredientes non solum eas herbas, quæ in ipsis crescere solẽt, cognoscere, sed etiam earum quæ foris, hoc est vel parietibus vel sepimentis adhærent, nomina, si forte interrogentur, scire, atque intelligere: non est hæc pars à nobis omittenda, vt de illis pauca quædam breuiter disseramus. Ac ne aliquid intactum à nobis relinquatur, incipiemus ab ipsa hædera.

Hædera itaque, quã vulgus vocat *du lierre*, (id enim est instituti nostri, vt etiam vulgaria nomina percurramus) ab hærendo quidẽ dicta est, quòd vetustis parietibus inhæreat. Quibusdam tamen magis placet ab edẽdo dictã fuisse ederam, quòd vetustos parietes dum serpit, & latius per muros quibus adhæret, diuagatur, corrumpat & exedat. atque ita sine aspiratione & diphthõgo contendunt scribi debere. Vnde etiam primam breuem habet apud Vergilium,

Pastores edera crescentem ornate poetã. Neque vero desunt, qui ederam dictam velint, quòd loca edita petat, & alte diuagetur, atque etiã altissimos parietes conscendat. mihi tamen arridet magis prior opinio.

Hæderæ autẽ (quæ à Græcis κιϛὸς dicitur) mu-

tæ sunt species, quas proximũ est vt explicemus. Est igitur prima omniũ, hædera celsa, quæ per se stans arborescit, quã Græci dendrocysson appellãt: siue etiã orthocysson, vt vult Columella, hoc est rectam & rigentem, & quæ sola sine adminiculo stat. Est & alia celsa, omniũ maxime viuax, quæ suis cirris & claiculis parietes conscendit, arbores amplexu suo perstringit, & succum habet arbori quam amplectitur, similem : vnde quernea hædera in medicinis magis probatur, quemadmodum & viscum quercinum, & polypodiũ quercinũ. Atque huius hæderæ celsæ tres sunt rursus species. Est enim nigra, quæ mas à Plinio vocatur, fértque corymbos nigros, hoc est racemos in orbem circumactos. Virgilius, Atque ederæ pandunt vestigia nigræ. Hæc autem Bacchica & Nysia appellabatur, quòd ea in sacrificiis Bacchi, quæ Dionysia vocabãtur, coronamẽta fierent. Alia est hædera alba, quam fœminã Plinius vocat. Est autẽ alba, vel solo semine aut fructu, aut fructu & folio. Virgil. Candidior cygnis, edera formosior alba. Seruius tamen non ex foliis, sed ex ligno cognosci vtranque hæderã contendit. Atqui hædera etiam antiquis satiua fuit, cuius succus, tædia nariũ, graueolentiámque emẽdat. Plin. lib. 24, Quarta est inter celsas quæ dicitur helix, folia multo minora habẽs quàm aliæ, angulata, & concinniora: cuius plures sunt species. Dicta helix, quòd multas habeat inuolutiones: nunquam autem fert fructum: ac ne quis putet id vitio ætatis fieri, Theophrastus ait, quãtumuis diu viuat, nunquam helicem fructum edere. Est & alia præter has hæderæ species, quæ Græcis chamæcyssos, Latinis hædera humilis siue terrestris dicitur. Serpit

enim humi, & folia minuta habet ac pauca, præsertim in ſyluis. Caue autem ne putes eam eſſe herbam quæ vulgo corrupte hædera terreſtris, pro herba terreſtri vocatur, atque in officinis pro hædera terreſtri venit in vſum. nam neque folia hæderæ habet: ſunt enim inciſa magis, latiora & aſperiora, qualia marrubii nigri, aut potius violæ nigræ, rotundiora tamen. Præterea alium omnino odorem & ſaporem refert: eſt enim odoris teterrimi. Cæterum chamæcyſſos hæderæ omnino ſimilis eſt, niſi quòd imbecillis, vt conſcendere arbores non poſſit, etiam ſi illis hæreat. nullos enim corymbos aut cirros habet. Atque hæc de hædera ſint ſatis.

Helxine Græcis, herba muralis Plinio, vulgo parietaria, & muralium, *de l'apparitoire*, quòd parietibus adnaſcatur & inhæreat. helxine autẽ dicta ab ἕλκω traho, quòd foliis hirſutis, proxima quæque attrahere videatur, atque hæreat veſtibus ac quibuſuis aliis rebus. Quinetiã eius ſemen eſſe admodum aſperum conſpicitur. Scribonius, vrceolarẽ vocat, quòd tergendis vrceis idonea ſit. Quibuſdam etiam perdicium vel perdicias appellatur, à perdicibus, quæ ſummopere hac herba delectantur, ac ſeſe libenter volutant in locis helxinoſis. Eſt & altera helxines ſpecies, hæderaceum folium habens: quæ quia in vinetis vtplurimum naſcitur, à Græcis cyſſampelos dicta eſt, quaſi vitis hædera.

Viola lutea quam quidam leucoion luteũ, pharmacopolæ violam Cheiri appellant: parietibus etiã vetuſtate exeſis adnaſcitur, cuius deſcriptionem differemus in eum locum, in quo de violis & floribus agemus.

Chelidonia, *de l'esclere*, vel etiam chelidoniũ, quod quidem maius appellatur, habétque folia olusatri, parte altera alba, altera viridia, & luteo lacte abundat: circa muros frequentissimũ est. Hac herba dicũtur hirundines pullis suis visum restituere: ad quod videtur vulgaris noster sermo alludere. Est etiam chelidonium aliud, quod minus dicitur, vocatúrque vulgo scrofularia, quòd scrofulas (quas Græci τὰς χοιράδας, vocant, *des escrouelles*) sanare cõperta sit: éstque planta verna, humi serpens, folio hæderaceo, minore tamen tenero, & modicè pingui, sine caule, flore luteo, radicibus multis, torosis, bulbosis, tritici modo coaceruatis, & acribus, præsertim quando locis siccis nascitur.

Crescit etiamnum muris præruptis quod polypodium vocatur Græcis, quasi multipes. radix enim illius herbæ multis cirris ceu pedibus nititur: éstque intus herbacei coloris, habétq; saporẽ veluti ex dulci amarũ: folia filici similia apparent: ad quarum similitudinẽ accedit proxime quæ vocatur dryopteris Græcis, Latinis verò filicula, vel querna filix, radice tantùm à polypodio differẽs: nascitur enim polypodium etiam circa quercus, & id quidem omnium optimum creditur. plura de hoc in Sylua.

Aizoon quoque, hoc est semperuiuum, vetustorũ parietum summitatibus crescere solet. Sunt autem eius duæ species: maius, quod folia latiora habet, spissa, & crassa, pollicari magnitudine, aque in formam gladioli acuminata: vulgus, Iouis barbam vocat, *de la ioubarbe*. Est etiã minus aizoon quam vermicularem vocãt, à similitudine foliorũ quæ rotunda sunt & figuræ oualis, vt vermiculos putes. Sem-

peruiuum autē dictum, quòd nullis frigoribus, aut cæli iniuria quantũuis frigida, moriatur. Huius autem postremi aizon duæ sunt species: alterum enim minus est, & folia minora ac ramos multos habens: quod si gustaueris, calidissimum est, & linguam vehementer vrit. (Itaque falsò pro aizoo sumi videtur, cum calidum sit & exulcerans. vnde nō parum mihi videntur aberrare, qui ea herba pro aizoo minore in confectione populei vtuntur: eam autem Latini illecebram vocant: quidam andrachnem agriam appellant) Alterum maius, & folia longiora habens, interdum etiam ferè priori similia: quod si gustaueris, frigidissimũ senties. Itaque nostri id conferentes & excolentes, in acetariis eo vtuntur.

Adianton, hoc est, nō madescens, quòd semper siccum inueniatur, etiam si ipsam herbam aqua immerseris. quòd si madescat, statim quidem siccatur. Est autem duplex: album & nigrum. album quidem vocatur etiam ebenotriches, quòd folia habeat capillis ebeni similia: atque hinc fortassis corruptum vocabulum, inquit Hermolaus, vt vocemus Capillum Veneris. habet autem folia coriandri, magnis interuallis inter se distincta, festucas exiles, admodum frequentes. plurima reperitur apud Montēpessulanum circa puteos. Cuius loco ea herba, quæ vulgo vocatur saluia vita, veteribus parietibus crescens, vtuntur quidam pharmacopolæ: est enim eisdem viribus prædita, multò tamē inferioribus. Nigrũ autē adiantum in vetustis parietibus & inter saxa frequentissimũ est, vulgus vocat polytrichon & trichomanes.

Asplenum siue aspleniũ siue splenium, herba quæ etiam vetustis parietibus crescere solet, quam vulgus

vocat *ceterac*. Manardus autem asserit vocari *cetrac*. Dicta asplenium, quòd pota splenem absumat. Vnde Vitruuius author est, circa Cortynam vrbem, propter abundantiam asplenii, pecora multa sine splene inuenta. Marcellus eam esse putat (longè tamen diuersam) quæ vulgò scolopendria siue scolopẽdrium appellatur: lienem enim etiam hæc absumit, sed est folio dracunculi, multo longiore tamen, sine caule & flore. Itaque potius referret eam quæ hemionitis Galeno, Theophrasto hemionion dicitur, quòd mulis sit gratissima, ideóque semiasina appellatur. nisi mauis scolopendriam pharmacopolarum accipere, pro ea quã Dioscorides phyllitim appellauit. Sed de his in Sylua multo vberius, dum herbas in collibus succrescentes explicabimus.

Possum hoc loco recensere mille herbarum species, quæ tum super ipsis muris vetustate exesis, tum etiam in murorum imis partibus sponte adnasci solent: vt sunt vrticæ, gramina, atque alia id genus: itẽ etiam ea herba quæ cyanos Hermolao Barbaro dicitur, à colore cyaneo: vulgo autem baptisecula appellatur: papauer erraticum, & plæræque eiusmodi. Sed quoniam eædem frequentius in ipsis agris confitis aut etiam desertis, item etiam locis campestribus succrescere solent, commodius videbitur, si earum tractationẽ differamus in eum libellum in quo de agro à nobis fiet mentio. Itaque satius nunc fuerit ad alias horti nostri clausuras digredi, quæ sepibus & spinis fiebant.

SEPES VIVAE HORTORVM, ITEM SPINARVM ET RVBORVM, QVIBVS HAE CONSTRVVNTVR, NOMINA.

Columella lib.11.cap.3.videtur ex Democriti Georgicis taxare eos, qui hortis munimenta, maceriis aut lapidibus,aut latere coĉto extruunt:quod neque látere fabricata materies perennare poſſit,pluuiis ac tēpeſtatibus plerūque infeſtata, neque lapides ſupra rei dignitatē poſcat impēſa.Itaque ſepiū faciendarū rationem oſtendit,qua non magna opera hortum ab incurſu hominum pecudúmque muniamus.

Sepes itaque,*une haye*,munimentum dicitur rubis aut ſpinis circuntortis factum,ad arcenda ab hortis pecora:vnde hirtas ſepes dixit Columella lib.x,

Talis humus,vel parietibus,vel ſepibus hirtis
Claudatur,neu ſit pecori,neu peruia furi.

Huiuſcemodi autem ſepes arte compoſita,ſtructilis appellatur eidē authori.quòd ſi tabulis vel palis aut etiam lateribus compoſita eſſet,iam ſeptum diceretur:quale fieri ſolet ad pecus includendum.

Sepes autem naturalis, quæ & viua ſepes dicitur Columellæ,& Varroni ſepimētum,fit vepribus,ſpinis conſitis,& ſulcis interiacētibus,ac ſentibus in id ſpatium ſupercreſcentibus, quod inter duos ſulcos interiacet.Sepimentū naturale(inquit Varro)obſeri ſolet virgultis & ſpinis,& habet radices viuæ ſepis. Cuius ſepis faciendæ docet rationem Columella libro 11.cap.3,Atqui hunc veprem manifeſtum eſt,inquit,interimi non poſſe,niſi radicitus effodere velis. Cæterum etiam poſt ignis iniuriam melius renaſci nulli dubium eſt:& hæc quidem claudendi horti ra-

tio maxime antiquis est probata.

IAM VERO nobis de spinarum, sentium, ruborum, aut etiã fruticũ speciebus dicendum est, quibus hortorum sepes ac vepres communiri solent.

βάτον Græci: Plinius, rubum: Columella sentem appellat *une ronce*. Sunt autẽ ruborum multæ species, quæ subinde declarabuntur.

Sentis canis Columellæ, Græcis κυνόσβατος, vastissima spina, & maximos ramos ferens: aliis rubus canis, canirubus Theodoro Gazæ dicitur, ob id quòd eius flores, canum rabidorũ morsibus medẽtur: folia habet longè quàm myrtus latiora, florem item similem, sed minorẽ, sine odore: attollitur autem & arborescit: fructum fert rubrũ, oblongum, similem oliuæ nucleo: intus verò habet lanuginosa semina, qualia in fructibus rosarũ reperiuntur, quæ sunt exenteranda, dum ea comedere volumus.

Est & cynosrodos, rosa canina, *ung esglantier*, folia myrti habens, sed paulo maiora: recta assurgens in mediam altitudinẽ inter arborem & fruticem: fert spongiolas, quibus vtuntur medici ad malefica capitis vlcera, *la malle tigne*: vocatur autẽ vulgo in offi cinis pharmacopolarũ, bedegar, & doctis Cachrys.

Chamæbatos, humilis rubus, duplex est: alius qui nunquam per se attollitur, sed demittitur semper: & qua parte terram attingit, iterum radicat: fértque mora nigerrima, & minora nostris domesticis, lanuginẽ quandã cæruleã superhabentia: cæterũ singula tantũ in singulis corymbis, ex quibus moris fit optimũ diamoron apud pharmacopolas. Alius est rubus qui chamebatos etiã dicitur, nõ ita serpẽs, vt prior: neq; radicãs qua parte terrã attingit: mora fert cras-

ſa, nigerrima, & multa in ſingulo quoque corymbo.

Rubus Idæus, vel Batus Idæus, *ung framboiſier*, quòd in Ida monte Phrygiæ plurimus creſcat: mora fert priori chamæbato ſimilia, ſed rubra, atque interdum alba, odorata admodum, quæ vulgus vocat *des framboiſes*. batias & apobata Græci vocant.

Rhamnus, *ung groſellier*, vt multis etiã doctis placet, non tamen omnibus. Prima autem rhamni definitio apud Dioſcoridem, huic frutici cõuenit, quẽ vulgo groſſularium appellamus: quòd eius fructus acini, ſint ficuum immaturarum acinis ſimiles, qui groſſi ſiue groſſuli appellantur. Columella, Lubrica iam lapathos, iam rhamni ſponte vireſcunt.

Oxyacanthos vel oxyacãtha, id eſt acuta vel acida ſpina, vulgo *eſpine uinette*, à ſpinoſo frutice, & ſucco foliorum vinoſo. officinis Berberis appellatur, cuius nõ meminit Plinius: tantùm animaduerti in deſcriptione paliuri, eadem propemodum referre Plinium quæ Dioſcorides in oxyacantha. Eſt autẽ arbuſtũ piraſtro ſimile, ſpinoſum, baccis racemoſis, rubris, nucleum ſingularẽ habentibus: radice multiplici, pallido colore, qua iuuenculæ capillos tingunt.

Liguſtrũ, *du troeſne*, etiamnũ in ſentibus creſcere ſolet: foliis myrti fœminæ vel oliuæ, ſed paulo latioribus. ac primùm florem albũ gerit, odoratũ quidẽ: deinde verò baccas & corymbos primùm virides: & vbi maturuerunt, nigros, poſteaquã flos decidit, ex quibus fit atramentũ optimũ. Hinc Virg. in Bucol. Alba liguſtra cadunt, vaccinia nigra leguntur. Columel. lib. 10, -& nigro permiſta liguſtro Balſama: Cypron Græci appellant: Mauri, alcannã: quod etiã nomẽ pharmacopolæ retinuere: appellãt enim oleũ

de alcanna, quod ex floribus ligustri fieri solet. Cæterum aqua ex floribus ligustri destillata, medici vtũtur ad eum morbum qui vulgo cancer appellatur.

Matiana quoque à multis sic vocata, quã vulgus vocat *du massault*, in rubis crescere solet: fortassis dicta, quòd circa Matianã regionẽ, quæ est in Media, vel etiã Matianũ lacum, qui & cæruleanus dicitur, frequentissima est: non admodum alte fruticat, & baccas rubras gerit racematim dispositas.

AMBVLATIONES.

Posteaquam clausuras horti absoluimus, ac vestibulum iam egressi sumus, æquum est nunc vt hortum ipsum ingrediamur. Cumque statim ingressis primo aspectu sese nobis offerant pergulæ & inambulationes: de iis primùm disserere nos oportet. deinde verò vitium genera, atque adeò herbarũ varias species, quæ iucunditatis atque amœnitatis gratia pergulis applicari solent, describemus. Itaque ab ipsis ambulacris incipiendum.

Ambulacrum siue ambulatio, *une allee*, rastro ac cylindro complanatum spatium, circum ipsius horti ambitum, quod interdum etiam pauimento constratum erat, in quo colligendi, vel oblectandi, aut reficiendi animi gratia inambulare solemus. Cicero primo de oratore, Postero autem die, cum illi maiores natu quiessent, in ambulationem ventum esse dicebat. Plinius iunior, in epist. Ambit hunc ambulatio, pressis, variéque tonsis viridibus inclusa. Quo in loco succurrit, vt obiter puerorum gratia declaremus quid sit apud Ciceronem de Oratore, Facere duo aut tria spatia per ambulationem aut hortum:

nẽpe id eſt quod vulgo dicitur, bis aut ter expatiari, *faire deux ou trois tours par l'allee, ou bien autour du iardin.* Tum Scæuolam (inquit Cicero) duobus ſpatiis tribúſve factis dixiſſe, Cur non imitamur Craſſe, &c. Hoc eſt poſteaquam Scæuola duo aut tria ſpatia deambulando confecerat.

Fiebãt autẽ duplici ratione ambulationes in ipſis hortis vt etiam nunc fiunt: aut enim ſunt tectæ, & has quidem galerias vulgo vocamus: aut ſubdiales, quæ tamen interdũ pergulis aut foliis ac frondibus viridibus ſuper admotas ac tranſuerſas perticas applicatis operiri ſolebant, & obtendi ad inumbrationem. Quẽadmodũ ſuper thoris antiquis fieri Virgilius teſtatur vndecimo AEneidos, Inſtructóſque thoros obtẽtu frondis inumbrãt. Huiuſcemodi opus in hortis Theocritus τὴν φυλλάδα vocat, nos foliatam conuertere poſſumus, *vne fueillee.*

Cæterum tectæ ambulationes antiquis fieri ſolebant eo lapide quem ſpecularẽ Plinius lib.36.vocãt: qui cum facillimè in tenuiſſimas cruſtas finderetur, pellucidus admodũ erat. Itaque ſpecularia vocabantur, integumẽta ex ſpeculari lapide facta, quibus ambulationes in hortis tectæ erant. Iuuenalis Sat.4,
Quæ vehitur clauſo latis ſpecularibus antro.
Quæ autẽ fiunt à nobis tectæ inambulationes, ſpeculares nõ ſũt: ſed ſuperius clauſæ, hortis verò apertæ: vt earũ iucũditate frui poſſimus, etiã dum pluit.

Ambulationes aut ſoli & aeri expoſitas, Plinius lib.17. ſubdiales vocat, Vitruuius lib.5. hypætras: quæ Latinè etiam ſubdialia ſiue ſubdiualia dici poterũt. Et quia interdum pauimẽtis ſubſterni ſolebant, ideo ſubdialia pauimẽta vocauit Plinius lib.36, quas nos

terracias vulgo dicimus. Atque hæc satis sint quod ad ambulacra attinet. De interuallis autem suo loco dicemus, quando areas & puluinos explicabimus. Nunc ad pergulas veniendum.

PERGVLAE HORTENSES: ITEM HERBAE AC FRVTICES IPSIS PERGVLIS ORNATVS GRATIA APPLICARI SOLITAE.

Pergula, *une treille*, à pergẽdo, vt opinor, dicta: quòd circunquaque vitis, vel quicquid aliud seritur, pedamentorum beneficio diuagetur & pergat. sunt autẽ iuniperinæ, vel etiam salignæ perticæ in arcum aut quadratam formam ita colligatæ & dispositæ, vt super iis discurrentes vinearum aut cucumerum rami, suis foliis inambulationes per æstatem sole feriente operiant: atque ita non parum iucũditatis & vtilitatis adferant.

Pergula etiam, inquit Budæus, pro parte domus exporrecta & propendẽte (vulgus vocat *une saillie*) accipitur. Plin. lib. 35. de Apelle, Perfecta opera proponebat in pergula transeuntibus. Sub his enim pergulis vænales res exponebantur. Quemadmodum hodie quoq; Patauii & Bononiæ fieri videmus sub porticibus publicis.

Pergularum verò hortensiũ duo genera faciemus. Rectam pergulam, quæ pedamentis solo infixis, vel ad murum recta figura compositis, fieri solet: ad quã propagatur rosmarinus, leucanthemõ, & alia huiusmodi, de quibus postea dicemus. Et pergulam camerariam, quæ vel salice, vel iunipero conflectitur, ad-

ambulationes opacandas: nomẽ lingua noſtra à cunabulis infantium habet, *ung berceau*. ad quam applicantur vites, & flexiles quædã herbæ, vt bryonia & cucurbita: de quibus item poſtea.

Primùm itaque nobis eſt dicendum de iis quæ ad pergulæ rectæ ornatum cõſeri & excoli ſolẽt, deinde vero ad camerariam pergulam progrediemur.

Itaque pergulis rectis applicantur herbæ grati odoris, in longum & altum fruticantes, præſertim in iis hortis qui delectationis gratia facti ſunt. atque hæ quidem pergulæ, murales dicentur. plerunque enim muris applicãtur, concinnatis in rectum & tranſuerſum palis, ſecundum quos roſmarinus & leucanthemon, interdum etiam roſaria, propagari ac dilatari poſſunt. Quinetiam inter pergulæ rectæ ornatum, numerabimus eas veluti clauſuras, breuiores tamẽ, & minus altas, quàm pergulæ eſſe ſoleant, quæ circum ipſa arearum interualla, effictis cuicunque interuallo ſuis veluti oſtiolis, formari ſolent: tum vt ſint veluti fulcra quædam ſpectantibus hortulos: tũ etiam ſecundæ cuiuſdam munitionis cauſa: vt ſiquando pulli vel animalia domeſtica hortum ingreſſa ſint, atque adeò ipſas ambulationes, haud tam facile areas deuaſtare poſſint. Quæ tamen clauſuræ buxis opere topiario circumpoſitis, & ad varias rerum effigies efformatis, interdum fieri ſolent. Vnde Plinius Iunior, in epiſt. Ab his, inquit, geſtatio in modum circi, quæ buxum multiformem, humiléſque & retentas manu arbuſculas circumit. Sed iam ad herbas quæ pergulis applicãtur deueniendũ.

Pergulis rectis non ſolum herbæ quædam odoriferæ fruticantes, ſed etiam nonnullæ arbuſcularum

ſpecies fructus iucũdiſſimos proferẽtes, applicari ſolent: quemadmodum ſunt malus cydonia, quã granatam etiam vocamus, à granorum multitudine: malus itẽ punica, & cæteræ huiuſcemodi, de quibus ſuo loco à nobis dicetur, vbi de arboribus fiet mentio, nẽpe in noſtro Seminario, quem ſtatim poſt hortum abſoluemus. Nunc tantùm de herbis quæ pergulis rectis admoueri ſolent dicendum.

Roſmarinum, ſiue, vt quibuſdam placet, roſmarinus, frutex non ingrati odoris, pergulis rectis applicari interdum ſolitus: vulgus noſtrum Latinam vocem imitatus adhuc hodie appellat *du roſmarin*. Eũ autem fruticẽ Plinius libanotida vocat lib. 19. cap. 12, his verbis, Libanotis, inquit, locis putridis, & macris, ac roſcidis ſeritur ſemine. Radicẽ habet oluſatri, nihil à thure differentem. Vſus eius poſt annum ſtomacho ſaluberrimus. Quidam eam nomine alio roſmarinum appellãt. Dicitur itaque libanotis, ἀπὸ τοῦ λιβάνου, ἢ τοῦ λιβανωτοῦ : hoc eſt à thure, quòd eius folia & radix thus oleant maxime.

Sunt autem, ne quis fallatur, multæ libanotidis ſpecies, quarum vna tantùm nobis eſt cognita. Eſt enim libanotis ferax, quæ duplex eſt, mas & fœmina: folia habet roſmarino noſtro ſimilia: ſed vmbellam gerit quẽadmodũ anethum, in qua vmbella, eſt cachry: cuiuſmodi in canina roſa apparere ſolet, atque in ipſo cachry ſemẽ cõplexũ eſt. Cæterũ hæ duæ libanotidis ſpecies nobis ſunt incognitiſſimæ. Eſt & alia libanotis, quæ ſterilis appellatur, eáque ſimplex eſt, ramos ſeſſiles habẽs, ac folia noſtro roſmarino ſimilia: ſed neque florẽ, neque ſemina gerit: paſſímque audio reperiri apud Montempeſſulanũ, item etiam

in quibusdam Hispaniæ agris, quos ea herba sponte adnascēti plenos ac refertos audiuimus.

Est insuper alia libanotidis species nobis cognitissima, atque hæc à Galeno lib. 7. simplicium coronaria vocatur, quòd ad contēxendas coronas sit vtilis: eámque, inquit, Romani rosmarinum appellant.

Leucanthemon, eam herbam fruticosam quidam esse autumant, satis improprie tamen: quæ hodie Romæ, atque adeò apud nos multis in locis, pergulis rectis admoueri solet: vocat autem vulgus iasminū, *du iosmin*. Cui tamen non conuenit Dioscoridis descriptio: vnde à multis Zambachus esse dicitur. De leucanthemo autem sic ait Plinius lib. 36. cap. 12, Ramulos ei esse nunquam pauciores duobus in diuersa tendentes, florem cādidum, lilio rubro similē, semē nigrum, latum, ad lenticulæ dimidiæ figuram, multo tenuius, radicē herbacei coloris. quæ omnia nostro iasmino haud satis conueniunt, vt eleganter ostendit noster Ruellius. Eadem, vt opinor, est quæ phalāgites siue phalangion à Galeno vocatur, quòd morsis à phalangiis (qui sunt serpentes venenosissimi) auxilietur. Quinetiam idem nomē etiam adscribit Plinius huic herbæ. Quod verò addit, se in quibusdam exemplaribus pro leucanthemon inuenisse scriptum leucacantha, certe corruptè ac mendose scriptum fuit. est enim leucacantha species cardui sessilis, folia lactucacea habētis, maculis albis conspersa, similis cuidā herbæ, quam vulgus vocat carduum beatæ Mariæ. Quæ verò hic de leucanthemo & phalangite siue phalangio à Plinio scripta sunt (si Hermolao Barbaro credimus) nostro iasmino nō conueniunt, ex quo vnguētum iasminum siue iasme

Dioſcoridis cōponebatur(quod apud Perſas & Parthos inter epulandum vſurpabatur odoris cauſa.Nā hi fœtentis animæ virus, multitudine ciborum & ebrietate natum commendatione odorum accerſita ſummouebāt) quæ vox nos admonet, vt ex ea ferè viola alba compoſitum intelligamus quæ vulgo ieſiminum vocatur, diſtinctiones & harundinaceos parietes in hortis opere topiario conueſtiens, flore candido,præcipuæ ſuauitatis folium in viridi nigricans,oblongū,faſtigiatum, mucrone languido, magnitudine roſacei, ſed anguſtum. Hoc violæ genus ſolum Perſis & Parthis antiquitus cognitum & nobis hactenus peregrinum.Hæc ex Barbaro. Plura de hac re ſi voles, videto librum primum Ruellii De natura ſtirpium.

Quandoquidem multis in locis roſas pergulis rectis ornatus gratia applicari vidimus: ac veluti roſaria quædam vtrinque hortum ipſum communiētia fieri: idcirco admonere nos videtur locus iſte,vt de roſis dicamus.

Roſa itaque tam florem ipſum, qui ſpina verius quàm frutice naſcitur,quam ipſam ſpinam aut fruticem comprehendit generali quadam ſignificatione: Græci ῥόδον vocant, eò quòd (ait Plutarchus) ῥεῦμα πολὺ τῆς ὀδμῆς ἀφίησι: hoc eſt, ingētem odoris fluxum emittat. Sunt autem roſarum variæ ſpecies quas ſuo ordine Plinius lib.21.cap. 4. deſcribit. præter eas quæ ſētibus ac rubis creſcere ſolēt, quas Græci caninas vocant:Plinius,quantum ego coniicere poſſum, appellat Græculas: de quibus in rubis ſupra diximus.Cæterum quædam ſunt roſæ purpureæ odoratiſſimæ, quas vulgus prouinciales vocat:

quædā rubræ admodū, minus odoratæ, quas vulgus rosas franchas appellat, pharmacopolæ incarnatas: quædā etiā paruulæ & subflauæ quas quidā damascenas & coroneolas nominant, præsertim in Italia. Galli autē moschatas, quòd odore moschū referāt: atq; id ab insitione poti⁹ quàm à natura factū puto. Sūt & rosæ albæ multarū specierū, sed omniū frigidissimæ & humidissimæ: ex quibus fit probatissima aqua ad refrigerandum, quā rosaceā vocam⁹: item etiā oleū quod rosaceū tum absolutè, tum cum adiuncto appellatur. Sunt item aliæ autumnales quæ ex caule maluaceo funduntur, foliis hibisceis, multo tamen maioribus & asperioribus, vnde quibusdam altheæ siue bismaluæ species putatur: odorem nullum referunt: diciturque hæc rosa, inquit Barbarus, à Græcis muscetō siue mosceuton à propagine viuiradicéve, quam Græci mosceuma vocant. vulgus nostrum rosas marinas appellat, alii autem trās marinas dicunt, *roses d'oultre mer*. Est insuper alia rosæ species, quæ vulgò rosa Hiericontis dicitur, *rose de Hierico*, ex qua amomum Dioscoridis colligitur, vt putat is, qui dialogum illū conscripsit, qui Botanologicon inscribitur: cui etiamnum Marcellus & Barbarus assentire videntur. Facilè itaque rosa omnis pergulis applicabitur, haud secus atquè ipsa vitis. Omnis enim rosa, inquit Plinius, recisione atque vstione proficit: Translatione quoque, vt vitis, optimè ocyssiméque prouenit. atque hæc est ratio cur pergulis rectis facilè applicari solet.

Quòd autē ad veram appellationē attinet, nescio an florem ipsum, rosam: fruticem vel spinam, rosarium: locum rosariis consitū, rosetum rectè appellare

poterimus: quemadmodum coryletum & oliuetum &c. Sed tũ Columella, tum Plinius, & alii, rosariũ pro loco rosis consito frequentissimè vsurpant. Rosarium serotinum, inquit ille, perfossum & cultum habere iam tempus est: quapropter certi nihil statuere possumus. Cæterum in ipsis pergulis, quas etiamnum rectas appellauimus, sed breuiores, quæ circũ ipsa interualla componi solent: aliquæ etiam arbusculæ propagantur, præsertim quæ topiario operi propriæ sunt, & tonsiles ac flexiles, perpetuóque virore commendabiles: quales sunt buxus, cupressus, iuniperus: de quibus mox dicendum.

Buxus siue buxum (vtrunque enim dici potest) *du bouys*: Pyrenæis & Cytoro montibus plurima, ac Berecynthio tractu. Huius autem tria genera facit Plinius lib. 16. cap. 16. Gallicum, quod procerum est: oleastrinum, in omni vsu damnatum, ob grauem odorem. & nostrate, siue syluestre omnium minimum, sed diffusius, & densitate parietum virens semper, ac tonsile: de quo hoc loco agimus. Itaque parietes illos interuallares buxis tonsilibus opere topiario compactos circũ hortũ, rectè buxeta appellabimus: sunt enim interualla buxis consita.

Iuniperus, *du geneure*, quam Græci arceuthyda vocant, solet itidem iis pergulis applicari: viret enim coma perpetua, vnde & topiario operi idonea: præterea cariosam senectam non sentit, vt ex trabibus tẽpli Dianæ visum est, inquit Plinius. eius lignum & rami odoratissimi. baccas itẽ fert nigras admodum odoras, quibus in suffitibus cubiculorum vtimur. Est autem Dioscoridi iuniperus duplex, maior & minor, quæ sola arboris & seminis magnitudine inter

ſe differunt.

Cedrus item, *ung cedre*, arbuſcula non vſqueadeò frequens apud nos, ſed pergulis tamen idonea. Eſt enim inquit Theophraſtus, iunipero non abſimilis, folio ſpinoſiore & duriore, fructu etiam ſimili: humilior tamē, & materia incorruptior. Eſt & Cedrus arbor, cuius fructus cedrides Græcis appellatur. Atqui Plinius ſcribit Cedrum appellari in Syria humorem è ligno tædæ conciſæ defluentem, quo cadauera in AEgypto perfuſa diu ſeruantur. eo etiā tædæ ac funalia illinebantur: vt dum arderent, gratiſſimum odorem referrent. Virgilius,

Vrit odoratam nocturna in lumina cedrum.

Plura videto apud authores antiquos.

Sabina item herba frutéxve, quam noſtri, *du ſauinier*, vocant, folio ferè cupreſſi, perpetuò virenti, in topiariis pergularum operibus non improbatur, Græcis brathy dicitur. Eſtque duorum generum. Altera tamaricæ ſimilis folio eſt, altera cupreſſo. Qua ex re quidam creticam cupreſſum dixerunt. Plinius lib. 24. cap. 11.

Atque hæ ſunt herbæ ac frutices aut arbuſculæ, quæ pergulis rectis applicari ſolent. nunc ad pergulas camerarias deueniendū, ac vitium genera & cucurbitarum ſpecies explicandæ: item etiam aliarum herbarū quæ camerariis pergulis circumplicari ſolent nomina, ac deſcriptiones breuiter faciendæ.

Vitis itaque pergulana, *vigne de treille*, Columellæ dicitur lib. 3. cap. 2, quæ in hortis ſeritur magis ad voluptatem, quàm ad prouentū, & in pergulas ſiue rectas ſiue camerarias attollitur, vt eas veſtiat: adiuta tamē pedamētis ſalignis infornicatis, & topiario

interdum opere fabrefactis, vmbrosa opercula subdialibus ambulationibus præbet. Eam vitem appellare videtur escariam Plinius lib. 14. cap. 3, In pergulis (inquit) serũtur escariæ appellatæ, eduræ acinis, albæ nigræque. Eadem etiam vitis adminicularia dici potest, quòd palis iuniperinis ceu adminiculis fulciatur, quibus suis clauiculis veluti manibus quibusdam repens & circumplexa, vmbram deambulationibus præbet. Sed alia vitium genera, earúmque conserendarum rationem, ac vinorum & huiuscemodi rerum differentias, in alium libellum differemus, in quo vineta tractabimus.

Veniamus iam ad alias tũ vites (impropriè tamen dictas) tũ herbas quæ ipsis pergulis etiã admouẽtur.

Vitis agrestis, si quidem sumatur pro ea vite quam Virgilius atque adeò alii authores Latini labruscam vocant: nullam aliam cum satiua vite differentiam habet, præterquam quòd ipsa non colitur, sed seminalis est: vt Plinius & Columella pro omni vite passim crescẽte labruscam accipiant, *une uigne en friche, delaissee, champestre*. Eius autem racemi ad maturitatem nunquam aut raró perueniunt: flos à Plinio œnante vocatur. Est autem alia vitis agrestis, quam Græci ampelon agrian vocant, quæ fert racemum & corymbos hæderæ. Eam autem vulgus vocat solanum lignosum, quòd fructum & folia hortensi solano similia habeat, habet præterea longa sarmenta instar vitis vinum ferentis, lignosa tamen, aspera, & corticem rimosum habentia.

Vitis alba, Græcis ampelos leuce dicta, quòd folia & corymbos ac capreolos vitis habeat: eadémque folia alba gerat, præsertim dũ grandiora sunt: vulgus

Parisiensium vocat *de la couleuree*, quòd in modum colubri vndique serpat: Picardi autem, *du feu ardent*, quod quascúque partes corporis attigerit eius racemus, ipsas quodammodo adurere videatur. nõnullis eadẽ bryonia dicitur, Columellæ bryonias: quibusdã psylotrũ, hoc est quasi depilatoriũ, quia pelles infici eius acinis quemadmodum & labruscæ possunt.

Vitis nigra, quam alii bryoniam nigram vocant, quòd eius corymbi primum virides, deinde vero nigri appareant, vitis autẽ albæ rubri sunt. Cæterũ vitis nigra folio & colore corymborũ ab alba differt: habet enim folia hæderæ similia, item etiam radicem: quæ quidẽ foris nigra est, intus verò colore buxeo, aut luteo: alba verò vitis radice est crassissima, & albissima intus & foris: qua nõnulli (vt est radix fissilis, & tanquam cæra in omnẽ effigiem ductilis) formas humanas effingunt, vt radix videatur ea forma creuisse: atque ita vulgo imponunt, vt dicant radicem esse mandragoræ, neque posse extrahi nisi summis ceremoniis. Atque hæ quidem omnes vitiũ species pergulis camerariis applicari solent.

AEquum est etiã huic loco nos proferre eam herbam hactenus à veteribus ignotam, quam Barbarus Characiã appellari contẽdit, vulgus Italorũ Charãciam. Ligures Padani Balsaminam: Hetrusci, Ierosolymitanum pomũ vocant. nos etiã vulgo pomum miraculosum dicimus, *pommes de merueilles*. fert enim poma admodum egregia, & visum oblectantia, quæ dum matura sunt, sese, miraculo quodã naturæ aperiunt, ostendúntque semina quæ intus continent, veluti pretiosissimis quibusdã smaragdis similia. Cæterũ planta ipsa tãtæ est flexibilitatis, vt septi

modo in hortorũ pergulis ac fenestris per cancellos opere topiario facilè digeri possit. est enim foliis vitium similibus, paulò minoribus tamen, pampinis etiam vitem pergulariam referentibus. Huiuscemodi herbam vidisse me memini in horto Renati Belaii longè omnium, qui hodie tum apud Germanos, tum etiam apud Italos visuntur, nobilissimo, vt nihil addi possit ad absolutam horti bene exculti, & innumeris variarum plantarum diuitiis refertissimi curam ac diligentiam.

Lupulus, *du houblon*, folia habet bryoniæ similia, sed paulò asperiuscula, flores foliaceos & candidos, qui ferè allium vinúmque subolent: Græci vulgo brytona vocant, Plinius lupum salictarium. subit enim & scãdit salices atque arbusta omnia. In Flamina quoque, inquit Barbarus, lupus reptiuus vulgari nomine appellatur: cuius duæ sunt species. Quidam falsò pro vite nigra accepcrũt, alii etiã ineptissimè pro corruda. Aut hæc omnino aut non absimilis huic herba est, ĩquit Hermolaus, qua Occidentis populi cereuisiam suam maceratis humore floribus cõmendant, sapore quodam vini.

Cucurbitarum etiamnum ferè omnia genera pergulis camerariis applicari solent. Itaque obiter de iis à nobis dicendum.

Cucurbita, *une courge*, aut est satiua: quam Græci fœminino genere in secunda declinatione κολοκύνθην dixerunt: éstque dulcis, vt edi possit. aut est syluestris & amara, medicinis tantùm apta, quam Græci diminuta appellatione κολοκυνθίδα appellauere. vulgus vocat *des coloquintes*.

Rursus satiuæ cucurbitæ genera duo. aut enim sa

cili & admodum flexibili ramorum curuitate tecta, pergulas,& testudines operit:atque ideò cameraria à Plinio dicitur, lib.19.cap.5, Camerariis (inquit) vires sine adminiculo standi non sunt, velocitas pernix,leni vmbra cameras & pergulas operientes.Aut suis flagellis humi reptat, & plebeia eodem authore appellatur.

Atqui camerariæ aut plebeiæ cucurbitæ multiformes reperiuntur. crescunt enim qua coguntur forma.alia in ventrem plurimũ turgescit: quæ quidem cruda,saporis est fatui admodum, quem nostri vulgo appellant *fade*:cocta autem,edi facilè potest.Alia item in longitudinem maximã producitur,vt quædam aliquando visa sit nouem pedum longitudinis, vt refert Hermolaus:atque hæc ob id anguina à quibusdam appellata est.Alia est coactæ admodum breuitatis, digitali crassitudine, non nisi in saxosis nascens,à Græcis somphos cognominata,quia inanis sit:à nobis autem barbara aut marina appellatur,iusculis & pulmentis idonea. Alia denique est cucurbita,quæ in lagenarum formam artifice natura crescit, nonnunquam etiam ita formatur ac fingitur. Ligatur enim ab hortulano , quodam vinculo, ea parte qua strictiorem vult facere. Qui mos etiam antiquis esse solebat,vt cucurbitas in vasa fingerent: vt iis postea maturis & inanitis ac siccis vterentur. Nuper enim,inquit Plinius,cucurbitarum vsus venêre vrceorum vice: iampridem etiam cadorum ad vina condenda. Columella, De media,inquit, parte cucurbitæ semen inuerso cacumine ponito, vt fiat incrementi vastioris : nam sunt ad vsum vasorum satis idoneæ.

Halicacabũ siue halicacabus, solani species, in vineis frequẽtissima, & propter delectationem in hortis conseri solita. fruticosa est planta, vesiculas multa proferens Septẽbri mense, turbinatas, vt ait Plinius: colore primùm viridi, mox paulatim rubescente, vnde à Latinis vesicaria appellata: in officinis pharmacopolarum audies vocari alcacãgi, voce quadam arabica: vulgus nostrum vocat *des coquerelles*: quod nomẽ fere accedit ad id quod inditum est anemonæ erraticæ, *des coquerets*: nam ita legendum est. Quam autem herbam, siue fruticem vesiculas etiã proferentem, vulgus nostrũ vocat *des baguenauldes*, certe docuit nos Ruellius esse eam quæ Theophrasto colutea appellatur: nam (inquit) frutex est quadriennio se in arborem efferens, ramis exilibus, folio fœnogræci, membraneo, folliculo pellucente, prætumido, & veluti quodam spiritu distẽdente, turgido, ita vt digitis si prematur, crepitãs dissiliat: in quo semen atrũ, durum, latum, lentis magnitudine. Mauritani, sermone suo vernaculo *Sene* vocãt: quæ vox officinis hodie remansit: vt folia sene appellent & folliculos supradicti fruticis, in quibus vis inest alui subductoria.

Est præterea alia, quæ multis halicacabi species esse creditur, nuperrime inuenta, cuius neminẽ antiquorũ scriptorũ mentionẽ fecisse cõperio: atque hæc quidẽ planta pergulis operiendis est aptissima: latissime enim suis clauiculis sese diffundit, ob id operi topiario vtilissima: fert autẽ vesiculas halicacabo similes, in quibus semen inclusum est, pisis, aut ciceribus simile: in cuius medio effigies veluti cordis humani insculpta & incisa apparet. atque ob id à nostris vul

gò appellatũ est id semen, *pois de merueilles*. Visa est à nobis primùm hæc plãta in horto amplissimi Cardinalis Parisiensis, quẽ quotidie eius frater Renatus Belaius incredibili ingenii atque eruditionis cãdore præditus, non solum excolendum diligentissimè, sed etiam innumeris variarũ rerum miraculis exornandum, atque augendum studet: vt neque sumptibus, neque labori parcat, quò viris doctis in earum rerum cognitione, haud parum possit prodesse.

Hæc sunt quæ de pergulis earúmque tegumentis habuimus dicẽda. AEquum est igitur nunc, vt ad interualla, puluinos, & areas transeamus: deinde verò herbas hortenses complectemur.

AREAE, PVLVINI, INTERVALLA.

Prima sese nobis offert, post pergularum & ambulationum explicationem, ipsarum areolarum cognitio, super quibus semina eleganter ab hortulano disponuntur.

Dicta igitur area (quãtum ego coniicere possum) ab arando, quòd primùm aretur & proscindatur: deinde verò subigatur & complanetur ipsa terra in quadratam planitiem ad multos vsus, siue ad exspicanda frumenta in villis, siue ad alicuius loci, vel etiam vrbis ornatum (quæ platea vulgo dicitur) siue etiam ad hortorum elegantiam.

Quæ autem in villa, aut etiã agro ipsa conformabatur area, ad fruméta exspicanda, vt deinde horrea recõdi possent: vulgus nostrum adhuc vocat *une aire*. ea cylindro cõplanari solebat, vt durior esset, & flabelli duros ictus pertinacius ferret: neque granum

ipſum diſſiliēs, aut in fiſſuras admittere, aut in interiorem mollitiem recondere poſſet. Virg. in Georg. Area tum primum ingenti eſt æquāda cylindro. Cato Areā vbi frumentū teratur, ſic facito: Locum vbi facias confodito: poſtea, amurca bene conſpergito, ſinitóque combibat: poſtea cōminuito bene glebas: deinde coæquato, & pauiculis verberato. Eſt autem cylindrus, lapidea columna, rotunda & volubilis, ita cōpoſita vt per locum quem complanare volumus circumacta, facili negotio inæquales terræ glebas ſubigat. dictū ἀπὸ τοῦ κυλινδεῖν, id eſt à voluēdo. Pauicula autē dici poteſt quicquid ligneū vel alterius materiæ ſub oblonga & rotunda forma continetur, vel ad aliquem locum complanandum, vel cuiuſuis alterius rei gratia. à pauiēdo dicta pauicula: quòd ea terra verberetur, ac conteratur, vt ſolidior & firmior fiat. vulgus noſtrum hortulanorū vocat *ung batoir*, quēadmodum fiſtucā ad pauimenta aptam *une hie.*

Cæterum ab huiuſmodi area frumentaria, areator dicitur, qui in ipſa area frumentū terit & exſpicat. Columella, Atque hoc ſupremū areatorū emolumentū percipiendorū ſeminū, quæ terræ crediderat. Vulgus noſtrum vocat *ung bateur en granche.*

Eſt & area, publicus in ciuitate locus, in quē propter amplitudinē & planitiē, negotiorū cauſa populus cōmeare ſolet: in quo etiā merces & victus publici diuendūtur, vulgus noſtrū plateā vocat, *une place:* cuiuſmodi cōſpicitur Venetiis iuxta ædē D. Marco ſacram, & Lutetiæ multis in locis. Suetonius Tranquillus, Forū de manubiis inchoauit: cuius area ſuper ſeſtertiū millies cōſtitit. Itaque eleganter aream Malberti, aream Grauiæ, aream cœmiterii D. Ioan-

nis pro plateis dicemus, vt id etiã obiter adnotatum sit puerorum causa. Gell.libr.20.cap.1, Ad eam forte in area Palatina, cum salutationem Cæsaris opperiremur, philosophus Phauorinus accessit.

Area vero, siue areola potius in hortis fit ad distinguenda semina à seinuicẽ, vt violas ab oleribus: item herbas odoratas, ab iis quæ minus odoratæ sunt, & iusculis condiendis aut acetariis faciẽdis magis idoneæ. Fitque terra prius optime subacta. Columella, Cum terram bene subegeris, areolas facito. Hinc disserere semina in areolas aptè & eleganter dixit idem author lib.11.cap.2, Tum etiam baccas lauri, & myrti cæterarúmque viridium semina, in areolas disserere præceperunt. Varro de ling. lat. Nam vt olitor disserit in areas sui cuiusque generis res, sic in oratione qui facit, disertus est. Palladius spatia hortorum areas appellare videtur: Hoc mense (nempe Septembri, inquit) spatia hortorum, quæ per vernum seminibus impleturus es, altè tribus pedibus pastinare debebis. Nostri, aream vulgo vocant *une planche*, à planitie. Plana enim area eleganter dicitur à Palladio cum de intubis loquitur, pro diligenter æquata & complanata: aut etiam ampla, propter numerosas radices. Dicitur & area quibusdã à quadrata forma, *ung carreau*. sed hæc nimis vulgaria sunt.

Puluini (mea quidem sententia) videntur hoc ab areis differre, quòd molliores sint, & veluti fimo super ipsis areis coacto tanquam tori instruantur, ad superponenda semina quæ vberius terræ alimentum desyderant: quæque propter sui frigiditatem mollioribus & calidioribus fomentis opus habent, quales sunt pepones & cucumeres: quibus etiam assidua ir-

rigatione est opus. Fiebant enim puluini ad eorum similitudinem, in quibus sedemus, quo mollior esset sessio etiam ipsis herbis, & minus infestarentur hyemis aquis, quemadmodum inquit Columella lib. 12. Quòd autem in areis vel super areis puluini interdũ componerentur, docet idem author lib. 3, Omnium (inquit) generum ramos circa Calend. Martias in hortis per puluinos arearum disponere conuenit. nomen autẽ adhuc vulgo retinet: appellamus enim pul uinũ, *une couche*, quasi torũ dicere vellemus cũ Plinio lib. 19. cap. 4, Fimum, inquit, tres pedes altè cũ terra misceri, areis distingui, eásque resupinis puluinorũ toris ambire, singulis tramitũ sulcis, qua detur accessus homini, scatebrisq; decursus. Est igitur puluinus, areola terrã elatã inter duos sulcos cõplectẽs, in qua semina obruũtur, quæ in agris porca à porrigẽdo appellatur. Varro lib. 1. de re rustica, cap. 35, Violaria in fundo facere nõ est vtile, ideò quòd necesse est è terra ad ea obruenda puluinos fieri, quos irrigationes, & pluuiæ, & tempestates abluunt, & faciunt agrum minorem. Atque hæc de puluinis.

Interualla autem appellabimus, eos veluti sulcos & tramites, vt inquit Plinius, qui inter quaslibet areas fiunt, vt circunquaque discurrere possit olitor, vel qui ipsius horti curam & delicias diligẽter contẽplari volet: præterea etiã ad aquarũ decursus. areæ enim ipsæ in interuallis sese expurgant. Cato, Cum deformabis areas, interuallum facito inter eas.

AREARVM DISPOSITIO.

Veniamus nunc ad ipsarum arearum descriptio-

nem:hoc eſt enarrationem eorũ florum, herbarum, & plantarum, quæ in his conſeri & ſeminari ſolent. Quam rem vt breuiori & faciliori compendio exequamur, neceſſe eſt nos primùm ipſarum veluti quandam diuiſionem facere:nempe vt cuique areæ ſuas herbas proprias adſcribamus, quas etiam ſuo ordine enarrabimus : deinde verò ad minus generalia progrediemur.

Faciemus igitur in horto noſtro quatuor areas, in quibus omnes herbas & flores hortenſes complectemur.

Primam autem aream, coronalem appellabimus, nẽpe in qua deſcribemus herbas, & flores maximè coronarios:hoc eſt, quibus puellulæ ſuas corollas & ſerta, aut faſciculos contexere ſolent.

Secũdam, vocabimus odoratam. in qua omnes alias herbas ſuauis & grati odoris recẽſebimus. quæ in hortis reperiri ſolent : præter eas quibus coronæ fiunt. Quo in loco etiã annumerabimus eas, quæ nõ ſolum folia, ſed & radicem odoratam habent.

Tertiam aream dicemus olitoriam. in qua duos puluinos faciemus:vnum, qui acetarius dicetur:cõplectetur enim eas herbas, quibus acetaria condiri ſolent. alterum, qui condimentarius vocabitur: in eo enim conſerentur herbæ, quibus in condiendis iuſculis vtimur, vel ad ſaporem conciliandum, vel etiam ad purgandam, aut aſtringendam aluum.

Quartã vero appellare licebit eſcariam, nempe in qua eas herbas cõſeremus, quæ edules ſunt, & quibus per certa anni tempora aut crudis aut coctis veſcimur. Hæc verò duos etiã puluinos habebit. Alterũ earum herbarum, quarum fructibus alimur, aut pro

cibis vti possum9. Alterũ autẽ earũ quæ radices esui optimas nobis præbẽt,& quas pro deliciis habemus. Sed iam ad primam aream transeundum.

AREA CORONALIS.

Prima igitur area, vt iam diximus, coronalis appel latur, quæ flores & herbas coronarias complectitur. In hortis enim seri etiam coronamenta iussit Cato, mirabili maximè florum varietate, inquit Plinius. Quæ omnia priusquam explicemus, commodum erit, aliquid de ipsis coronamentis & sertis, ac fasciculis dicere, quáque ratione ab antiquis fiebant.

Coronamenta triplici ratione apud antiquos fieri solere, Theophrastus author est: quemadmodũ apud nos quoq; videmus in iis corollis puellaribus, quas illæ vocãt *des chappeaulx*. Aut enim floribus odoratis fiebant, & violis iis quæ leucoiorum nomine cõprehenduntur, *des giroflees*. Aut floribus quæ sine odore essent: vt Iouis flore, quæ Græcis *διὸς ἄνθος* dicitur, *des coquelourdes*: Item etiam cyano, herba quæ à cæruleo colore nomen habet, vulgo blaptisecula, *des aulbiffoins*. & permultis aliis floribus eiuscemodi. Aut etiam fiebant coronæ foliis odoratis, vt abrotono, maiorana, rosmarino, & similibus. Plinius autẽ tantùm duo coronarum genera ponit: aliàs enim dicit floribus, aliàs foliis fieri solere.

Coronæ hybernæ, *chappeaulx d'hyuer*, fieri etiam solebant antiquitus quemadmodũ & hodie apud nos fiunt, ramento è cornibus tincto, cum terra flores negat. Plinius.

Corolla, *ung chappelet*, propter gracilitatem nomi-

nata. fiebántque etiam antiquitus corollæ laminis æreis inauratæ & inargentatæ. Quinetiam Crassus diues, primus argento auróque folia imitatus ludis suis corollas dedit: quas qui innecterent, corollarii & coronarii dicebantur, *des chappeliers*.

Nectere coronã, *faire ung chappeau*. Plinius libro 21. cap.3, Nec nos nunc scilicet coronas nectemus.

Coronariæ cuiusdam meminit Plinius suprà scripto loco, quam Glyceam appellat: quæ in primis ob singularem texẽdarum coronarum artem stephanoplocos appellata est, quo nomine Græci coronariam intelligunt, *une chappeliere*.

Strophia & strophiola, pro tenuibus coronis aut sertis idem author posuit, ἀπὸ τοῦ στρέφω, quod est verto: iisque coronis maxime vtebantur sacerdotes. Cic.de ar.resp. A strophio, à psaltrio, à flagitio, à stupro est factus repente popularis.

Serta, inquit Plinius, cum è floribus fierent, à serendo seruiæ appellatæ sunt: nempe à sertis, & digestis inuicem floribus frondibúsque, ex quibus ab initio fieri coronæ primùm cœperant. Applicabantur autẽ huiusmodi serta, hoc est coronæ frondeæ, templis & sepulchris, aut etiam bacchãtium capitibus. Virgilius, Sertísque recentibus halant. Idem de Sileno,

Serta procul tantum capiti delapsa iacebant,
Et grauis attrita pẽdebat cantharus ansa. Vnde intẽdere locum sertis dixit idem author, 4. AEneid. pro circũligare serta per aliquem locum, honoris & decoris gratia: quemadmodum profestis diebus in ædibus sacris fieri apud nos solet.

Fasciculus florũ, *ung boucquet de fleurs*. Cicero lib.3.

Tuſculanarũ quæſtionũ, Faſciculum ad nares admouebis, incendes odores, & ſertis redimiri iubebis, & roſa. Quo in loco quidam faſciculum interpretãtur pro ſudariolo (ita enim appellauit Liuius linteolum quo faciem abſtergimus, & nares expurgamus, *ung mouchoir.*) Sed id mihi non ſatis videtur rationi conſonum. faſciculus enim per ſe, res inuicem & in vnum colligatas ſignificat: vnde faſciculum literarum dixit Cicero, pro multis literis ſimul colligatis, *ung pacquet de lettres*. Quæ res me mouet, vt etiam recte appellare poſſimus faſciculum florum, pro floribus inuicem colligatis, quos odoris gratia nõnunquam circunferre ſolemus: quod etiam à nonnullis olfactoriolum eleganter appellatum eſt.

SED iam ad ipſorum florum deſcriptionẽ veniendum: ac primum de odoratis, deinde verò de iis qui odore carent, tametſi in coronis veniunt, dicendum.

Leucoia, leucoiorum, *des giroflees*: proprie quidem, hoc eſt, ex ipſius vocabuli ſignificatione, de violis albis dici deberet: id enim Græca dictio ſonare videtur λευκόϊον: Sed tamen ad alios flores eiuſdem generis etiam refertur. quanquam aut rubri, aut lutei interdum ſint: ſed luteæ violæ, inquit Dioſcorides, præcipuus eſt in medicina vſus. Has autem omnes violas vulgus noſtrum vocat *des violiers*: de quibus tempus eſt vt ſeorſum dicamus.

Leucoion candidum, *des violiers blans, ou des giroflees blanches*, ea eſt viola quã vulgo quidã gariofilatã albam vocãt. Quod nomen, quãquam ineptũ videatur vt bis idem repetitũ quiſpiam iudicet: eo tamen loquendi genere vſus eſt Columella lib. 10, Candida inquit, leucoia, & flauentia lumina calthæ.

Leucoion luteũ, *des uioliers iaulnes*, vulg⁹ pharmacopolarũ, vt prius diximus, vocat violã Cheiri: frequẽtissima est hæc viola super ãtiquis muris ac tectis.

Ios Græcis, Latinis viola, *de la uiolette*: est proprie quã violã nigrã, aut purpureã, aut martiã vulgo vocamus. nigra quidẽ appellata, quòd purpureo colore adeò tincta sit, vt nigrescere videatur. Quidã violam quadragesimalẽ vocant, alii matrẽ violarũ. Sunt autẽ eius generis aliæ quidẽ duplices, quæ satione fiunt, & odoratæ sunt: aliæ simplices, quæ agrestes sunt, & admodum suauiter olent: aliæ ab ipsa natura albæ proueniunt, tam syluestres quàm satiuæ.

Hesperis, viola à nobilitate Gallica dicta, Græco nomine inuento (inquit Theophrastus) quòd noctu fragrãtius spiret quàm interdiu. nostris vocatur *girostee*, quòd caryophylli odorem naribus repræsentet longè viola alba fragrantiorem: qua dote inter coronamenta venit.

Sed quãdo de viola nobis est sermo, subit hoc loco, vt dicã quod mihi inter legendum occurrit, Varronem de re rust. violam pro omni violarum genere accepisse, Et apricis (inquit) vt ibi violam feras & hortos facias. Atque hinc violaria ab eodem appellata libro primo de re rustica, capite tricesimoquinto, pro loco, vel parte aut area horti, violis & floribus consita: Violaria, inquit, in fundo facere non est vtile, ideo quòd necesse est è terra ad ea obruenda puluinos fieri, quos irrigationes, & pluuiæ, & tempestates abluunt, & faciunt minorẽ agrum. Sic Virgilius quarto Georgicorum, Irriguúmque bibant violaria fontem. Eadem etiam floralia, à florum multitudine eidem authori appellantur: Nec minus, in-

quit, ea discriminanda in conserendo, quæ sunt fructuosa, ab iis quæ sunt propter voluptatem, vt quæ pomaria & floralia appellantur.

Viola altilis Barbaro ea est, quam vulgus nostrum vocat *des armoiries*. Dioscorides & Plinius vettonicam coronariam appellare videntur. Quidam etiam Britanicam vocauere, quòd in Britania sit frequens.

Inter huius generis flores annumerandi sunt quos Itali caryophyllos vocant ab odore, nostri *des oeillets*: tantum hoc interest, quòd satione & cura olitorum tum odorem ac coloris varietatem, tum etiam foliorum magnitudinem ac formam acquisiuerunt. Caueto autem ne cum vulgo, huiuscemodi florem hyacinthũ appelles. Est enim hyacinthus Græcis, quod Latini vaccinium appellant: cuiusmodi memini me vidisse in nostris pratis Gallicis: crescit enim vnà cũ satyrio: sed odoratissimum florem gerit, propemodũ odore similẽ violæ altili, sed vehementiorem: & colore ac foliorum ordine differt à satyrio, éstque radice bulbosa.

Congeneres vettonicæ flores sunt quos vulgus vocat *des barberies*, aut *des armoiries*. Betonicã alteram putat esse Ruellius. ea voluntaria magis est quàm altera: item etiam magis inculta, vt quæ in parietinis conspiciatur.

Narcissus etiamnum apud Italos in hortis est frequẽtissimus, noménque integrum apud eos retinet. dictus autem flos ἀπὸ τῆς ναρκης, hoc est à sopore & torpore, quòd eius odor si diutius naso admoueatur, tandem mentis torporem inducat. Omittam hoc loco fabulam egregii illius pueri quem in herbam sui nominis cõuersum à diis fuisse poetæ fingunt: cuius

rei qui plura desyderat, habeat in prõptu Ouidii Metamorphosin. Cæterũ quando hæc herba apud nos satis est infreques, vt apud Italos autumnalis viola, eius descriptionẽ subnectemus: Est autẽ dodrantali altitudine, folio porraceo, multo tenuiore, & minore: caule herbaceo, glabro & concauo, altitudine supra dodrantem: flore albo, in medio croceo, & in aliquibus purpuræ aspectu: qui vtplurimũ in coronamenta venit, calicémque veluti purpureũ habet, radicem bulbosam. Cætera requirito ex Barbari corollariis in Dioscoridem. Plinius duo Narcissi genera facit. Theophrastus florem huic esse nigrum scribit: atque id de semine ipso, quod nigrum & prælõgum esse constat, intelligendum esse Barbarus putat.

Calendulam, nostri vocant *du soulsi*, quasi solarem, cũ Cornelio Celso, aut solisequium, aut heliotropion dicere velint. Quæ tamen an re vera ita appellari debeat, plane ignoro: nam vt hæc quidem herba cũ sole sese circunagere videtur, ita permultos habet eius proprietatis flores sibi similes. Præterea quod à Dioscoride scribitur heliotropion, id etiã scorpiuron, hoc est scorpionis caudam, seu scorpioctonon, quòd serpẽtes enecet: item etiam verrucariam, quòd trita herba verrucas sanet, appellari certum est. Quæ omnia nostræ calendulæ haudquaquã conueniunt. Cæterum flos subflauus & luteus, quem hîc describimus, proprie quidem calendula appellatur, quod nomen adhuc hodie Itali vulgo retinuerũt: appellãt enim illi, florem omnium mensium, *fior d'ogni mese*, quòd quolibet mense & quibuslibet Calendis sponte renascatur, tam hyeme quàm æstate. Quibusdam tamen leontopodion appellatur: caltham esse contẽ-

dit noſter Ruellius. violam autũnalẽ quidã vocant.

Baccharis, herba fruticoſa qua faſcinum depellitur: addique ſolebat in coronis apud veteres. Vnde Virgilius, - & bacchare frontem
Cingite, ne noceat vati mala lingua futuro.
Aſpera folia habet, magnitudine inter violam nigram & verbaſcum: anguloſus illi caulis eſt cubitali altitudine aliquatenus aſper, adnata multa habẽs: florem autẽ gerit ex albo purpuraſcẽtem, odoratum: radix eſt illi nigro veratro ſimilis, odore ferè cinnamomi. Ac nequis putet nos bacchare carere, ſane frequentiſſimã reperimus in margine fluminis Matronæ, in agris D. Mauro iuxta Pariſios vicinis, ſed nomen vulgare nobis ignotum eſt. Caueto autem diligenter, ne pro baccharis dicas bacchar: eſt enim bacchar, ea herba quam vulgus noſtrum metatheſi literarum, ac diminutionis ſyllaba addita vocat *du cabaret*, Græci aſarum appellant: éſtque folio hæderæ, ſed rotundiore. Eius folio, carpo admoto vtuntur noſtræ mulierculæ ad febris ardorem depellendum.

Exigit hic locus, vt etiã de liliis pauca diſſeramus, quãdo & quoddam liliorum genus in coronis venire ſolet, & omnia liliorum genera ſunt odorata.

Lilium itaque quod Theophraſtus λείριον etiã vocat, Græci Crinon appellant, *du liz*: ex Iunonis lacte natum quidam perhibẽt, reſperſa terra, dũ Hercule dormientis vberibus admoto, mox poſt ſuctum digreſſo, lacte fluxit: ideóque à quibuſdã Iunonis roſa dicitur. Fiunt etiã lilia purpurea arte hortenſi, maceratis in fæce vini ſcapis, antequam ſerantur, menſe Martio: & in ſcrobe circunfuſis eadem fæce. Sunt & lilia rubra, à purpureis, vt opinor, differẽtia: nã ſpõte

in montibus Patauio vicinis,huiuſcemodi florẽ creſcentem vidimus. Cui etiam ſimiles viſuntur hodie in horto Gaſparis à Gabrielis,viri inter nobiles Patauinos longe nobiliſſimi, & omnibus animi,atque ingenii dotibus admodum inſignis.Cui præter omnium bonarum ac liberalium artium perfectam cognitionem,hoc etiam laudis & gloriæ acceſſit:quòd omnes facultates ſuas (quibus inter cæteros contẽtiſſimus viuit,nihil vt ãplius expetat præter id quod habet) in horturi ſui diligentiſſima cura inſumat: neque verò aut pecuniis aut diligẽtiæ parcat,vt omnibus etiã rariſſimis floribus ac fructibus,ex remotiſſimis orbis partibus aduectis,abundet:hanc ſibi laboris ſui extremã gloriam proponens,vt doctos omnes iuuet, & frequentem cum iis de plantarum cognitione ſermonem habeat: ſe denique fœliciſſimũ ratus,ſiquando aliquid,quod nobis ignotum fuerat, ante oculos proponat.Sed ad rem.

Eſt & aliud liliorũ genus,quod liliũ agreſte aut ſylueſtre vocatur, aut etiã liliũ marinũ,Græci Crinon agrion,& hemerocallen vocãt: cuius flos in coronis præcipuus habetur,ferebatúrq; in hortis apud antiquos eius rei gratia.Folium,inquit Dioſcorides, & caulem habet lilii,porraceo colore,flores in caule per ſingulos exortus terni,aut quaterni erũpunt, lilii diuiſura: poſtquam dehiſcere cœperunt, colore perquam pallido,radice bulboſa. Liliaginem præterea appellant nõnulli,vel liliaſtrum,id lilium agreſte,quod nullum in medio crocum habet.

Quod autem nõnullis lilium conuallis,ſeu lilium conualliũ dicitur(de quo in Sacris literis multa:creſcit enim potiſſimũ in vallibus & receſſibus colliũ)

id esse putat Otho Brunfeltius, quod nos vulgo vocamus *du muguet*. antiquis, quantum opinor, herbarum scriptoribus incognitum: tantùm enim duo folia habet, aut ad summũ tria, polygonato ferè similia, quod quidam vocant Sigillum Salomonis. Aliquibus tamen magis placet eam esse herbã quæ Galeno & Dioscoridi Boboniũ vocatur, à bubone, hoc est glãdula inflãmata, cui adalligata herba plurimũ prodest: sed cærulei floris est Bubonium. præterea circa florem folia habet stellatim decussata. Itaque minus conuenit descriptioni.

Iris siue flammula, *des flambes*, à cælestis arcus figura, quæ in florum coloribus cernitur, tum etiam à foliorum similitudine, quæ flammæ linguas referunt, dicta. Quinetiam nonnulli gladiolum etiã appellauere eadem ratione: vnde in quibusdam Galliæ partibus nomẽ adhuc retinet: vocant enim *du glay*. Radicem habet odoratissimam, quam verno tempore in solis vmbra siccatam, ac minutim conscissam, nostri in capsis suis recondere solent, vt vestimentis, gratiam odoris cõcilient. Cæterum quædam iris florem album gerit, quem cæruleo longe odoratiorem esse certum est. Reliqua ex Barbaro desumito. Nunc autẽ ad alios flores coronales veniendum, qui nullius odoris sunt: sed tantũ coloris varietate & gratia oculos oblectant.

Calathiana, vulgo *des ancholies*, æstiuas nectit coronas, pedali altitudine, herba folio turbinato, semper inuerso, foris striato, albo aut cæruleo. quapropter in coronamentis expetitur. rustici vocant vulgò *des chaussons*.

Amaranthus siue amaranthum, *du passe uelours*,

quaſi flos immarceſcibilis dicitur: diutiſſime enim colorem retinet. Eſt autem flos ille ſpicatus, quibuſdam magis, quibuſdã minus, admodum purpureus: aſpectu pulcherrimus, nullius odoris aut ſaporis. Qui vino albo aut aquæ per horam immerſus, rubrum colorem adfert.

Iouis flos, qui Græcis dios anthos dicitur, hoc eſt Iouis flamma, vulgus vocat *des coquelourdes*, colore tantum cõmendatur, inquit Plinius, licet ſine odore ſit & coronarius: & obſeruatur ſemine, tamẽ æſtate floret, non autem per hyemem.

Anemone, *paſſe fleur*, verbum ipſum ſonat herbã venti, quòd eius flos, dum ventus flat, aperitur: dum autem minus, clauditur. Ruellius fremium vertit in Dioſcoride, quibuſdam tamẽ fenion vocatur. Eſt autem duplex, ſatiua quæ rurſus multiplex eſt. Puniceos habet aliqua flores, albidos aliqua, aliqua purpureos: folia coriandri omnes habent tenuiſſimis inciſuris diuiſa, ad terram inclinata, coliculos lanuginoſos. De hoc vide Dioſcoridis caput 167. vulgo id nomen retinet, quod ſuperius dictum eſt. Eſt etiam alia anemone erratica, quam vulgus vocat, *des coquerelles*, quæ primo vere creſcit, flore purpureo, quo noſtræ mulierculæ ſolent tingere oua, quæ vocant paſchatis, *les oeufz de paſques*.

Petilius flos, hactenus nobis ignotus, vulgo *belueder* apud Italos: apud nos, *oeilletz d'inde, ou de turquie.* à Petilio Lucaniæ oppido, vel luco Beomano: vel à Petilia nobili Romana dictus. autumnalis quidem flos, perquã illuſtris, verſicolori luteo decorus, vt nihil præter odorem deſyderet, ſtriato calyculo, roſam imitante. Cæterũ minime fugax eſt, herbáque ipſa

de qua profilit, interdum arborefcere videtur, atque in altiffimã magnitudinem afcẽdere, fed quotannis emoritur: nullúmque folum refugit.

Flãmeã Ephlogion Græci vocãt: eã putat effe Ruellius quã vulgus noftrũ vocat *des menues pẽsees*. apud Italos minus frequẽs eft: folio mercurialis herbæ, per ambitũ crenato, cauliculo triangulo intus cauo, leuiter ftriato ex ĩteruallis geniculatim foliato. nafcitur coronis cõcinnãdis, odore nullo quidẽ, fed cõmẽdato colore. prorogatur vfq; in autũnũ. vnde violã autũnalẽ quidam vocarũt, alii violam trinitatis appellari maluerunt, quòd tribus coloribus diftincta fit.

Confolida minor, Græcis fymphytũ minimũ, *des marguerites*, quibufdam etiam *des pafquettes*, fimilis quidem eft illi confolidæ quæ in pratis paffim crefcere folet: fed hæc eft fatiua magis, & cultura elegãtior apparet. Cuius tamẽ parũ meminerũt probati authores: fed tantũ herbarii quidã & vulgus. Nã funt apud Diofcoridẽ tantũ duo fymphyti genera: alterũ petreũ, alterũ fymphytũ fimpliciter, quod intelligendum de maiore. dicta cõfolida, quòd eius folia coniunctas partes & cohærẽtes faciat, quæ prius dif iunctæ fuerãt. Symphytũ autẽ petreum, dictũ quòd in petris & locis faxofis nafcitur: vulgus buglam vocat, *du bugle*. Eft præterea aliud fymphytum magnũ, quæ confolida maior vulgo dicitur, *de la confyre*, folio hirfuto, angufto, oblongo, ad linguæ bubulæ figurã accedẽte. cuius radix vi aftrictoria eft prædita: quæ fi ollæ ad ignẽ imponatur cũ diffectis carnibus, eas cõglutinet, & ex multis fruftis, vnam tantũ partem faciat. Eft item alia confolida, quæ media dicitur, veteribus ignota: neque nunc quoque omnibus

cognita. Sed de coronariis florib9 satis. æquũ est nũc vt ad aliã areã digrediamur, quæ odorata vocabitur.

AREA ODORATA.

Secunda hortuli nostri area, odoratas herbas complectetur, quæ aut florem nullum habẽt, aut si quidem habeant, eo tamen nõ vtimur in coronis, quin potius tota herba, quæ ex se ipsa suauem odorem refert. Itaque ab abrotono incipiemus.

Abrotonũ, quod mas appellamus, vulgus nostrũ vocat *de l'auroesne*: sarmẽtosum est, amarum admodum, odore non vsqueadeò iucundo, minúsque album quàm fœmina, semine tenui ac numeroso. Abrotonũ autem fœminã, quidã chamæcyparissum vocant, hoc est cupressum humilẽ: arborescit enim, & quandã similitudinem habet cũ ipsa cyparisso arbore, sed albius est: vnde etiam vulgo nomen retinet, *du cyprez*. fruticat autem arboris specie, foliis seriphi modo minutim incisis: candicat circum ramulos. Quinetiam flores permultos gerit fulgoris aurei, atque in summo comantes. Eius autem sapor & odor abrotano mari admodum proximus.

Absinthiũ vulgus vocat *de l'aluine*, aliis appellatur *du fort*, propter insignẽ amaritudinẽ: fortassis ob id quòd aloes saporẽ habeat, hoc est amarum admodum. Quidam tamẽ nomẽ Latinũ imitantes, vocant *de l'absinse*. non tam propter odorem conseritur in hortis, quàm quia sanitati commodum est.
Sunt autem absinthii tria genera. Aliud enim est Põticum appellatum, quod Græci βαρύπικρον vocauere, quia minus sit amarum: cuius pastu pecora in

Ponto felle carere creditum est. Est autẽ folio & flore multo minoribus quàm cæt era absinthia, habétque facultatem astringentem admodum, sed parum amarũ est: atque id esse puto quod vulgo absinthiũ Romanũ appellamus. Aliud item est absinthiũ marinum, quod & seryphium dicitur: nobis quidẽ ignotum, sed tamen cuius semine quidam nos vti putauere, quam illi barbotinam vulgo dicunt: qua condita vtuntur aduersus infantium lumbricos. Crediderim tamen potius, id semẽ esse eius absinthii, quod quidam Santonicum vocãt, à Santone regione Galliæ, quæ vulgo vocatur *santonge*, vnde & herba santonica à Columella est appellata: éstque odore iucundo, sapore minimum amaro. Cæterum, vt reuera dicam, id absinthium quo vulgo vtimur, pugnat maxime cum descriptione Dioscoridis. Neque verum absinthium audio apud nos reperiri: aut si reperitur, id quidem est apud Santones, aut circa Montempessulanum.

Galeopsis quoque nõ suauis, sed tetri potius odoris causa in hortis seritur, præsertim iis quorum peritæ rerum hortensium mulieres curam habent: ea enim sibi nonnũquam medentur: agripalmã vocãt, *de l'agripaulme*. frutex est thyrso ac fronde vrtica læuioribus, quæ detrita grauem fundant odorem: flore purpureo, cacumine caulis aspero.

Amaracum pro maiorana, quæ & sampsychus dicitur, Plinius & Dioscorides accipiunt. Galenus autem, sampsychum quidem maioranam appellat, sed amaracum aliud esse contendit: nempe idem cum ea herba quæ partheniũ Græcis, hoc est virginalis, matricaria Latinis dicitur: quòd cõtusa, matricis dolo-

res ſanet:vulgus noſtrum vocat hanc herbam *de l'eſ pargoutte*: à guttis ſpargēdis, quòd eius folia trita & admota ori & auribus in dolore dentium, guttas pituitæ ſpargant & eliciant tenuando. Eius herbæ deſcriptio proxime accedit ad artemiſiam: quapropter à quibuſdam etiã parthenion appellata eſt. Sampſychus autē ſiue ſampſuchus, pro maiorana quam vulgus vocat *de la mariolaine*, indubie ſumitur: ſed & Columellam & Pliniũ & Varronē, item etiã Virgilium, Lucretiũ, & Seruiũ, idem eſſe ſampſuchũ cũ amaraco aſſeruiſſe video: quapropter quid de hac re certi affirmē, neſcio. Ait enim Virgilius 1. AEneid.

-vbi mollis amaracus illum
Floribus, & dulci aſpirans complectitur vmbra.

Quo in loco Seruius pueri cuiuſdã meminit, quem regiũ vnguentariũ vocat, qui caſu lapſus dum ferret vnguēta, maiorē ex cõfuſione odorem creauit. Vnde optima, inquit, vnguēta amaracina dicũtur. Sed hic poſtea in herbã ſampſuchũ verſus eſt, quã amaracũ vocat Virgilius. Hæc Seruius. Columella verò,

Grataque (inquit) iam veniant hilari ſampſycha canopo.

De amaraco certe intelligit. Plinius item libro 12. cap. 11, idem eſſe vnguentũ ſampſychinũ cũ amaracino aſſerit, quod idem etiam facit Dioſcorides libro 1. cap. 67. Lucretius,

Aut amaracinis blandum, ſtactéque liquorem.

de illo oleo loquitur quod ex maiorana fieri ſolebat: atq; hinc prouerbiũ, Quid cũ amaracino ſui? Quocirca in tãta verborũ cõtrouerſia, cũ certi nihil affirmare poſſim, tantũ illud mihi ſatis fuerit explicauiſſe & quid parthenion, & quid ſampſychus fuerit.

Artemiſia, *de l'armoiſe*, ab Artemiſia vxore Mau-

ſoli regis, quæ ſibi hanc herbam vendicauit, dicta: quibuſdam magis placet ab Artemide Regina Cariæ, vel ab Artemide Diana, quòd inſtar Dianæ parturientes adiuuet. vnde à Græcis parthenis, id eſt virginalis, primò appellata eſt, quòd virgo dea illi nomen dederit: mox autem (inquit Barbarus) βασιλικὸν λάχανον, id eſt regium olus appellauere. Duplex autem eſt Artemiſia: alia enim latifolia, quæ rurſus duplex eſt: prima eſt folio abſinthii maiore & pinguiore: altera ſpecioſior & pinguior. prima latioribus foliis & craſſioribus ramulis: altera tenuior, exiguo flore, tenui, candido, graui odore. floret hæc æſtate. Item eſt alia herbula exilis, ſingulari ramulo, flore tenui, abundante, & colore rutilo, quæ artemiſia monocaulon appellatur: vincit hæc odoris ſuauitate antedictam. Alia eſt tenui folio, a Græcis leptophyllos dicta: eſt enim folio multo minore quàm altera, ſed odoris & ſaporis eiuſdem. Creſcit autẽ locis maxime ſabuloſis. Eſt præterea alia artemiſiæ ſpecies, quam Apuleius tageten appellat.

Calamintha calaminthæ, ſiue Calamẽthe calamẽthes, ſiue Calamenthũ calamenthi, quidam putãt eã eſſe quæ vulgo dicitur herba cati, *de l'herbe au chat*: quòd eius odore vſqueadeò delectentur feles domeſtici, vt hac herba inuenta ſeſe circũuolutent, & eam diutius attrectẽt. Quod ſi eſt, ſanè erit tertia calaminthes deſcriptio, quæ in Dioſcoride reperitur, quã nõnulli eandem eſſe cũ galiopſi putant. Secũdum autem calamenthi genus, quod Dioſcorides nepetam ſiue neptiam à Latinis dici aſſerit: folio quidem eſt origani, odore iucundo, multò inferiore mentæ.

Eſt autem triplex origanum ſiue origanus, nempe

heracleoticus,ab Heraclia ciuitate Ponti, in qua est frequens: habet autem folia hyssopi,non tamen vmbellam hyssopi modo,rotæ figura, & in orbem circunactam: sed multifidam,& velut diuisam: semen illi in summis virgis nõ densum,nõ durum.Secundum origanũ,folio est prioris origani simili,sed candidiore,& id onitis dicitur.Est & syluestre origanũ, folia antedictorum habens, ramulos semipedales, graciles,vmbellam anethi,in qua flores albi conspiciuntur.Cæterum subortum est nouum origani genus,folio sampsyci:id est maioranæ officinis & herbariis cognitum, quo Occidui loco aliorum vtuntur,vulgo *mariolaine sauuage,ou mariolaine d'angleterre*.est enim,quantũ ex ipsis Anglis intelligere potui, apud Britannos frequentissima.

Tragoriganum Dioscoridi,& Heracliũ origanum Plinio;collatis vtrinq; deliniationib⁹,in neutro satis exactè designatis,ea erit herba(inquit Ruellius)quã vulgus nostrũ nuper cœpit vocare *du mastic*,ab odore. Frutice autẽ est serpylli vel origani, coliculis ramisque nõ dissimilib⁹,foliis sampsuchi,flore paruo, odorato in vmbella,in qua propendent incani hircorum villi,vnde ductum tragorigani nomen.

Menta verò,*de la mẽte*,multiplex quidẽ est,à Græcis hediosmos dicta,hoc est suaueolẽs.mẽta autẽ appellata,quòd suo odore mentẽ excitet. Sed quæ vera menta dicitur,*du baulme*,folio est pusillo,nigriore & longiore,caule rubro:neque adeò fruticat.Mentastrũ autem,maior menta vocatur, hoc est,quæ caule altiore, & latioribus est foliis. Est & menta aquatica, quæ à Dioscoride sisymbriũ dicitur,& id duplex.

Sed ad nostrum pulegium veniamus,cuius est du-

plex genus. Aquaticum vnum, alterum montanum. aquaticum vulgo pulegium regale dicitur: montanũ verò multis polium, foliis multò antedicto minoribus, flore cæruleo, caule recto, dodrantali, in quo differt à serpyllo. Græci glichon vocant. Aquatico autem pulegio similis quædam planta in montibus & siccis locis crescere solet, quæ polium montanum appellatur, *du pouliot sauuage*: folio serpylli, sed paulo latiore, flore cæruleo: apud eum collem Lutetiæ vicinum frequens qui Eritius dicitur.

Costus vel costum, videtur quidem aliquãtulum referre, & vel ex ipso nomine cõuenire huic plantæ quam vulgus nostrum vocat *du coq*: est enim amara & odorata. Cæterum aliis rebus haud satis refert descriptionem Dioscoridis: quapropter cõmodius fortasse fuerit, si vulgarem plantam nostram pseudocostum appellemus: nam & Ruellius potius eam esse dicit, quæ siue siliquastrũ, siue piperitis ab antiquis appellata est. Cæterum tria costi genera fecit Dioscorides solis natalibus tantũ inter se differentia: fuit enim Arabicus, Indicus & Syriacus costus: Plinius verò nigrum & album costum facit.

Hyssopus siue hyssopum, *de l'hysope*, inter odoratas herbas etiamnũ annumerabitur, quanquã tamẽ iusculis condiendis etiã cõmoda sit. sed & floris cærulei iucunditate coronamentis prodest: habet autem odorem satis acutum. Plinius, lib 25. cap. 11.

Nardus Celtica, ea est, authore Marcello, quã hodie lauandulam vocamus, *de la lauande*: dicta quidẽ Celtica, non quòd crescat, aut frequens sit in nostra Gallia circa Alpes: sed in Liguriæ mõtibus circa Genuam, in Gallia comata, versus Apẽninum montẽ:

item etiam in Pannonia. Lauandula autem dicta, quoniam magnum vectigal Genuensibus mercatoribus præbet quotannis in Africam eam ferentibus, vbi lauandis fouendísque corporibus Libes ea vtũtur: nec nisi decocto eius abluti, mane domo egrediuntur. Hæc Marcellus in Dioscoridem.

Ozimon, regia herba, siue basilica aut basilicon à Liguribus vocata, *du basilic*, frágrãtissimi & vehemẽtissimi odoris, vnde nomẽ accepisse credimus, nempe à verbo Græco ὄζω, quod significat redoleo. Ocymon autem (ne quis fallatur) ab ὠκύς dictum, hoc est, à celeritate nascendi, est id quod in tritico & segetibus succrescit, ac sæpius ipsas segetes suffocat: vulgus nostrũ vocat *de la dragee aux cheuaulx*: éstque lenticula & vicia simul cõmista. Ocymum, inquit Varro libro primo de re rustica, capite tricesimoprimo, dictũ ab ὠκύς, quod est celer. quia aluũ bubus citet, & ideo iis datur, vt purgentur.

Ocymastrum Latini vocant eam herbã quæ Dioscoridi dicitur acinos. vulgus nostrũ vocat *du basilic sauuage*, quòd plane ocymũ imitetur. tenuibus enim siccísque surculis est, ocymo similis, odorata, sed hirsutior: qua etiã coronæ factitantur. vnde Plinius acinum & coronarũ causa & ciborũ serere AEgyptios tradit, epimetron vocat Theophrastus.

Saluia Latinis & Plinio, Græcis elelisphacos, *de la saulge*, dicta quòd saluos nos seruat & efficit. Est autem duplex: maior quæ & latifolia dici potest, viresque minus efficaces habet: & minor, quæ vulgo frãca dicitur, *de las auge franche*, à Theophrasto sphacelus appellata: quæ à multis putatur esse lauãdula: de qua prius dictũ est: quã quidam nardum Celticã

putarunt, cum potius pseudonardus dici debeat.

Satureia, *de la sarriette*, quibusdam etiam Thymbra appellatur, à qua Thymbræum Apollinem cognominatum putant: frequentior in iusculis quàm sertis aut coronis. Ouidius,

Sunt qui præcipiant herbas satureia nocentes
Sumere. Columella autem Thymbram à satureia separat. De hac verò Plinius lib. 19. cap. 8, Est & alia thymbra perpetuò virēs, vulgo appellata *sarriette d'āgleterre*, facultate multo callidiore quàm prior, foliisque similibus, sed strictioribus & lōgioribus paulò, atque in ambitū serratis. Quam plantā memini me vidisse in horto amplissimi Cardinalis Parisiensis.

Ruta, *de la rue*, quam Græci peganon vocant. Duplex est, mas & fœmina. Plinius lib. 20. cap. 13. Est itē ruta satiua omnibus nota, quæ odore & gustu, pestilenti aeris inspirationi medetur: præterea etiā agrestis ruta, quæ à pharmacopolis armel vocatur, Arabico nomine, éstque tetri admodum odoris.

Tanacetū Plinio, ea est herba quā vulgo vocamus *de la tanaisie*, ne quis fortasse putet eā esse quæ atanasia dicitur Dioscoridi: illa enim eadem est cū ambrosia, quā antiqui cibum deorū fuisse confinxerūt, vnde etiam immortalitatem præbere dicta est.

Chamæmelum, *de la camomille*, quòd eius mali, quod curtipendum vel capendutum vocamus, odorem habeat, Græcis anthemis dicitur. Cuius sūt tria genera, floribus tamen intér se diuersa.

Thymus, vel etiam thymum, *du thym*, apum melliferarum pabulum. vnde Virgilius,

Dúmque thymo pascentur apes, dum rore cicadæ.
Sunt autem eius apud Hermolaum Barbarum ge-

nera duo: candidum, quod radice est lignosa, & in collibus nascitur, éstque omnium optimũ: alterum nigricante flore, minoris pretii.

Est etiam epithymum siue epithymus, quod thymi cuscutã conuertere possumus: dictum, quia thymo superfloreat. Cuscuta enim, siue cõuoluulus Dioscoridi, si ramos thymi in hortis vicina apprehenderit, sese ita circunligat ipsi thymo, vt etiam ab ipsa eadem thymi radice nutrimentum sibi familiare accipiat, atque etiã floreat quemadmodum ipse thymus, & vires etiamnum similes à thymo mutuatur, interdum quidem maiores & vehementiores, quod idem aliquando facit in hyssopo & saluia.

Prasium Græcis, marrubiũ Latinis, quod nomen etiam vulgaris sermo retinet, *du marrubium*. Duplex quidem est: albũ, quod odore est iucũdo, sapore amaro: hinc obstructiones potentissimè liberat. Aliud verò nigrum, odore fœtido, & foliis nõ vsqueadeò albis, Græci appellant ballóten, nos marrubium commune, vel marrubiastrũ. crescit enim passim in agris circa margines itinerum: vtrunque autem marrubium, præsertim ballote, folia mentastri habet, sed paulo maiora. Est aliud prasii genus Theophrasto, quod est folio herbaceo, & incisuris altioribus, serratis, reliqua autem cãdido prasio simile: sed hoc Theophrasti prasiũ officinæ vocant prasium viride.

Stachys, frutex marrubio similis, paulo tamen longiora habẽs folia & plura: prætérea modice hirsuta & dura, iucundi odoris saluiam mõtanam, & mollem saluiam & nauiculam vocant.

Melissophyllon, vel meliphyllon, *de la melisse*, dictum à Græcis quasi folium apium, & melleũ, siue

mellitum folium, Latinis apiastrum. nõ quòd syluestre sit apium, quẽadmodum mentastrum, vt Valla existimauit, sed quòd apibus iucundissimũ sit: vnde hac herba solent confricare aluearia ipsi rustici, siquando apes reuocare cupiunt dum aufugerũt: quẽadmodum etiã dũ cupiũt eas exire, cõfricant ea herba quæ cotyla fœtida appellatur. Cæterũ id apiastrũ etiã à Latinis citrago nominatur, quòd trita malum citreum oleat, quod vulgus vocat *ung citron*.

Orminum siue etiã horminũ, *de la toute bonne*, Plinius putat esse quã Latini cuscutam, hoc est, syluestrem asparagum vocant. Est autẽ horminũ, hortẽse & agreste. Hortensis autẽ hormini folia sunt latiora & albidiora, agrestis nigriora & strictiora, vtriusque caulis quadrangulus. Quidam tamen negant id olus hortense, quod horminũ vocamus, esse verũ horminum: cuius opinionis est episcopus Megalonẽsis, vir cum multarũ rerũ cognitione insignis, tum maximè de herbariæ rei scientia bene meritus. Sed vt ad rem redeamus, hortensis hormini flore & semine in dolio vini, dum adhuc feruet, imposito, aiunt gratiã maximã cõciliari ipsi vino, & gustũ referre vini odorati & Cretici, quod vulgo maluaticum vocant.

Anethum, *de lanet*, marathro ferè simile conspicitur, vmbellámque odoratam gerit, floribus luteis vndique refertam, quos siccatos in sole, & capsis suis impositos, nostræ mulierculæ in summis deliciis habent, ad vestium odorem, atque etiã linteorum. Sed nunc ad aream olitoriam veniendum.

AREA OLITORIA.

Tertiam hortuli nostri aream, olitariam appellabimus, nempe in qua varii generis olera reperiuntur, quibus tum in acetariis, tum etiã in iusculorũ cõdimentis vtimur. Quapropter duos eius areæ puluinos faciemus. Alterũ quem acetariũ vocabimus, in quo herbas eas recensebimus, quibus crudis, & oleo, aceto ac sale conditis vescimur, præsertim æstate. Alterum quem condimentariũ dicemus, in quo eas etiã referemus, quibus in condiendis iusculis, vel ad saporis gratiam, vel etiam ad ventrem soluẽdum vtimur. Ac primum de acetariis dicendum.

PVLVINVS ACETARIVS.

Primùm igitur declarabimus quid acetarium: deinde verò ad eas herbas, quibus acetaria fiunt, veniemus.

Acetariũ, *une salade*, ab aceto fortassis deductũ est, quòd herbæ ipsæ cũ aceto & sale ederentur: quẽadmodum salita vulgo, tum apud nos, tum etiã apud Italos appellatur à sale. Plinius verò ab accipiendo acetarium deduci videtur innuere lib. 19. cap. 4, Horti (inquit) maximè placebant, quia nõ egerẽt igni, parcerẽtque ligno. Expedita res, & parata semper: vnde & acetaria appellantur. Itaque ab accipiendo deduci videtur, quòd ex ipsis hortis expeditæ herbæ, & paratæ semper in vsum nostrũ à nobis accipi possunt. Iam ad ipsas herbas descendamus.

Lactuca, quam Græci Thridacem vocant, *laictue*. Dicta (inquit Palladius in Ianuario) quòd abundantia lactis exuberet: quod quidem lac ventrem le-

e.i.

niter mouere dicebatur: vnde apud veteres in primis epulis veniebat. Martialis,

Prima tibi dabitur ventri lactuca mouendo

Vtilis. Cæterũ lactuca est agrestis & hortẽsis: agrestis quidem alia est, quã nõnulli pro vera endiuia ostendunt. Quædam verò quæ chondrilla vulgo dicitur, atq; ea est quæ materno sermone à nostris appellatur *du lettron*: folio quidem cichorii latiore tamen, albiore, & minus inciso, sed lactescit quẽadmodum lactuca. Hortensium autem lactucarũ quædã sunt sessiles, crispæ, & capitatæ, quas vulgus vocat *des lettues a põme*: quoniã dum percreuerũt, folia earũ veluti mali cuiusdã speciẽ rotũdam præ se ferũt. quædã altè assurgunt, & eæ quidẽ omnes, dum grãdiores sunt, amarescunt. Est etiã lactuca crispi folii, inquit Columella, cap.3.lib.11. quæ Ceciliana & Betica dicitur, à regionibus in quibus crescit.

Seris Græcis, ea est quam Latini intybum, siue intybam, siue intubum vocãt, nos vulgo ab intybo nomine corrupto vocamus *de lendiue*. Vnde prouerbiũ ab eius amaritudine deductum, Intyba successit ambrosiæ. Est enim, inquit Virgilius, amaris intyba fibris. quæ tamẽ eradicata, & terra obruta, amaritudinem deponit: id enim ab olitoribus didicimus. Eadem herba Celso vocatur etiã ambubaia, & quibusdam Italis scauiola. Est autem duplex, satiua & agrestis. Satiua, rursus etiã duplex, latifolia, quã cichorion domesticũ vocamus: angustifolia, quæ (vt prius dixi) endiuia vulgo dicitur, nomine corrupto ab intybo. Erratica verò, siue agrestis intyba, proprio nomine cichorion appellatur, *de la chicoree*: quã etiã ab insigni amaritudine Græci picrida vocauere, est

autem duplex,quemadmodum prior.

Hieraciam maiorē vulgus noſtrū vocat luteā, vel croceā cichoreā,à ſimilitudine quā habet cū intybo. nanque caulem emittit aſperum, ſubrubrum, ſpinulis horrentem,intus cauū, folia ex interuallis rariuſcule laciniata, flores in oblōgis capitulis luteos. Hieraciam Græci vocāt, quoniā accipitres ſcalpēdo eam,ſuccóq; oculos tingendo,obſcuritatē diſcutiāt.

Hieraciæ minori etiā vulgus noſtrū cichorii aut intybo nomen dedit: vocant enim ruſtici *de la cichoree ou endiue ſauuage*. nam folia ex interuallis habet diuiſa,cauliculos teneros, virentes, in quibus flores lutei circinantes emicant.

Cicerbitam Latini,atque adeò Columella, Græci ſonchon,appellant quandam intybi,ſiue ambubaiæ ſpeciem, atque etiā lactucæ: nam & lacte abundat, quæ antiquis eſui erat, & in hortis ſerebatur. Eſt enim mollis & eſculenta, nunc autem nobis neglecta,& tantùm cuniculorum cibo commendata: vulgus vocat *du laceron*. Eſt & præter hanc etiam altera agreſtis herba,huic propemodum ſimilis,ſed animalibus ingrata propter ſpinoſa folia. Huius quidem herbæ ſpeciem eſſe crediderim, quam appellamus à foliorum figura dentem leonis,ſed in caulem non aſſurgit. vulgus noſtrum vocat *du piſſe en lict*. eſt enim ſylueſtre intubi genus:quapropter eam Plinius inter genera cichorii annumerat, appellátque hedypnoida libro viceſimo,cap.8.

Malua,*des maulues*, à molliendo dicta,quaſi molua,inquit Varro,quòd aluum molliat. Ea enim vtebantur antiqui etiā in acetariis cum lactuca ad ſoluendam aluum.Vnde Martialis,

Vtere lactucis, aut mollibus vtere maluis.

Idem libro decimo,

Exoneraturas ventrem mihi villica maluas
 Attulit, & varias, quas habet hortus, opes.

Et nos quoque hodie maluarũ decocto vti solemus in clysteribus ad aluũ ciendã & vrinas. Desiit enim satiua esse malua. Erraticarũ autẽ maluarũ quædam est pumila, & humi serpens, fértque flores ex cæruleo purpurascẽtes: quædã altius attollitur, & arborescens malua appellatur. Quædam est etiam quæ flores veluti rosæ similes autũno gerit, quos vulgus vocat *roses d'oultre mer*, vt prius à nobis dictum est.

Est & alia maluarũ species, quæ foliũ mollius, & duplo crassi⁹ habet, quàm ipsa malua simplex, vnde nostris bismalua appellatur, *des guimauues*, Græcis ebiscus, siue ibiscus, atq; etiã althæa dicitur. Virgil.

Hœdorúmque gregem viridi compellere ibisco.

Hoc est, vt quidã interpretãtur, bismaluæ caulibus: arborescit enim in tãtam altitudinẽ, vt apud germanos agros culmina domorũ pertingere videatur. Hoc autẽ caule vtebantur pastores, quòd flexilis esset, neque adeò durus, vt tactu animalia offendere posset.

Est præterea alia maluarũ syluestriũ species, quæ Græcis alcea dicitur, frequens in sylua D. Mauri iuxta Parisios: folia habet maluæ, sed incisa magis, ad verbenacã accedẽtia: caules tres, aut quatuor habet, cortice canabino vestitos. Videto Dioscoridem.

Acantha, siue acanthos, siue acanthus, inter herbas emollientes hodie vsurpatur, queadmodum & malua. Quapropter succurrit, vt hoc loco à nobis describatur, quãquam in acetariis non veniat. Hanc autem vulgus brancam vrsinam appellat, nisi ma-

uis dicere brancam hircinam. Folia enim habet cornibus hircorum similia. Cæterum emolliendæ alui facultatẽ retinet, vnde à Virgilio mollis acãthus dicitur: & à medicis inter quatuor remollitiua, quæ appellant, annumeratur: quibus vtũtur in decoctione clysterum. Plinius libro 22. cap. 22, Acanthos (inquit) est topiaria & vrbana herba, elato longóque folio, crepidines marginum assurgentiúmque puluinorũ toros vestiens. Dúoq; eius genera facit, aculeatum & crispum. Porrò acanthi folio veteres ob pulchritudinem & figuræ elegãtiam epistylia communiebant, & vestibus pretiosis figuram acanthi foliorum circuntexebant. Vnde Virgilius,

Et circuntextum croceo velamen acantho.

Oxalis vulgo nota, *de loxeille*, à sapore acetoso dicitur, vnde adhuc Italis acetosa appellatur. Multiplex quidem est: satiua, quæ latiora folia habet, caulem versus pediculum rubescẽtem, atque ea tum in acetariis, tum etiam in iusculis vsus est. agrestis, quæ multo minora & numerosiora folia habet: quam vulgus vocat *de la uinette*, à succo quodam vinoso. ea autem nostræ mulierculæ in ardore febrium vtũtur: contusa enim, & cum sale carpo imposita, mirè refrigerat. Sed tam agrestium quàm satiuarum sunt rursus multæ aliæ species.

Portulaca, *du pourpier*, quibusdã etiã *de la pourceleine*, Græcis andrachne dicitur, vulgo nota: habet subrotunda folia, crassa, qualia in aizoo maiore videm9. Estq; maior & minor, quæ foliorũ magnitudine tantùm inter se differunt. Est & portulaca, quæ aquatica dicitur, folia tenuiora habẽs & latiora, florẽ item cæruleum & rotundum: præterea altius attollitur.

Bipinnella, *de la pinprenelle*, dicta quòd folia habeat circum ipsum cauliculum alternatim diuisa, ac semper gemina, vt veluti in duas pinnas assurgere videantur. Est autẽ herba huic propemodum similis, quæ Græcis empetron, Latinis saxifragia dicitur: quòd in locis petrosis nascatur, & frangẽdo in vesica calculo plurimũ sit vtilis. Cæterũ hoc differt bipinnella à saxifragia, quòd hæc pilosa folia nõ habeat, illa verò maximé. præterea bipinnella (præsertim quæ vera est) trita, cucumeris odorẽ refert: quẽadmodum & alia pratensis herba, quæ vulgo vlmaria dicitur, quòd vlmo similia folia gerat: prætereá confractus bipinnellæ caulis, veluti neruum quendã in medio habere videtur, cuiusmodi in plantaginis folio confracto apparere solet. quæ omnia signa, saxifragiæ non insunt: quinetiã ipsa saxifragia flore (qui albus apparet) decidente, aculeo caret: quẽ habet illa quæ geranion Dioscoridi, officinis collum gruis, siue acus pastoris dicitur: habet etiã folia ad bipinnellæ figuræ tendẽtia, præsertim quæ minor est, & humi serpit: vulgus vocat *de l'herbe Robert*.

Vtimur etiãnum in acetariis ea herba, præsertim cõdita, vt solet capparis, quæ Græcis Crethmon, siue crithmon, aut crithamon dicitur, à seminis figura quod (præsertim hordei) crithen Græci vocãt: éstque empetri, hoc est saxifragiæ species: Latinis batis, siue baticula dicitur: vulgus nostrũ appellat *de la bacille, de la creste marino*. Itali *del fenocchio marino*. plurima inuenitur cõdita sale & oleo apud pharmacopolas.

Olus cordum, satiuam batim vocat Columella, quasi serotinũ, quòd nõ, nisi appropinquante vindemia, condiatur. alioqui emicat ferè in marinis scopu

lis & crepidinibus inacceſſis.

Et quãdò capparis nomẽ nũc incidit, cõmodius eſt vt de ea etiã tractemus. Capparis igitur frutex eſt ramoſus, per terrã ſparſus: ab radice vna interdũ duodecim, nonnũquã etiã triginta ramos producẽs: vbi iam grandior eſt, ſpinas acutas profert: atque ob id à nõnullis cynoſbatos, hoc eſt ſentis caninus dicitur, de quo prius latius dictũ eſt. Folia autẽ mali cotonei gerit, florẽ oliuæ ſimilẽ: qui cõditus, quẽadmodũ prius in crithmo diximus, cũ ſale & oleo, ſaporis eſt optimi: & acetarii vice per hyemem à nobis editur: vulgus noſtrũ vocat *des cappres*. Cæterum ſtolones etiam gerit, longos tres aut quatuor cubitos: creſcit maxime in ruderibus & coagmentis lapidum.

Aſparagus, *des aſparges*: duplex quidem eſt, altilis & hortenſis, ſtolones oblongos producens, qui facillimè & celerrimè quidem coquuntur: ac deinde aceto & oleo conditi, primis menſis edi ſolent pro acetariis. hinc prouerbiũ de re quã celerrimè perfici dicimus, Citius quàm aſparagi coquantur. Eſt & aſparagus erraticus, qui veluti ligneſcit, & ſpinoſa folia habet, profértq; ſtolones admodum exiles: qui ſi in hortis transferãtur, nunquã grati ſunt ſaporis. Satiuos autem aſparagos Columella à ruſticis ſuis antiquis corudam vocari dicit. Quo in loco ſubit vt obiter illud adnotem, antiquos aſparagorum nomine vſos pro omnibus herbarum, arborum, aut fruticum ſtolonibus, aut ſi mauis dicere turionibus: vulgus noſtrum vocat *des reiectons*, qui ab antiquis edi ſolebant acetariorum vice, habebantúrque in ſummis deliciis: Græci ἀκρόδρυα vocauere.

Cardamum Græci, Latini naſturtium appellant,

du cresson alenois. Dicitur autem cardamum ἀπὸ τῆς καρδίας, quoniã cor fouet: & in syncope illa, quã medici cardiacã vocãt, plurimũ valet, nẽpe dum vires alicui repẽte deficiunt, vt animo linquatur. Nasturtium autẽ appellatum est à naribus torquendis, quòd odore & seminis acrimonia, sternutamẽta prouocet. vnde etiã à quibusdam Gallis vocatur hodie *du nasitort*: semen autem habet simile synapi, folium erucæ diuisura, sed & sapore & odore acri.

Est & aliud Nasturtium aquaticum, à quibusdã cardamina appellatum quòd sapore sit cardamo simile. Quidam eam herbam esse putant, quæ Græcis Sion, Latinis lauer dicitur: vnde literarũ metathesi pro verla berula postea dicta est corrupte: vulgus vocat *de la berle*. habet autem folia vtrinque pinnata, saporem verò sisymbrii, quod vulgo balsamita dicitur: estque foliis mentæ, sed maioribus: nã de priori sisymbrio Galeni intelligo, quod veluti pseudomenta, vel mentastrum appellatur.

Sisymbrium autem alterum Galeni, quod aquaticum est & syluestre, & à quibusdam cardaminã appellari dicit, quòd cardamo simile quiddam gustu præ se ferat: omnino putarim id esse, quod nostri crescionem, à crescendi celeritate appellant *du cresson*: cuius sane maxima est apud doctos contentio. Hermolai enim argumento id quidem olus non potest esse quod Sion a Dioscoride & Galeno describitur, quanquam sane in eisdem aquis cũ Sio crescere vtplurimum soleat: sed Sion imbecillioris caloris est, præterea leuiora & tenuiora folia habet & odorata, erucæ similia dum grãdescit. Sisymbriũ autem siue crescio, calidũ est maximè, vt etiã menses & Vene-

rem cieat: præterea folia habet craſſiora & breuiora ac rotundiora, nunúſque odorata, neque inciſa.

Eruca Latinis, Græcis euzomos, quoniã iura cõmendet, vulgo *de la rèquette*: dicta quidem ſalax poe tis, quòd Venerem moueat ſua caliditate: idcirco lactucæ iungitur in cibis, vt contrariam vim temperet. Eſt autem ſimillima huic herbæ, quæ in vallis noſtræ vrbis frequentiſſima eſt: potiſſimũ ad D. Iacobi & Michaelis ſuburbia: fœtet autem mirum in modum, & florem luteum gerit, appellatúrque eriſimon Græcis. Hæc autem eruca hortenſis, qua Itali maxime vtũtur, in acetariis & epulis flore eſt paulo pallidiore: cæterũ trita, rapum olet, neq; grati odo ris mihi vnquã viſa eſt. Itaque eandem prorſus exiſtimem fuiſſe cũ noſtra vallari herba: ſed hæc agreſtis & inculta eſt, folióque longiore & acuminato: il la verò ſatiua & hortenſis, folio obtuſiore, latiore & breuiore, & minus inciſo. Eſt præterea alia eruca, quæ proprio nomine agreſtis eruca dicitur, paſſim in noſtris vitibus creſcẽs, folio ſatiuæ ſimili, ſtrictiore tamen & minore, flore luteo, quæ præſertim circa Calẽdas Iunii erumpere videtur è terra: nam alio tempore vix reperitur: eius enim ſemen diutiſſimè in terra aſſeruatur, priuſquam germinet.

Senecio, *du ſenecon*, etiãnum in acetariis gratiſſima eſt, quãquã à noſtris raro aſſumatur. eſt folio eru cæ, flore luteo, qui tandẽ veluti in pappos euaneſcit, quos vulgus puerorũ appellat *barbe dieu*. Græcis dicitur herigeron, hoc eſt vernus ſenex, vel cito aut ve re ſeneſcẽs, quòd cito in pappũ & lanuginem abeat.

Lapathum Græci, Latini rumicem, Barbari lapathium vocant eam herbam quæ vulgo parella dici-

tur, *de la parelle, de la pacience*. Huius autem quatuor genera facit Dioſcorides: quorum omnium folia ſemen & radix ad vlcera cacoethe (quæ etiam malefica vlcera capitis manantia vocãtur, *la male tigne*) mederi optimè certum eſt. deterſoriam enim facultatem habent admodum efficacem.

Lapathum autem ſatiuum multiplex eſt: aliud enim eſt quod folia oblõgiora & latiora habet, atque id quidem vulgus vocat *de l'ozeille*: de qua prius in oxalide. Aliud eſt folio multo breuiore & ſubrotundo, quam vulgus vocat, *ozeille de Tours*: atque ob hoc quidam lapathium rotundum appellauerunt.

Eſt & oxylapathum, dictum quidem à ſaporis aciditate, non autem à foliorum acumine, vt quidam putauerunt, qui lapathium acutum vocant, ab acutis foliis: atque hoc quidem Picardi vulgo nominant *de la ſurelle*.

Aliud autem lapathum eſt agreſte & erraticum, quod quidem in pratis, ſyluis, ac montibus frequentiſſimum eſt, habétque folia plantagini ſimilia.

Eſt item aliud lapathum maius, quod Græci hippolapathum vocant, quaſi lapathum magnum, non quòd aliquid habeat cum equo ſimile: ſed quòd tantùm ſit omnium maximum. Id enim ſolent gratiæ in ſuis vocabulorum cõpoſitionibus obſeruare Græci, vt quas res magnas, aut amplas facere volunt, equi aut bouis appellatione declarent: quemadmodum in hippoleſino, hippomarathro, bugloſſo & buphthalmo videre eſt. Atqui hoc quidẽ lapathum maius, latiſſimum folium habet & longiſſimum, ſemen & radicem rabarbaro ſimilem: hoc tantùm folia inter ſe differunt, quòd folia rabarbari parte in-

ferna incisa sunt, & ad pediculum minus lunata. Crescit potissimum in aquis, vnde etiam hydrolapathum à Græcis dictum.

Borago, boraginis, *des bourroches*. Cuius floribus cæruleis vtimur in acetariis delicatioribus, quibus etiam conditis, pro cibo delicatissimo vescimur. Omnes in ea opinione sunt, vt ea herba sit quæ antiquis dicebatur buglossa, siue buglossum, aut etiã buglossus, hoc est bouis lingua: quòd linguæ bubulæ similia folia habeat. Sed floris similitudine inter se aliquantulum differunt. Faciemus itaque duo buglossi genera: atque alterum quidem, minus buglossum vocabimus, eritque vulgaris nostra borago: alterum verò, maius, quod alio nomine circion à Dioscoride appellatur. Atque hinc illud est, quòd Cato in libris de agricultura admonet, insitioni admouendum folium linguæ bubulæ, ne aqua intromittatur: quod quidem de boraginis nostræ folio intelligendum: latius enim folium habet, quàm quod circion dicitur: eius enim circii folium triquetrum est, & oblongius, atque etiam albicans: floresque amariores gerit, quàm ipsa borago, quæ & folia habet nigriora, & flores dulces. Quapropter Barbarus, cum de buglosso agit, illud semper addit, Quæ vulgo borago dicitur. Dicta quidem borago, vt quibusdam placet, quasi corogo, quòd ex vino pota animi lætitiam augeat, vnde Græcis euphrosyne appellata. Estque melancholicis optima ad animi lætitiam cõciliandam.

Cerephyllum, *du serfueil*, dictum quòd cerea folia, hoc est flexibilia, vel cerei coloris habeat. Caue autẽ ne pro cerephyllo, serpillum dicas, vt nonnulli vo-

luere.nam ſerpillum, id eſt quod paſſim in viis agreſtibus ſerpit, vnde etiã nomen traxit, vulgus vocat *du ſerpolet*. Quod autem Plinius ait cerephyllum, à Græcis etiam pæderota appellatũ, id quidem neſcio quo iure affirmet. Audio enim eam herbã quæ Græcis acanthos, vulgo branca vrſina appellatur (cuius folio veteres epiſtylia inſignia reddebant, quòd in quamuis formam flexibile eſſet) etiam pæderota appellari: hoc eſt puerilem, quòd ea pueri ludentes oblectarentur & geſticularentur, quemadmodum lappæ maioris folio, quæ ob id perſonata dicta eſt: quòd ea herba veluti perſonas facerent pueri vultu operto & obducto ipſo folio.

Tarco, vulgo *du targon*, herba veterib⁹ incognita, quæ hortulanorum diligentia & induſtria nobis in vſu venit: folio eſt hyſſopi, longiore tamẽ: quod dum editur, ſaliuam prouocat ſua caliditate, eſtur in acetariis cum ſale & oleo.

Fœniculus, ſiue fœniculũ Latinis, *du fenouil*, Græcis marathron dicitur, ſoléťque, dum adhuc tenellũ eſt, neque dũ in caulem aſſurrexit, in acetariis venire: nõ enim alte aſſurgit, appellatúrq; fœniculus dulcis: quæ quidem dulcedo ineſt ſemini, & toti plantæ, tum à ſolo, tum etiam à ſatione. Eſt & aliud fœniculum maius, quod veluti arboreſcit, & à Græcis hippomarathrum vocatur, ea ratione quæ prius dicta eſt in hippolapatho. Aliud eſt inſuper quod nũquam attollitur in altam magnitudinem, & minora folia habet ad folia anethi accedentia, quàm fœniculum commune, vocatúrque id à Græcis meon, vulgo autẽ fœniculus tortuoſus dicitur. Quinetiam aliam quandam herbam pratenſem, daucum creti-

cum,& folio, & vmbella referẽtem audio à nostris vulgo fœniculum porcinũ appellari,quòd folia fœniculo similia habeat,& porcis saginãdis prosit.Cæterũ(ni fallor)ea est quæ peucedanũ Dioscoridi dicitur,Latinis herba stataria.Mittit enim peucedanũ tenuem ex se caulem,gracilẽ, fœniculo similem, & circa radices densa copiosáque coma foliosum.

PVLVINVS CONDIMENTARIVS.

Cramben Græci, Latini brassicam appellant *des choulz*,quasi caules dicere velimus:quo etiã nomine à Catone appellata est brassica,quoniã nulla temere herba caule fit amplior.Sunt autem brassicarũ multæ species,quas qui persequi velit, tum à differẽtiis ipsarũ,tum etiã à facultatibus, infiniti propemodũ fuerit laboris. Est enim rubra,alba,& viridis brassica,quæ omnes eãdem facultatẽ habẽt.Est itẽ Theophrasto brassica crassa,item etiam leuis,quæ à Græcis leophyllos dicitur: & agrestis, quæ omniũ efficacissima est,crescitq; locis maritimis & præruptis. Est insuper crambe capitata,*des choulz cabuz*, omniũ in cibis delicatissima:quæ quidẽ Columellæ,& aliis rei rusticæ scriptoribus tritiana dicitur. Plinius lacuturres vocat à loco in cõualle Aricina, vbi quondam fuit lacus & turris.Apianã brassicam vel Græco cognomine selinoidem vocat Cato, quã nos vulgo dicimus *choulz crespes*.Sabellicã siue marucinam appellat Plinius,rubrã,medicamẽtis aptam,vulgus nostrum *des choulz rouges*. Quinetiam alia est quæ à Græcis crambe thalattria, Latinis brassica marina appellatur(crescit enim locis maritimis frequẽtius)

quæ à Plinio olus marinum dicitur:vulgus autẽ no strum soldanellam vocat. est enim cõsolidandæ rupturæ admodũ cõmoda & vtilis. Cæterũ brassicam ex lachrymis Lycurgi quidam natam fuisse dicunt: vnde etiam ad ebrietatem plurimum valere putant.

Atriplex Latinis, Græcis atraphaxis, vulgo *des arroches, des bonnes dames*, quidam ab atrore dictam putant, quidam verò imitatione Græcæ vocis atraphaxis. Olus atriplicis, inquit Columella libro 11, quod Græci vocant atraphaxim, circa Calendas Octobris obrui debet. A nonnullis etiamnum chrysolachanũ dicitur, hoc est olus aureum: quòd quædam atriplicis species sole lucente, aureum colorem oculis referat. Est autem triplex eius oleris species: quoddam enim album inuenitur, quoddã etiam rubrum, aliud verò viride. Sed omnium eandem esse in purgando ventre facultatem certum est: súntque omnes semine foliaceo.

Est & olus atriplicẽ referens, cuius tamen folia primis vitæ rudimẽtis, cũ adhuc silet caulis, in orbẽ circinnantur: verũ cũ emicuit, iam adulta, in acumen exeũt, & ima pediculiparte laciniãtur, cauliculo cubitali, lacte pauco madente, quibusdam ramulis brachiato, flore luteo, auri colorẽ imitante, calyce paruo, in quo lactucæ semen continetur. nostrum vulgus chrysolanum, vel chrasalinã vocat. Suntqui crassulam minorem appellare velint: nescio an ad chrysolachanum referri debeat.

Syluestrẽ præterea atriplicẽ officinæ nostræ vocãt herbã in vitibus & cultis sponte nascentẽ, quã tamẽ quidã putãt esse syluestris bliti genus: ea pauperes rustici interdũ vescũtur vt olere, cũ melioris copia nõ

ſuppetit.colliculũ fundit binũ palmorũ altitudine, mollem, ſubalbidũ,folia mercuriali aut hæderæ ſimilia,certis interſtitiis ſubalbida, ſemen prope folia paruum rotundũ. Eã putat eſſe noſter Ruellius quã antiqui cyniam ſiue cynocramben appellant.

Molochia & atriplex marinũ Mauritanis vocatur frutex quidã halimo ſimilis,& ei quẽ vulgus noſtrũ vocat *blãchepūtain*, cuius folia ciborũ gratia decoquũtur,& ab accolis maris per oppida & vicos, manualibus faſciculis compoſita vænum deferuntur.

Sylueſtrem porrò braſſicã,quã alii petræã,alii erraticam vocarũt, Theophraſtus ceram, Plinius cramben ſpeciali nomine vocauit. Ea eſt coma læui, parua,rotunda: ramis foliiſque permultis condita, ſatiua candidior:ſucco aſpero,& inſtar medicamenti amaro: vnde fit vt ea iuxta vitem ſata,eã enecet.quapropter dictũ eſt ab Androcyde crãbẽ vino aduerſari,crapulámque coercere.hinc illud Satyrici,
Occidit miſeros crambe repetita magiſtros.

Beta, *de la porree*, olus vulgo notiſſimũ,dictum à ſimilitudine quã habet cum β litera Græca,dum ſemine turget: habet enim ſummitatem in cacumine reflexam.Atque eadem ratione,à caulis rectitudine, quæ literæ iota ſimilitudinẽ quandam referre videtur,cum matura eſt,à quibuſdã,nempe in agro Turonẽſi,Iota appellatur,*de la iote*:vltimi Picardi Romanos appellant,*des romans*:quòd id olus à Romanis primùm inuentum ſit: nonnulli etiam Longobardos vocant,*des lombardettes*, nempe Tornacẽſes. Delphinates reparatam nominant, quod nomen etiam ab antiquioribus medicis in vſu fuit. Quidam etiã ſiclam vocant:ſed hæc magis rubra eſt:eſt enim

alia alba, alia etiā nigra, quæ omnes ventrem optime soluunt. vnde Martialis,

Et pigro ventri (inquit) non inutiles betas.

Sed beta candida magis aluum subducit, cuius etiā radix tenuioris essentiæ creditur. Græci autem Betam Teutlon appellauerunt.

Seutlomalachon recens Græcia fecit olus, quasi dicat maluaceā betam, quòd, vt reor, parētum adulterio natum existimēt veteribus inauditū: fortè quòd figura & denticulato seminis habitu betam & mollitia maluam mentiretur. spinaceum olus vulgo dictum esse putat Ruellius.

Blitum, olus omniū insipidissimū & fatuū: vnde vulgo rudes & inutiles, bliteos appellamus, *blistres*: nobis autem ignotum, sed apud Hispanos & Italos frequens: habet autē semen foliaceum, vt attriplex: racemosum, vt beta. Cæterum folia nostris spinatiis ferè similia. Quapropter facile iudicauerim nostrum esse blitum, quæ spinatia vulgo vocamus, *des espinars*, à spinoso semine: quorum nulla mentio apud antiquos plantarum scriptores. Hispani tamē aiunt se habere aliud bliti genus, à nostris spinatiis longe diuersum. Itaque quid statuam non habeo, ac litem ipsam sub iudice relinquam.

Bupleuron Græci vocāt oleris genus, quod sponte nascitur etiam in agris, foliis multis, longísque, capite aut muscario anethi, inquit Plinius, laudatum in cibis.

Iasione Theophrasto, olus est syluestre humi serpens, copioso lacte succulentum, flore candido, folio vnico: sed ita implicato, vt plura esse videantur: vulgus vocat *duliseron*.

Selinon Græci, Latini apium vocant: éstque illud quod nos vocamus vulgo *du persil*: & quia in præru ptis mõtium Macedoniæ crescit, ideo petroselinum Macedonicum appellatur, *du persil Macedoine*. Est au tem id omnino simile nostro hortensi & domestico selino, nisi quòd odore est paulò iucundiore: omnia enim agrestia, præsertim quæ in saxosis & petrosis crescunt, multo valentiora sunt satiuis, & odorem vehementiorẽ præ se ferũt. Semen itaque & folium petroselini Macedonici, sunt multo efficacioris roboris, quàm selini aut apii domestici siue hortensis. Quod autem vulgo (& id quidem falsò) vocamus apium Macedonicũ, apparétque selino maius, id sanè est quod Græci hipposelinum, Gaza equapium vertit, Latini olusatrum, & olus pullum appellant. Columella lib. 11. cap. 3, Atrum olus (inquit) quod Græcorum quidam hipposelinum, nonnulli smyrnion, pastinato loco, semine debet conseri, maximè iuxta maceriam. Atqui smyrnion hodie quidam putant esse quod nos leuisticum dicimus, vulgus vocat *de la leuesse*: quidam falsò ligusticum siue libysticum vocant. Est autem apii species, dicta quidem smyrnion, quasi parua myrrha, quòd eius semen, atque adeò tota planta, odore myrrham referat. Quod verò vulgo apium vocamus *de l'ache*, proculdubio est id quod Dioscorides eleoselinon vocat. Petroselinum autem nostrum vulgare, est id quod ille vocat oreoselinum, hoc est selinum montanũ, quod in montibus & saxosis locis potissimum crescit: vnde nomen petroselino, vt iam dictum est.

Crocus, *du saffran*, vnde croceus color appellatus, qui flori ipsius croci similis est: & crocota vestis,

quæ croceo colore tincta, est, de qua in libello De re vestiaria satis diximus: est autē croci flos, lilio quadantenus similis, sed cæruleus, florétque quotannis: multas spicas & adnata aut nucleos producere solet, qui tertio quoque anno castrandi sunt & separandi, alioqui suffocaretur tota planta adnatorū multitudine. Cæterū hyeme viret, floret autem maximè autumno, & in medio flore virgulas quasdā rubras ostendit: quæ deinde siccatæ & aqua dissolutæ, iusculis colorem & gratiam præbent: postquam autē flos croci, decidit, folia multiplicantur.

Sinapis etiam in condimētis venit, plæraque Græcia napy vocat, quasi naphy (inquit Athenæus) quoniā nō sine natura sit, sed acri, & proinde incōmoda donetur: aut quòd pusillo sit corpore. Sinapis, verò dicta, quòd olfactū luminibus officiat vnde Columella Séque lacessenti fletū factura sinapis. Et Nicander in Georgicis,

Semina tractanti morsum factura sinapis.

Tria siriapis genera. Syluestrius, vbiq; spontę nascēs, exilius, quod vulgus à minori proceritate sanelam vocat. alia numerosioribus altioribúsq; ramulis brachiantur: rapo similia, sed folio minore & asperiore. verum semen euariat, in vno rufescit, in altero candicat. hanc *blanche moustarde*, illam nigram mustardam vocat vulgus: quo nomine vocat ipsum etiā cōdimentum: semen autem appellat *du seneué*.

Porri quoq; folia & radices in iusculis edi solent, vulg[9] vocat *des porreaulx*, olus notissimū. Cuius satio fit dēsior, vt inquit Columella, ad fibras intondendas & folia desecāda, vt sint esui in iusculis: id quidem sectiuū appellatur. cum autem ita depāgitur, vt

fiant capita latioris incremẽti, id quidẽ Columellæ capitatũ porrũ dicitur. gethyllida Græci vocãt: cuius cultus, assidua sarritio est, & stercoratio: nec alius tamen à sectiui porri cultu, nisi quòd toties rigari & stercorari, sarririque debet quoties demetitur.

Est autẽ aliud porri genus agreste, quod quia in vitibus frequẽtius crescit, Græci ãpeloprason, hoc est porrum vitium, vel vitigineum appellauere. est autẽ folio tithymali (inquit Dioscorides) flore purpureo, caule lychnidis herbæ, semine nasturtii. prosilit bicubitali caule, foliis porraceis, sed angustioribus: flore candido, radice bulbosa.

Est & aliud porri genus quod cũ allio degenerat, atq; ob id à Græcis scorodoprasũ appellatũ, hoc est alliũ porraceũ: est enim porri folio, sed odore & sapore allii: adnata nõ habet, neque spicas: aut si quidẽ habet, rarissimæ sunt. frequens in pratis crescit.

AREA ESCARIA.

Veniam⁹ nũc ad quartã hortuli nostri areã, quã ab iis herbis, quæ esui nobis esse possũt, escariã appellabim⁹: præter eas tamẽ quæ in priore area cõfertæ & explicatæ sũt: illarũ enim foliis & caulib⁹ tantũ uti solemus tũ in acetariis, tũ etiã in iusculis: harũ verò tum fructibus, tum etiã radicibus vescimur, nõ solũ coctis & præparatis, sed etiã crudis: quẽadmodũ rustici solent, qui propter cõtinuos & assuetos labores, ventriculo sunt admodum robusto. Itaque æquum fuit earum seorsum herbarũ propriam & peculiarẽ aream fecisse. Cuius tamen, quẽadmodum & prioris quæ olitoria dicebatur, duo etiam erunt puluini. In quorum altero eas herbas cõmittemus, quarum

fructibus variè præparatis quotidie vescimur. In altero verò eas recésebimus, quarum radices in alimoniam vertimus. Sed iam æquum est vt ad priorem puluinum veniamus, quem ab ipsis herbarũ fructibus, fructuariũ appellabimus. Sunt enim nobis necessariò confingenda nomina, vt res ipsa & magis succinctè, & magis propriè à nobis pertractetur. Neque vero legibus oratoriis astrictus esse debet, qui quæ oratoris non sunt (hoc est forensis, causidici, & rhetoris) Latinis vocibus efferre cupit.

PVLVINVS FRVCTVARIVS.

Fructus sanè herbarum varii sunt: alii enim in rotundam malorum formã succrescunt. Quales sunt peponum species variæ, item mandragoræ quoddam genus, cuius fructum nos poma Cupidinis, Itali *melezanas* vocant: alii verò seminũ esculentorũ gratiam ac dulcedinẽ nobis præbent, quale est maratrum, de quo iam suprà diximus: item etiã anisum & corianum, quod nos coriandrum vocamus: addam etiam papauer, quod tamen medicamẽtosum est magis: huius enim semine ad somnum cõciliandum vtimur. Aliæ denique herbæ sua etiam folia fructuum vice nostro gustui suauissima reddũt: cuiusmodi sunt eæ de quibus in area superiori à nobis fusissime dictum est. Sed iam à peponibus incipiendum.

Peponum itaque multa sunt genera, ab ipsorum sapore & figuris petita. Est enim ventrosus pepo, qui vulgo dicitur *pompon*, éstque ab ipso pediculo vsque ad oculum striatus. Est præterea alius paulo oblongior, striis nõ vsqueadeò prominentibus, quem fœminam appellant: atque hanc vulgus quoque pepo-

nam vocat. Sũt & alii pepones, quos hircos siue hircinos aut hircas vocamus, *pompons turquins*, habētúrque apud nos in summis deliciis: súntq; coloris multum viridis, vt nigri quodammodo appareant, saporísque admodum delicati. Quinetiam arte hortensi & diligēti sationis cura ab olitoribus hoc est inuentum, vt peponũ semen saccaro, aut aqua saccarata irrigatum, ipsis fructibus, qui deinde succrescunt, saporis admodum dulcis, qualis est saccari, gratiã addant: queādmodũ quoque pyra moscata & rosacea fieri videmus. Pepones itaque eiusmodi vulgo saccarati vocantur, *pompons succarins*.

Melopepones autē à Græcis dicti, quasi cydonii, ἀπὸ τοῦ μήλου, hoc est, à pomo vel malo: quod dum absolute profertur, de cydonio intelligitur, quod & cotoneum appellatur, vulgus vocat *ung coing*: Itali Latinæ vocis vestigia retinentes, *melo codognio*. habent autē melopepones, mali cydonii figuram, eósque vulgus appellat melones, *des melons*, quos vt cognoscamus & discernamus à peponibus, sciendum est pepones maiores esse striatos, in ipsa cauitate aquam habentes, carnem molliorem, leuiorem & insipidiorem: melopepones autem, duriorem magis, firmam & solidam: porrò paruam habent cauitatem cum multis seminibus: neque tam grandes sæpius reperiuntur quàm ipsi pepones, succúmque iucundiorem habent, & carnem vtplurimũ albicantem.

Est & alius pepo, qui citrulus à practicis medicis vocatur, quasi citreolũ dicere velint, quòd citrei mali colorē & formã habeat, éstque (quantũ audio) saporis cucumerini. Cuius folia à peponum aut melonum foliis hoc differũt, quòd pluribus incisuris di-

uisa sint, veluti in alarum aut pennarum formam.

Succurrit hoc loco, vt inter peponum genera adnumeremus eos veluti pepones in Melita insula Siciliæ proxima frequentes, quos vulgus Italorum *bothecas* vocat. reperiuntur enim etiã apud Italos, præsertim in Campania: habent autem folia melonum foliis similia, tamen latiora, florem quoque similem, sed latiorem: fructum verò multo crassiorem, striis haud tam facile perspicuis. Quinetiam pediculum crassum habent, in quo videntur maxime à melonibus differre. Cæterum fructus varii sunt: alii enim albicantes, alii natura multò viridiore apparent: qui cùm permaturuerunt, incredibilem dulcedinem ori præstant: quorum succo ardenti febre laborantes rustici Melitenses in potu vtuntur.

Sunt præterea etiam alii pepones, quos vulgus vocat *pompons d'hyuer*: nos verò vulgarẽ quoque dictionem imitantes, pepones hybernos, siue mauis hyemales appellabimus: possunt enim ad hyemem vsque adseruari, neque vnquam in ipso solo maturescunt, sed collecti & solaribus appensi, tandẽ maturi & flaui fiunt, vt etiam hyeme gratissimum succum & cibum præbeant. est autem fructus eorum minor paulò quàm peponum esse soleat.

Et quia cucumerũ paulò antè mentionẽ fecimus, æquum est vt de iis etiam differamus. Cucumerem igitur, quẽ vulgus vocat *ung cócombre*, duplicẽ facienus: satiuũ & agrestẽ. Satiuus quidem descriptione nõ eget, atq; ab aliquibus, nempe Columella & aliis, vocatur anguinus, à flexibus, quòd instar anguis sit flexuosus. Agrestis verò, vulgo cucumis asininus appellatus, folia habet priori similia, minora tamen,

& aspera magis: sed fructum fert oliuæ similem, paulo maiorem,& striatum aliquantulum: qui dum excernitur, veluti ventosa sonat, & semen longissime iaculatur: cuius succo conficitur id medicamentum quod medici elaterium vocant. Cæterum cucumis Græcis sicyos dicitur: quod nomen etiam cucurbitæ, & ei instrumento quo sanguinem extrahimus(ventosam quidam nominant) commune est.

De cucurbitis autẽ, hoc loco nihil est quod dicamus, etsi fructus sit esui commodissimus: satis enim dictum est de iis in superioribus, vbi de pergulis egimus: applicatur enim cucurbita pergulis camerariis, potissimum ea quæ fert fructum lagenulis similem, quem quidam lagenulatum vocant.

Mala insana, Barbarus in Dioscoridis caput 79. libri quarti, de mandragora, ea esse dicit quæ ab Italis melezana, à nostris pôma Cupidinis vocãtur, *pommes d'amours*: de quibus nihil à veteribus scriptum fuisse video: sicut hercle multa quondam fuere quæ hodie vel ignorantur, vel certe non habentur. Mala ergo insana à frutice vulgari sunt passim nascente, vt melones & cucurbitæ: pari quoque cultu, foliis prope ficulneis, flore oblongo, specioso, candido. Manditur vulgo pomum ex oleo, sale, pipere, fungorum modo coctum. Hæc Barbarus. Huiusmôdi autem poma vidimus in hortis Renati Belaii Cenomanensis episcopi, Cardinalis Paris. fratris. Sed & folia eius fruticis nobis apparuerunt parte altera spinis horrida: atque adeò totus caudex, & maximè quæ cuppula vulgo vocatur, sub qua cõtinetur fructus: flos autem pallidior nobis visus est, potius quàm albus.

Solet in hortis mandragoras conseri ob pulchritudinem tum mali quod producit, tum etiam foliorum ac plantæ totius. Herba vulgo nomẽ retinet, maris & fœminæ differentia. hæc nigra est, angustioribus, quàm lactucæ foliis, humi procumbentibus, hirsutis, fructu mespili amplitudine, in luteum languido, sorbi effigie, in quo semen seu pyri. Mas candidus est, foliis altis, latioribus, pomo duplo maiore: grauis odoris, alioqui non ingrati: in quo semen continetur, renis effigie per medium crenatum. radicem albam gerit, quam imperita vulgi multitudo, hominis effigiem repræsentare falsò credit. Id enim (inquit Ruellius) magorum cõmentũ est, rem suam insigni aliqua vanitate ostentantium.

Conseritur etiam in hortis frutex humi serpens, neque se altius attollens, ex quinquefoliorum genere fructum ferens esui gratissimum, rubescẽtem, præsertim dum maturuit, nucis auellanæ magnitudine, qui à nostris æstate habetur in deliciis, editúrque interdum cum cremore lactis, aut vino, saccaro imbuto, vocantúrque fraga, *des fraises*, súntque omnibus nota. Virgilius,

Qui legitis flores, & humi nascentia fraga.

Seruius grãmaticus, nescio tamen quà ratione, mora terrestria appellat. Sunt autem quædam fraga, quæ à poetis montana vocitantur, quòd passim in ipsis montibus & syluis crescere solent, vt ea ab ipsis terrestribus, aut satiuis distinguerent. Quinetiam fragorum quoddam genus nobis visum est tam odorum, vt nihil odoratius dici possit, éstque is fructus paulo maior aliis fragis, quorum omnium, quemadmodum & rubi idæi, color duplex conspicitur: fraga

enim sunt quædam alba, quædam rubra, eiusdem tamen vtraque facultatis.

Corianon præterea, quod & Corion, & Coriandrum dicitur, *de la coriandre*, in hortis nostris hodie conseri cœpit: folia habet ad radicem lata, quæ dum percreuerunt, sunt fœniculo similia: paulo tamē latiora, ac quodammodo flauescentia: florem album gerit, veluti ex quadam vmbella parum diuulsa, neque admodum coacta prodeuntē. Cæterū ipsa planta admodum fœtet, non secus atq; illa quā corylam fœtidam vulgo vocamus: vtrique tamen idem odor non est: semen autē aceto maceratū esui quāoptimū est, alioqui inter venena à Dioscoride enumeratur, vt sua frigiditate mentem offendere dicatur. Sed & coriandri semen, saccaro conditum cum aniso, & aliis permultis, pharmacopolæ in suis tragematis reponere solent, & in bellariis à nobis editur.

Anisum autē, *de l'anis*, cuius meminit Plinius lib. 19. cap. 8. & lib. 20. cap. 17. quod & anicetū vocatur, quoniā anethi modo, inquit Barbarus, appetentiam ciborū præstet: planta fœniculo cōgeneri crescit, cuius prima folia latiora sunt aliis: quæ dum ipsa herba in caulē assurgit, semper minuuntur, seménque ad ipsius fœniculi saporē etiā accedit: dulcius tamē, quo vtimur ad flatus ventriculi discutiendos, optimum autem in Syria & AEgypto nascitur.

Cinara, cardui satiui species, cuius summitate & veluti fructu (quem Græci scolymon, Latini strobilum vocant, quòd sit ipse echinus vel capitulū nuci pineæ simile) in eduliis vtimur: atque hunc quidem Hippocrates cocalum vocat: cui dictioni articulus Arabum subinde à quibusdam est additus, & al-

cocalus dictus est: deinde verò corrupto articulo, articocalus, vulgo *artichault*. Tota autem plãta, atque adeò totus ipse carduus à Columella cinara appellatur, fortassis ob id quòd dum seritur & excolitur, cineribus maximè gaudeat: ait enim ille lib. II. cap. 3, Cinaræ sobolem melius per autumni æquinoctium disponemus, semẽ cõmodius circa Cal. Martii seremus, eiúsque plantam circa Cal. Nouẽbris deprimemus, & multo cinere stercorabimus. Quidam tamẽ malũt cinaram à Cinara puella dictam, quæ in eius speciei carduum mutata est.

Papauer, etsi in eduliis frequens vsqueadeò nõ sit: tamen & quia in nostris hortis frequentissimus est, & quòd eius semine plurimũ in medicamentis vtimur ad somnum conciliandum (vnde soporiferum papauer à Virgilio dictum est) prætermittẽdum hoc mihi non videtur vt de eo dicamus.

Papaueris igitur (quod Græci Mecon, vulgus vocat *du pauot*) quatuor genera à Galeno enumerantur: quæ quidem vel floris colore, vel folio deciduo, vel vasculis & semine, inter se differunt. Papaueris autem satiui, aliud album dicitur, quod & flore & semine deprehendi tale esse, potest: eóque permultos vti vidimus in iusculis ad soporem concitandum. aliud verò nigrum appellatur, éstque tale & semine & foliis & floribus, quæ quidem nigricãtia apparent, cuius multus & præcipuus vsus est in re medica. Est & aliud papauer, quod Dioscoridi, & aliis cornutum siue corniculatũ appellatur: florémque luteum gerit, cuius siliquæ in extremo veluti colubri rictum præ se ferunt. Quarta papaueris species est quæ passim in agris crescit, dum frumenta mes-

sem appetũt:diciturque papauer erraticũ aut rhœas, vulgo *du ponceau, ou du coquelicoq*: folia & semẽ papaueris habet: cæterũ rubra, & admodum decidua, siliquas etiam multo minores. Illud autem memoria tenendum est, omnia papauerum genera, singulis annis semine erumpere, non ex vetere radice: solum papauer corniculatum radice esse perpetua, ac semine & radice crescere. Sed iam æquum est vt ad puluinum radicarium descendamus.

PVLVINVS RADICARIVS.

Absoluta ea hortuli nostri parte, quæ semina & fructus herbarũ, quibus vescimur, comprehẽdebat, superest tantùm vt de iis disseramus, quarũ radicibus aut crudis, aut coctis, quotidie in cibis vtimur. Ac primum ab ipsa radicula incipiendum.

Radiculam Columella, Græci raphanũ vel raphanida vocant, Itali vocem adhuc retinentes, *ung rauanel*: Galli, *une raue*, appellauere. caule vno assurgit ferè arboreo, vt in ruta cernitur: quapropter hoc oleris genus dendrolachana Græci vocant, hoc est, vt vertit Gaza, oleriarborem, & quasi olus arborescẽs. Cæterum raphani radice cruda, minutim concisa, cum aqua & salis pauxillo, hodie vtimur ad prouocãdam ciborum appetentiam, & vrinas prouocãdas. Tantum illud notãdum est, radicum raphani alias esse dulces admodum, alias subacreis, alias omniũ acerrimas: quarum succo cũ oxymelite, Galenus vsus est ad vomitum excitãdum. Aliam præterea raphanum agrestem posuit Dioscorides, quã Romanis Armoraciã appellari contẽdit: folia satiuæ similia habẽtem,

multóque magis lapſanæ. Creſcit potiſſimum circa margines itinerum, & loca arenoſa. Eſt inſuper alia herba, quæ radiculæ quoque nomẽ apud Latinos retinuit, ab eius præcipua & vtiliore parte, nequis fortaſſe nominum affinitate hallucinetur: eámque Græci ſtruthion vocant, nonnulli lanariam herbam vocauere ab vſu, quòd eius radix, quæ magna eſt, cõciſa, purgandis lanis admodum conferat. Plinius lib. 24. cap. 11, Spinoſa eſt herba, caule lanuginoſo, flore ſpectabili, ſine odore, &c.

Rapum ſiue napum, Latini, Græci gongylida ſiue gongylen appellant, vulgus vocat *ung naueau*, genus oleris in vſu frequentiſſimũ apud nos, præſertim in condiendis iuſculis: ſunt enim napi ipſis rapis congeneres. Cæterum vtriuſque variæ ſunt ſpecies, quas qui diligentius cõſyderare volet, requirat Theophraſtum, libro 7. cap. 4, & Plinium lib. 18. cap. 13. Item de napo Buniade, Dioſcoridem, cap. 121. lib. 2.

Cæterum (ne quis fallatur) rapum neutro genere apud authores tantum inuenitur, nõ autem rapa fœminino. Nam quòd legitur in Plinio cap. 13. lib. 18, In tranſcurſu eas attigere noſtri: antiquus Budæi codex manu ſcriptus habet ea. Ac paulo poſt, Quadrupedes & fronde eorũ gaudent. nõ autem earum. Item, Homini nõ minor rapiciorũ ſuis horis gratia, quàm cymarum. nõ autem rapaciorũ, alioquin ſecum pugnaret Plinius, cum ſtatim poſtea dicat, Flaccidorũ quoque, & in horreis enecatorũ. Ac paulo poſt, Genera eorũ Græci duo fecere &c. Rapitia frondes ſunt raporũ, quæ decoctæ in vſu erant etiam ipſis agricolis. Cato cap. 35, Rapinã & coles rapitii vnde fiãt. Rapina autem locus eſt rapis conſeminatus. Columel-

la, Nam & napinæ, itémque rapinæ ficcaneis locis per hos dies fiunt.

Taceo hoc loco, quòd cyclaminum siue tuber terræ, quem vulgus vocat panem porcinum, Latini etiam rapum appellauere, siue terræ vmbilicum: quia rapi similitudinem præ se fert, vt rapum esse dixeris, nisi fructũ videas: folio est hæderaceo, purpureo, vario, caule glabro, quatuor digitorum magnitudine, flore purpureo: rosæ figura, radice nigricante, modice lata, in medicinis commendatissimũ. Est & aliud tuber terræ Latinis dictum, Gal. *des truffles*: Græcis hydnon, siue, vt multis placet, œdnon, à tumore: in deliciis semper habitum. Nascitur hoc sine vlla radice, & folio, & flore, vtrinque terra circundatum, nullis fibris nixum, nec vtique extuberãte loco, aut rimam agẽte: siccis & sabulosis locis gignitur, præsertim autumno per tonitrua. Duplex tuberum genus, arenosum vnum, dentibus inimicum: alterum syncerum, bonum, suauissimũ, colore flauescente.

Rapunculus autẽ siue napunculus, vulgo *responses*, radicula est diuitum lautiorúmque mensis petita, qua potissimũ tempore quadragesimali vtimur. Herba verò ipsa, folia gerit angusta, in mucronẽ desinentia, cauliculos multilateros, florem cæruleum lychnidi herbæ similẽ, nisi quòd numerosiores fert rapũculus, apparẽtque apud nos præsertim circa autumnum. Eam herbã quidam locustã, siue pedem locustæ appellauere, ab ipsius radicis similitudinẽ: vnde etiam existimauerunt Iohãnis Baptistæ cibum in deserto fuisse: nam & locis incultis crescit: verisimilẽ enim nõ est animalibus illis quæ locustarum nomen habent, quenquam vesci posse. Neque verò

omnino alienum videbitur, si etiam hoc dicamus, quandam esse herbam veteribus incognitam, quæ vulgo scrofularia maior dicitur, radice propemodũ similem ipsi rapunculo: gratissimi item saporis, & gustus iucundissimi: cæterum folia diuersa habentem, vtpote violæ nigræ.

Pastinaca duplex: agrestis, quæ & daucus quibusdam appellatur (cum tamen à dauco differat situ purpurei flosculi in medio vmbellæ apparentis) vulgus autẽ nostrũ pastinacam agrestem vocat, *des panaiz*. radicem habet caro similem, quã rustici pro panace vsurpãt, folia vtrinq; distincta, per alas. Est & satiua quæ Columellæ libro 9. cap. 4. edomita appellatur, quam (inquit) staphylinum Græci vocant: éstque hæc hortensis & latifolia, radice multo crassiore & iucundiore quàm quæ erratica est, & à pharmacopolis Baucias appellatur: est enim tenuifolia, & radice minore. satiuam autem pastinacam vulgus vocat *des pastenades*: habétque folia vitis & ficuum stellatim disposita, florem luteum.

Panacis autem genera multa sunt tum apud Plinium, tum etiam apud alios authores, quæ quidem difficillime in nostrum vsum reduci possunt. Est enim panax, quod heracleoticum dictum est, siue heraclium, quòd ab Hercule inuentum sit: éstque foliis asperis ad ficulnea tendẽtibus, herbacei coloris, in ambitu quinquepartito diuisis, caule vt ferulæ altissimo, qui lanugine quadã incanescit: flore luteo, semine odorato, radicibꝰ multis ab vna origine prodeuntibus, succo graueolente, qui scalpello abrasus, ac deinde in sole siccatꝰ, à pharmacopolis opopanax appellatur: crescit autem potissimum circa aquas.

Est & panax asclepium ab AEsculapio inuentore sic dictum, quo nomine vnam ex suis filiabus appellauit. est autem folio maiore quàm fœniculus, caule leui, geniculato, &c. videto Dioscoridem. Aliud est præterea panacis genus, quod chironiũ dicitur, à Chirone centauro medico inuentum. éstque folio amaraci, flore aureo, radice parua, breui & odorata. Quinetiam ea herba quæ Dioscoridi Ligusticũ appellatur, quòd in Apennino Ligustico crescat circa Genuam, panacis species esse creditur, est enim huic simillima: atque ob id ab indigenis panax appellatur: radice autem & caule herocleatico panaci simile est, caule tenui, geniculato: foliis sertulæ Campanæ, quæ Græcis melilotos dicitur, *du melilot*: mollioribus tamen, & odorantibus circa vmbellam, in qua semen est longum, durum, amarum, secundæ speciei Dauci cõueniens. Quod autem pharmacopolæ corrupte leuisticũ appellant, *de la leuesse*, id ne credideris esse idem cũ ligustico Dioscoridis, quod & Galenus Libysticũ appellat: id enim Ruellius noster (vir incõparabili doctrina & eruditione præditus, & rei herbariæ omnium longe peritissimus) putat esse verum Smyrnium Dioscoridis: tota enim planta myrrham olet. Smyrnium autem verum, Manardus, singulare quoddam nostri temporis ornamẽtum, putat esse id quod vocamus petroselinum Macedonicum, vt prius iam dictum est.

Sphondylion Græcis, Latinis rutinalis herba, quibusdã visa est esse panacis species, hodiéq; vulgo vocatur *panaix sauuage*: tantũ ob id quòd folia panacis habeat. Gignitur in opacis ferè circa palustria.

Carus siue caros, siue carũ cari, vulgo *des carottes*.

radicem etiam nobis iucũdiſſimã præbet, qualis eſt paſtinacæ:rubrã tamẽ, interdum etiã coloris buxei, quæ cum aceto & oleo ac ſale editur acetarii vice, prius tamen cum vino cocta,aut inter cineres.Cæterum vmbellam etiam paſtinacæ ſimilem gerit.

Siſaron Græcis, Romanis ſiue Latinis (inquit Dioſcorides) Siſer: id eſſe putant omnes, quod nos vocamus *des cheruitz*, cuius radix elixa aut frixa, eſui nobis eſt gratiſſima,præſertim circa quadrageſimæ tempus.

Cepa cepæ,ſiue cepæ ceparũ, lachrymoſum olus, multiplex, ſed omnium vires eædem: tantum enim ex nationibus diſcrimina ceparum petita ſunt,aliæ enim Sardiæ,Cnidiæ, Samothraciæ: aliæ Setanicæ fiſſiles,& Aſcaloniæ ab oppidis nominatæ:quæ vocabula Theophraſtus lib.8. de plantarum hiſtoria, & Plinius lib.20, latius te docebunt. Sunt præterea aliæ dulces, aliæ acres: quædam item albæ, & quædam rubentes.Sunt & cepollæ ab antiquis appellatæ,cepis quidẽ minores,quas vulgus noſtrũ appellat *des oignonnettes*,quarum foliis ternis,interdum etiam quaternis tantũ vti ſolemus in acetariis,ad frigidorum olerum qualitatem emendandam. Sed & quæ paulo maiores ſunt cepæ, ferè ſine capite, ceruicis tantum longæ,ideóque in frondem luxuriantes,ſæpiúſque retondentur, à Græcis gethri nomen acceperunt,quarum foliis & radice vſus eſt in condimẽtis:puto à noſtris appellatas *desciuotz ou des ciboules*. Marſica enim ſimplex quæ ab Hermolao deſcribitur,habétque radicem ampliorẽ & ſolam, atque ob id à ruſticis,inquit,vnio appellata eſt: ſanè eam eſſe puto quam noſtri,ruſticam illam vocem imitantes,

appellauerunt *oignon*, quaſi vnionē dicere voluiſſent: quia ſingulari conſtet capite, nec pluribus coagmētetur bulbis. Cæterum, quæ cepæ ſunt albæ & recentes, mitiores eſſe ſolēt: quæ autem veteres & flauæ, acriores.

Allium item, quod Græci ſcorodon vocant, vulgus noſtrum *des aulx*, nō contēnendum in ruris honore & hortorū diſciplina locum inuenit, honeſtum enim ac gratū ruſticæ plæbi obſonium: quapropter etiam à Columella inter hortorū delicias annumeratur libro.II. cap.3, Vlpicum, inquit, quod quidam allium Punicum vocāt, Græci autē aphroſcorodon appellant, quòd opinor tritum in oleo & aceto, mirū quātum increſcat ſpuma: longè maioris eſt incremēti quàm allium. idque circa Calendas Octobris, antè quàm deponatur, ex vno capite in plura diuidetur. habet enim velut allium plures cohærentes ſpicas, eáque cum ſint diuiſæ, liratim ſeri debent, vt in puluinis poſitæ, minus infeſtentur hyemis aquis. Hæc ille. Quibus verbis, & quid ſit vlpicū, & quid alliū, cognoſcas.

Cæterum caput allii antiqui (inquit Galenus) dætin nominabant, vulgus noſtrū *teſte d'aulx*. Allii autem comas cum capite ſolo, molyzā Hippocrates appellat. Alliū ſylueſtre *aulx ſauuage*, paſſim in pratis creſcit, vocatúrque Græcis ophioſcorodon, quaſi ſerpentis allium. foliis eſt prælongis, teretibus, intus cōcauis, iunceā ſpeciem repræſentātibus, caule procero, leni, purpureos flores oſtentāte, faſtigio tum colore tum forma cōſpicuo, radice capitata, nucleis ſpicatim cōpactilibus intumeſcente, ſummo vertice capillamētis fibrato. Aliud haberi ſylueſtre allium tra-

dit Plinius, quod vrſinum vocant, odore, molli capite prætenui, foliis grandibus.

Scorodopraſum autẽ aliud eſt alliũ porracei generis, de quo prius in porro diximus: habitu enim porrũ & alliũ refert atq; æmulatur, & vtrũq; exprimit olus: inde & medias vires ſimul porri alliiq; naturã conflauit. alliũ porrinũ vocant officinæ, mutuato ab vtroq; parẽte vocabulo. Atqui varias alliorũ differẽtias, vt enumerare difficile eſſet, ita certè nimis longũ & prolixum, quàm inſtitutũ noſtrũ expoſtulat. Itaq; qui hæc deſyderabit, habeat in promptu neceſſe eſt Plinium, Dioſcoridem, & Theophraſtum.

Poſtremis diebus apud nos quorundam ſtudioſorum diligentia, inuenta eſt herba, quæ quia confricata allium quadantenus redoleat, à Græcis ſcordion appellata eſt, à Latinis verò trixago paluſtris, quòd locis paluſtribus potiſſimũ creſcat, hactenus quidem incognita. nam & pharmacopolæ huius loco aliam herbam & facultate, & figura longè omnium diuerſiſſimam vſurparunt, quæ Barbaro ſcorodotis appellatur: nihil enim habet ſcordio ſimile, præterquam quòd allium redolet. Scordion enim multo minus eſt, & folia chamædryos gerit, quæ vulgò vocatur, *de la germandree*.

Bulbus Græcis ſiue bolbus, cibus Veneris, irritamẽto potius quàm vitæ vtilis: quo tamẽ ad prouocãdam appetentiã vtimur, vnde vulgo nomẽ retinet, *des appetiz*. Latini Aſcalonitas vocãt, quod etiã nomẽ vulgus retinuit, *des eſchalottes*. Martialis multis in locis ſalaces bulbos appellat, quod & ex illo epigrãmate facilè coniicitur,

Cum ſit anus coniunx, & ſint tibi mortua mẽbra,

Nil aliud bulbis quàm satur esse potes.

Est etiã bulbus agrestis, cuius flore, rusticæ mulierculæ in suis coronis vtũtur, quẽ Græci Codion vocant. Syluestres autem, & sponte natos bulbos, vulgus nostrũ vocat suo more *oignons sauuages*. Quinetiã alius est bulbus, qui lanosus dicitur, & in litore frequẽs: inter cuius primas tunicas, inquit Marcellus, & id quod mãditur, tam vera lanæ est similitudo, vt ex ea vestes confici possint. Rursus alius est bulbus, vomitorius appellatus, ad differẽtiã bulbi cibarii: estq; foliis nigris, radice allio simili, & vomitũ ciet. Sunt & alia permulta bulborũ genera ab eorũ magnitudine, colore & figura petita: quæ qui diligẽtius cognoscere volet, requirat Theophrasti librũ octauum de plantarũ historia, & Pliniũ, apud quem Gallia Remensis hoc nomine laudatur, quòd bulbis plurimũ abundet: sponte enim illic nascuntur & crescunt.

Nobilissima bulborũ scylla, quam vulgus, exẽplo Varronis, squillã vocat, *des squilles*: medicamini præcipuè nata, acetóq; exacuẽdo: quod ob id squilliticũ, seplasiarii vocant. Duo scyllæ genera: masculus, albis foliis: fœmina, nigris. Tertium genus est cibis gratũ, & esu tenerũ. Epimenidia scylla vocatur, ab vsu nomen sortita, angustiore folio ac minus aspero, feminis plurimũ. genus vnũ scyllæ, aut bulbũ eius omnẽ, ab Hippocrate schœnũ vocari Galen. est author.

Pancration, pusillã scyllã aliqui vocare malũt. Ea est radice bulbi magni, colore ruffo purpurascẽtéve: gustu amaro, qui os accẽdat: foliis lilii, verũ longioribus. Sunt qui nostris Gallis propriè loquentibus existimẽt appellari *sciboule*, quasi pusillã scyllam, sed imperitum vulgus, hoc nomen cepis cõmunicauit.

Id genus bulbi quod in hortis coma copiosiore viret, nucleis gracilioribus, vulgus nostrũ vocat *des porrettes*, aut *des ongnonnettes*, à porri vel vnionis tum sapore, tum forma: eadem quoque grãdioris formæ bulbos donarunt appellatione. radice seritur bulbus hortensis: nam semine, partim primo, partim altero prouenit anno.

Bulbina, foliis est porraceis, flore violæ purpureo, siue ferrugineo in spicis, nigro semine foris: rubicũdo radicis bulbo, squamis carente: Maurice buberigim cognominant herbarii, quã bulbis croci repræsentant: foliis porri, floribus violæ: addúntque esse hermodactylorum speciem.

Asphodelus, quæ & hastula regia & albucus dicitur (vulgus pharmacopolarũ corrupto nomine vocat *aphrodilorum*) inter bulbos à Plinio cõnumeratur libro 22. cap. 22. Est autem folio porraceo, radice bulbosa & multiplici, vt interdum ad triginta bulbos producatur, magnitudine, figura & sapore scyllæ radici similis, quæ esui erat antiquis cum ficubus, vel cocta inter cineres.

Seritur præterea in hortis, radicis nomine, ea herba quæ Græcis heleniũ (vel quòd ex lachrymis Helenæ nata sit, vel quòd ab Heleno Troiano inuẽta) vulgo autẽ enula cãpana, Columellæ inula appellatur. Eius autẽ foliũ est latissimũ, ad symphyti foliũ accedẽs, de quo prius à nobis dictũ est: sed est albicãs, & parte altera lanuginosum: florem gerit luteũ, radicẽ crassam, & amaram odoris optimi: quæ cum melle aut saccaro condita, aduersus aeris pestilentis noxam plurimum valere dicitur: quo nomine etiam cruda à multis tempore pestis manditur, & in hortis eius

rei gratia conferitur.

Alterum genus helenii affert Dioscorides ex Crateia herbario, ramulis cubitali magnitudine, serpilli modo per terram repentibus, folio lenticulæ, sed longiore & crebro, radice pallida, digiti crassitudine, cortice nigro.

Atque hæc erit quartæ hortuli nostri areæ clausula: à qua dum recedimus, totam rei hortensis rationem breuiori, quàm fieri à nobis potuit, stilo, studiosis iuuenibus relinquimus. non enim iis hæc scripsimus, qui in re herbaria adeò sunt exercitati, vt tũ Græcos, tum etiam Latinos authores omnes, qui de hac re diligẽtius scripserũt, facillimè teneant. Quapropter etiam medicas herbas, hoc est, quæ medicis solis sunt cognitæ, præterea quæ nostræ regioni familiares non sunt, omisimus. Tantùm eas descripsimus, quas mediocritas nostra aut adsequi per se quidem potuit, aut amicorum diligẽtia cognoscere. Veniendum ad ea quæ polliciti sumus de cultu & satione hortorũ: ex quibus facilius superiora cognoscatis. Parum enim est: quicquid in horto poni ac seri debet cognouisse, nisi positionis & soli rationem perspectam habeatis.

DE CVLTV ET SATIONE HORTORVM LIBELLVS, EX ANTIQVORVM AGRICOLARVM SENTENTIA PRAECIPVE COLLECTVS.

ABSOLVIMVS tandē id omne quod ad frutices & herbas in hortis cōseri solitas pertinere videbatur: omnémque qua instrui debeat aut etiā possit hortulus materiē, adolescētulis nostris proposuimus. Superest, vt qua ratione disponi soleat ea materies, quóq; pacto & excolere, & fodere hortos deceat, facile ac breuiter doceamus: ex antiquorū agricolarū sentētia atq; authoritate. Frustra enim quis cognouerit quicquid in hortis succrescere soleat, nisi etiā hortū excolere & plantas suis locis disponere, atque eas fouere sciat. quēadmodum frustra literas, & dictionū significationes teneat, qui non idem intelligat qua ratione ex literis dictiones, & ex iis oratio perfecta componi ac construi debeat.

Itaq; dicamus primū de positione hortorū in villa aut suburbiis, aut etiā ipsa vrbe: deinde verò, quod solū eligere, quo pacto id munire, ac sepire, & fodere oporteat: postea quomodo areæ, & interualla, ac puluini faciēdi: & quid in his secūdū anni tēpora fieri, quo pacto hortū excolere deceat: vt tādem ad remedia deueniamus eorū vel animaliū, vel tēpestatum, quæ nocere, & incōmodum hortis adferre solent.

HORTI POSITIO AC SITVS.

Sub vrbe colere hortos expedit (inquit Varro) sicut violaria & rosaria: item alia multa quæ vrbs recipit, cum eadem in longinquo prædio, vbi nō sit quò

deferri possit venale, non expedit colere. Cato quoq; plurimum laudat fundum suburbanum, in quo & arbusta ad vites, & salicta locis aquosis, vietis, ac prope amnes serantur: & prata sunt irrigua: seminaria quoque loco quamoptimo & apertissimo ac stercoratissimo ponantur: in quibus suum quodque fructus genus conseri oporteat. Summittito (inquit) sub vrbe hortorũ omne genus, coronamẽta omne genus, bulbos Megaricos, myrtũ coniugalem & alia id genus facito vt serantur. Cæterum hortus præsertim olitorius irriguus esse debet propter fœcunditatem.

Quòd autem ad eius situm attinet: Fœlix horti positio est (inquit Palladius) cui leuiter inclinata planities, cursus aquæ fluentis per spatia discreta deriuat. neque vero vsque adeò magnus esse debet. fœcundior enim est culta exiguitas, quàm magnitudo neglecta.

Fontem in horto esse oportet, nisi riuulo fluẽti irrigetur, aut amni admodũ vicinus sit. aqua enim alimẽtũ herbis præbet. si fons desit, imprimẽdus est puteus: quanquam multo labori sit olitoribus aquam inde haurientibus: necesse est enim vt crebro irrigetur hortus, eóque fit (inquit Plinius) vt satum quam celerrime erumpat, & latissime adolescat. Sed vt certam perennitatis puteus habeat fidem (inquit Columella) tum demum effodiendus est, cum sol vltimas partes Virginis obtinebit, id est mẽse Septembri, ante æquinoctium autumnale. Siquidem tunc maximè explorantur vires fontium, cum ex longa siccitate æstatis, terra caret humore pluuiali. Si nequeas puteum imprimere, piscina iuxta Palladii sententiam subtus construenda est (cisternam nostri

vocant) vt illinc aquas pluuia conferente, hortus per æstiuos rigetur ardores. Si verò hac omni facultate carueris, semper altius tribus vel quatuor pedibus ad pastini similitudinẽ fodies hortulum, qui sic cultus, negligat siccitates.

In fũdo suburbano, horti & pomaria domui proxima esse debebũt, sitque hortus sterquilinio maxime subiectus, cuius succo sponte fœcundet: ab area longe situs sit. nam puluerem palearium fert inimicum, siquando per trituram ventus possit paleas aut puluerem in hortum perferre quæ oleribus nocent.

Quòd autem ad cæli clementiam & loci salubritatem attinet, frigidis prouinciis, orienti, aut meridiano lateri hortus esse debet oppositus: præsertim si talis est qui & arbusta & seminaria contineat: ne alicuius maximi montis obiectu, his duabus partibus exclusus, algore rigescat, aut per partem septentrionis remoto, aut occidentis in vesperam sole dilato. Si poteris (ait Cato) hortus sub radice montis fiet, in meridiem spectet loco salubri. In calidis verò prouinciis, pars potius septẽtrionis optanda est, quæ & vtilitati & voluptati, & saluti æqua bonitate respõdeat. Palus õni modo vitãda est, præcipue quæ ab austro vel occidẽte est, & siccari consueuit æstate. pestilentiã enim vel animalia hortis inimica generat.

Consyderãda est præterea fluuii natura, cui proximus erit hortus, an plerunque aliquid exhalare soleat quod sit & nobis & plantis inimicum: peculiare enim est id permultis fluuiis. Itaq; hoc si acciderit, ab ea positione erit abstinendum.

SOLI BONITATIS ET PRAESTANTIAE ELECTIO, AC CONSYDERATIO.

Plurimũ attendendũ est vltra ea quæ superius enumerata sunt, etiam ad soli naturam & bonitatem, siquando frugalem ac luxuriosum, & fœcũdum hortum expostulemus. Non enim quodlibet solum herbis hortensibus amicum esse solet. Itaque glebam acceptam cõsyderabis hoc modo ex antiquorũ agricolarum sententia: ne alba & nuda sit, ne macra sabulo, sine admistione terreni: ne creta sola, ne arenæ squalentes, ne ieiuna glarea, ne aurosi pulueris lapidosa macies, ne salsa vel amara, vel vliginosa terra sit: ea sunt enim soli vitia. Probabis autem glebam putrem, fere nigram, & ad tegẽdam se graminis sui crate sufficientem, ac mixti coloris, quæ si rara sit, tamen pinguis soli adiunctione glutinetur. Pingue vero solum agnosces, si glebam paruulam, dulci aqua consperseris & subegeris: nam si glutinosa est, & digitis adhæret, constat illi inesse pinguedinem. Dulcis etiam esse debet: quod facile explorabis ipso gustu, si ex ea parte agri quæ magis displicet, glebam fictili vase, dulci aqua madefactam, intincto digito, & linguæ admoto, saporis iudicio, qualis sit cognoscas.

In summa, omnino eligendus est ager pinguis, ac resolutus: qui minimum laborem poscat, & fructum maximum reddat. Deterrimum omnium est solum, quod siccum erit simul & spissum, & macrum, vel frigidum. In genere soli, vitanda est creta, quam argillam dicimus, atque rubrica. Laudat id solum Varro, quod benignum cum sit, producit e-

bulos. Id laudat Columella, quod vltrò alit vlmos, & ſylueſtri palmite lætetur, ſiue vnedines quæ pruna ſunt agreſtia, & mala ſylueſtria ſponte ferat: ita enim ſolum probatur, etiam ab iis quæ producit. ſed ex neceſſitate tamen mixta ſtercore quælibet terra conuenire poteſt.

QVO MODO VARIE CLAVDENDVS HORTVS.

Vbi ſolũ horto fodiendo idoneũ elegeris, tum id eleganter circunſcriptũ, & vndique terminatũ cõmuniendum erit, antequam colas, aut aliquid in eo ſeras. debent enim horti eſſe clauſi priuſquam conſerantur. Sed munitionis multa ſunt genera, quemadmodum iam ſuprà docuimus, cum eſſet nobis de hac re ſermo.

Naturale ſepimentũ dicitur Varroni, quod obſeri ſolet virgultis, aut ſpinis, habétq; radices viuæ ſæpis, ac viatoris prætereuntis laſciui non metuet facem ardentem.

Sepimentũ agreſte vocatur, quod ex agreſti ligno fiat, ſed non viuit: ſtructilẽ ſepẽ vocat Columella vel ſepẽ virgeã: vulgus noſtrũ *haye ſeiche*. Fiebat apud antiquos, palis ſtatutis crebris, ac virgultis implicatis, aut latis perforatis, & per ea foramina traiectis lõguriis ferè binis, aut ternis, aut ex arboribus truncis demiſſis, & in terram deinceps conſtitutis.

Sepimẽtum militare dictum, quòd eo genere milites ſua caſtra tueri ſoleant. fit autem ſecundum vias publicas, aut ſecundum amnes, ne periculum ſit animalium, aut latronum, aut ne flumen agris noceat. Ita verò fiebat apud antiquos; foſſa ido-

nea sic fodiebatur circa hortum vel agrum, vt omnem aquam pluuialem recipere posset: fastigiúmque habebat, vt aqua è fundo exiliret. Agger intrinsecus fiebat iunctus fossæ, ita aridus, vt eum transcendere nõ esset facile. Aggeres quidam faciebant sine fossa: eósque, muros vocabant.

Fabrile sepimentum vocabant antiqui, quod maceriis fiebat, sed pluribus modis. Aut enim fiebat luto & lapide eleganter constructo, præsertim iis locis, quibus vicinæ sunt lapidicinæ: aut ab iis, quibus copia suppetit. Fiebat & è lateribus coctis, aut crudis, aut terra & lapillis compositis in formis: atque ita parietes figuratos imitabantur.

Omnium vtilior sepes (præsertim in agris) & minorem impẽsam desyderans, est ea quæ vepribus fit, spinis consitis: diuturnior enim immensis temporibus permanet. quapropter ab antiquis plurimũ cõmẽdabatur, quia hũc veprem manifestum est interimi nõ posse, nisi radicitus effodere velis: atque etiã post ignis iniuriam melius renascitur. Fiebat autem hoc pacto: Semina rubi, paliuri & spinæ, quæ rubus caninus vocatur, natura colligebãt: miscebant cum farina erui, ex aqua macerata: dehinc funes sparteos veteres hoc genere mistionis sic inducebant, vt intra funes semina recepta seruarẽtur vsque ad verni temporis initia. Locũ in quo sepes futura erat, duobus sulcis circũuallabant, tribus à se pedibus separatis, sesquipedis altitudine, idque æquinoctio autumnali, vbi terra imbribus maduerat. factos sulcos per hyemare sinebant, postea Februario mẽse, per vtrosque sulcos funes cum seminibus obruebant, leui terra. Itaque tricesima die procedebant sentes, quos tene-

ris adminiculis adiuuabāt, quibus inter se sentes per spatia vacua relicta iungerentur.

Alii sepem viuam sic faciunt: Sambucos humiles plantant spatio trientali: inde semina ruborū oblongis inserta pastillis, ordinatim deponūt: sepem triennio faciunt, & furi & pecori inuiā. Post trimatū, gaudēt rubi singulis annis aduri: adustione enim duriores asperioresque erumpūt. Atque ea demū est claudendorum hortorum vniuersa ratio.

HORTI FOSSIO, ET AREARVM DISPOSITIO.

Quando & autumno & vere plurima in horto serūtur, ob id partes horti quas autumno cōserere voles, debes ad hyemem conuertere: quæ autem spatia vere conserere voles, vt per æstatem fructus reddant, ea ad Septētrionem erunt conuertēda. Sed & solum quod autumno instituere tentabis, mense Maio conuertere oportet, vt æstiuo sole & gleba soluatur, & radices herbarū inurantur. Ager autem quem vere cōseri oportet, is pastinādus est autumno circa Calendas Nouēbris: & post autumnū patieris effossum iacere brumæ frigoribus & pruinis inurēdū. quēadmodum enim calor æstatis, ita vis frigoris terrā concoquit, fermētatámq; soluit peracta bruma, tum demū stercus iniicitur. Cúmq; sationis appropinquabit tēpus, dilapidandus & exherbādus erit locus: iterúmq; stercorādus, & rursus postea refodiendus: diligentíq; fossione ita iterādus, vt fimo terra cōmisceatur. Optimū autē stercus ad hūc vsum asini, quia minimū herbarū creat: proximū, vel armēti, vel ouium. nam quod homines faciūt, quāuis habeatur excellentissi-

mũ,nõ tamẽ necesse est adhibere, nisi aut nudæ glareæ,aut sine vllo robore solutissimæ sint arenæ,cum maior scilicet alimenti vis desyderatur.

Post refossionẽ,circa Idus Ianuarias,hortus pergulis instruitur,antequam areæ disponãtur:eas siue rectas,siue inflexas,& cameratas facere voles,tibi licebit.Iuniperino ligno si cõponãtur,decẽnio nihil attingẽdum erit:si saliceis perticis,triennio nouã operam desyderabũt.circa pergulas qui rosaria conserere volet,Februario id faciat oportet.

Rosaria autẽ serũtur sulco breuissimo: aut scrobibus ponẽda sunt,vel virgultis,vel etiã semine.Semina rosarũ(inquit Palladius)nõ putemus esse medios flosculos aurei coloris,sed baccas quas in breuissimi pyri similitudinem,plenas seminibus post vindemiã reddũt maturas:quarũ tamẽ maturitas,ex fusco colore & mollitie poterit æstimari. Eo pacto facies si iasminon aut libanotida,aut granata cõserere voles: nisi malis pergulas viribus honestiores reddere.

Cõpositis in ambitũ hortuli pergulis, refossa humus in areas diuiditur, relicto foras eo spatio quod ambulationibus aut sphæristeriis destinare volemus: quæ spatia sabulo tenuissimo conspergẽda erunt,ne per pluuias aut imbres solũ pedibus hæreat.Sic autẽ postea informãdæ erũt areæ ad libellã, vt facile runcantiũ manus ad dimidiã partẽ latitudinis earũ perueniant:ne qui persequũtur herbas,semina proculcare cogãtur,sed potius per semitas ingrediantur,& alterna vice dimidias areas erũcẽt.Areæ(inquit Palladius) faciendæ sunt angustiores, & longæ: id est duodecim pedũ lõgitudine,& sex latitudine,vt sint propter spatia vtrinq; purgãda,diuisæ. Margines ve-

rò earum locis humidis vel irriguis duobus pedibus erigantur: ſiccis vno extuliſſe ſufficiet.

Spatia inter areas facieda erũt per quæ humor locis irriguis effluat: ea ipſis areis altiora eſſe debẽt, vt facilius ingrediatur aream de ſuperiore parte humor admiſſus: & vbi ſitientem ſaturauerit, in alias poſſit excluſus auerti.

DE SEMINVM NATVRA ET ELECTIONE, ALIQVOT PRAECEPTA ANTIQVORVM.

Hortus (inquit Palladius) qui cælo clemẽti ſubiacet, & fontano humore percurritur, prope eſt vt liber ſit, & nullam ſerendi diſciplinam requirat.

Frigidis locis autumnalis ſatio celerior fiat, verna verò tardior.

Calidis regionibus, autũnalis ſatio ſerior fieri poteſt: verna autem maturior.

Quæcũque ſerenda ſũt, cũ luna creſcit ſeminẽtur: quæ autẽ ſecãda ſunt, vel legẽda, cũ luna minuitur.

Omnia quæ ſerũtur, dieb⁹ tepidis meli⁹ quàm ſiccis aut frigidis ſerũtur: nã tepor euocat, frigus includit.

Si neceſſitas coget in ſalſa terra aliquid plantari aut ſeminari, extremo autũno plantandũ eſt, vel cõſerẽdum, vt malitia ſoli hybernis imbribus eluatur. Aliquid etiã terræ dulcis vel arenæ fluuiatilis ſubiiciendum eſt, ſi illi virgulta committimus.

Semina, pluſquã annicula eſſe non debent, ne vetuſtate corrupta, non prodeant.

Trimeſtris ſatio, locis frigidis & niuoſis conuenit, vbi qualitas æſtatis humecta eſt, cæteris raro reſpondet euentu.

Semen trimestre, locis tepidis melius respondebit, si seratur autumno

Genera omniũ frugũ, seminũ, vel surculorũ præclara serere potes, sed terris tuis experta committe. In nouo enim genere seminũ, nõ est spes tota ponẽda

Locis humidis semina citius quàm siccis degenerant: quare subinde succurrat electio.

Quæ florent, tangenda non sunt.

Omnia legumina Græcis authoribus seri iubẽtur in sicca terra: faba tãtũmodo in humida debet spargi.

Semina fauente cælo sata maturius prodeunt: tepentibus locis & apricis, aut illustratis, citissime prorumpunt.

Recentiora semina, maturius gignuntur, in porro, gethyo, cucumere, cucurbita.

Vetera semina, celerius poueniunt, in apio, beta, nasturtio, cunila, origano, coriandro.

Calidis credita locis semina, celerius caules creant, semen ocyus reddunt.

Omniũ celerrime nascũtur semina ocymi, bliti, napi. erucæ: tertio enim die erumpunt, omnium difficillime apium.

DE SATIONVM TEMPORIBVS, SEMINVM CVLTVRA, ET VARIA COMMITTENDARVM HORTIS HERBARVM RATIONE.

Serendi tempora licet per menses certa designent antiqui agricolæ, tamen secundum loci & cæli naturam, vnusquisque ea apud se potest custodire, modo id perpendat quod mox docebimus, quædam esse quæ celerius, quædam quæ tardius proueniant.

Nullam aliam operã aut curam post sationẽ desyderant hortẽses herbæ, præter sarculationẽ, runcationem, exherbationem, & rigationẽ. Sarculationem vocant, quã vulgus nostrũ dicit *sarcler*. nam etiam sarculum appellant *vng sarclet*. Ea sarculatio fit, tum ad dilapidandum solum adhuc succrescẽtibus seminibus, tum ad herbas noxias eadem opera conterendas. Runcationẽ vocat vulgus nostrũ *tondre*. nã runcã nominãt *vne sarpe*. Exherbatio, manu fit: atq; ob id à sarculatione differt. vulgus vocat *esmõder*. Rigatio autem locis siccis, tepida potissimũ aqua fieri debet, vt quæ puteolis mane extracta sit, ad serentium tẽpus reseruetur in aluco, idq; sub dio, vt à sole aliquantulum concoquatur. Frigida aqua, salsa, omnibus plantis inimicissima est.

Semina quæ tantũ autumno seri debẽt, vt per totam hyemem in terra durent & macerẽtur, sunt, allium, cepæ, capitula, vlpicum, sinapis.

Quæ semina, pro arbitrio, vel autumno, vel vere seri possunt ad vsum nostrũ in aere clementi, & terra fœcunda, sunt, brassicæ, lactucæ, cinaræ, erucæ, nasturtii, coriandri, chærephylli, anethi, pastinacæ, siseris, papaueris. Nũc ad singularum, quæ in hortis seruntur, herbarũ naturam, & variam culturam.

Lactuca, toto anno seritur, ac transfertur, si locus est latus, stercoratus & irriguus: semine adhuc tenella cũ emergit, diebus tepidis pangi debet, & rarior poni, vt in latitudinẽ magis se fundat. Ne durescat, sæpius poni debet: eo enim pacto teneritudinẽ consequitur. Candidam fieri aiunt, si fluminis vel litoris arena frequenter per medium conspergatur. Capitata fiet, si sæpius pangatur, & frequenter atton-

deatur leuibus digitis.

Intybi & cichorii eadem ratio est: nisi quòd intybum magis hyemẽ sustinet: ideóque vel frigidis regionibus, proximo autumno seri potest. fit album, si conspersum prius per aliquot dies fuerit, & imbribus super arena irrigatum: amat humores & terram solutã. quum quatuor folia produxerit, ademptum transfertur ad locum stercoratum. Sunt qui eius radices fimo tingant.

Blitum & spinatia nullũ solum, modo cultũ fuerit, respuunt: ea autẽ olera neque runcari, neque sar culari flagitant. Cũ semel satum comprehenderint, per multa sæcula caduco semine reuiuiscunt.

Atriplex, ab exitu veris ad autumnum seri potest: amat plurimo humore satiari. Semen statim atque sparsum est, obrui debet. Interiacentes herbulæ, subinde radicitus eruendæ. Transferri nõ postulat: melius tamen inolescet, si rariore spatio pangatur.

Beta potest æstate tota seri: agrum amat putrem, lætum, humidum: transfertur: frequẽti gaudet effossu, largóque cupit stercore satiari.

Brassica toto potest anno solo credi: terram amat pinguem, & subactam: argillam & glaream timet: sabulonẽ & arenas odit, stercore gaudet, & sarculatu proficit: vastior euadet, si terra continẽter operiatur: frigidas & pluuiosas regiones amat.

Nasturtium, si cum lactuca seratur, egregie prouenit, humorem diligit, fimum aspernatur.

Apium locis calidis & frigidis melius prouenit, mangonio cultus, & diligentia mansuescit. magnũ fit, si semen quantum tribus digitis capi potest, linteolo clausum, scrobiculis mergatur. Crispum fiet, si

tundantur semina, vel super euanescẽtes arenas pondufcula volutẽtur, aut pedibus enata proculcẽtur.

Asparagi pangũtur solo humido, subactóque scrobiculis ad lineam directis, quibus bina ternave grana, semipedis spatio discreta, mergantur, quousque coeuntibus radix connexa & multis irretita capillamentis coalescit, quæ vocatur spongia. Asparagus qui primò profertur, confringi debet, ne inualida adhuc radix moueatur: biennii moram habet spongiola asparagi, éstque fimo & runcatione continua nutrienda: nã quod primo anno producitur, id graminis speciem referre videtur.

Malua, pingui solo lætatur, humidóque lætamine gaudet. Transfertur quum folia quatuor habere cœpit: ea enim antiqui in acetariis & iusculis vice olerum vtebantur.

Serpillum, plantulis & semine prouenit: verũ lætius frondebit, si iuxta piscinam, lacum, vel putei margines deponatur.

Smyrnion, pastinato solo, semine debet conseri, maxime iuxta maceriam: quoniã & vmbra gaudet, & qualicunque conualescit loco.

Fœniculum primo vere seritur, loco aprico, & modice saxoso.

Anisum & cuminum, locis lætioribus melius seritur, & enascitur: item & cæteris si humore satietur & stercore.

Coriandrum amat terram pinguem, quãquam & macrum solũ non aspernetur. Semen quo fuerit antiquius, modo vetustate non exactum, eo melius reputatur: delectatur humore.

Sinapis terram diligit aratam, & si fieri potest, ag-

geſtitiam:nullum tamen ſolum recuſat. puluere fouetur:quapropter ſarculari debet, vt eo ſubinde reſpergatur.vliginem non reſpuit.Semē quod eſui parabis,robuſtius plantæ tranſlatu reddes.

Chærephyllum, agrum lætum,humidum,& ſtercoratum deſyderat.

Capparis,ieiuno ſolo,& gracili gaudet,æſtate floret,herbas in vicinia ſponte perſequitur. Sub occaſu Vergiliarum exareſcit.

Anethum,tepidiore ſolo gaudet: rigetur,ſi imber non irroret:rarius ſeri lætatur.

Ruta,ſeritur locis apricis,ſolius cineris reſperſione cōtēta:loca deſyderat altiora quib⁹humor elabatur.

Satureia, & hyſſopus, pingui agro gaudent, non ſtercorato,ſed aprico.

Mentha & origanum,plantisvel radicibus ſeruntur,loco humido, vel circa aquas:apricū ſolum nec pingue,nec ſtercoratum deſyderant.

Thymum,melius prouenit plantis,quàm ſemine: agrum diligit apricum,maritimum,macrum.

Origanum,amat aſpera & ſaxoſa loca: ſtercorari tamen & rigari appetit,donec conualeſcat.Eandem culturam appetit petroſelinum.

Violas qui facturus eſt, terrā ſtercoratam & repaſtinatā minimū alte pedem,in puluinos redigat:atq; in plantas hornotinas (ait Columella) ſcrobiculis pedalibus factis,ante Calēdas Martias diſpoſitas habeat.Semen autē violæ(ſicut olerum) in areis,duobus tēporibus ſeritur,vere & autumno.Colitur autē eo modo quo & cætera olera,vt runcetur,vt ſarriatur,vt interdum etiam rigetur.

Roſam fruticibus ac ſurculis diſponi. per ſurcu-

los pedales conuenit per idem tempus quo & viola. Sed omnibus annis fodi ante Calendas Martias, & interputari oportet: hoc modo culta multis annis perennat.

Vettonica altilis, quẽ ocellum à pulchritudine nostri vocãt, aut caryophyllon Itali: semine rarius seritur: sed ineunte autũno, sobolem à radice copiosam eruere debes, & patulis fictilibus, aut turbinibus cadorum pangere, in terra fimo putri saturata: vt cum hyemis gelicidia premunt, recõdatur sub tecta, locis à frigoribus tutis. Propagatur æstate, surculis minutis, e maiori planta desumptis circa eius pedem cũ nõdum calyces emisit: atque ita, integram aream ex vna planta si voles efficies. Sũt qui caryophyllon tritum pediculo admoueant circa radicem, vt id redoleant vettonicæ flores: alii frequenti depositione latiores flores & elegãtiores prouenire tradunt: à loco in quo tales proueniunt, cognomen accipientes, nempe à prouincia (quo nomine Galliam Narbonẽsem appellant) prouincialem Vettonicã dicũt, *oeillet de Prouence*. vt distinguant huiusmodi flores, ab aliis nõ ita vastis, aut odoratis, neque tanta cultura expolitis, quos rosetas vocant: *oeilletz de rosette*.

Petilius flos, quẽ vocant nostri ocellum Indicum, seritur media æstate, vt autumno arborescat, & flores producat vsque ad hyemẽ. Semine seritur & surculo, sed surculus per hyemẽ perit, quãtumuis bene custodiatur. nullum solum respuit: pinguẽ tamen si nactus fuerit terram, in magnã altitudinẽ crescit, vt syluescere videatur, & in multos ramos arboris aut fruticis modo attolli.

Ocymũ citius nasci proditur, si statim vbi satum

eſt,aqua calida perfūdas. Rē mirā de ocymo narrāt, quòd modo cādidos flores, modo roſeos pariat:ſi ex eodē ſemine frequenter ſeratur,modóq; in ſerpillū:ſi ſolibus exponatur,modo in ſiſymbriū degenerabit.

Papauer locis ſiccis & calidis,quēadmodū & olera,ſeminatur. Fertur vtilius erumpere, vbi virgæ & ſarmenta fuerint combuſta. Cæterum papauer & anethū eandem habent cōditionem ſationis, quam chærephyllum & atraphaxis.

Napi gaudent riguis,ſolo putri & ſoluto:quanuis deuexo & ſabuloſo,gratiores cibis naſcantur.Circiter Auguſtū,& poſt pluuias debēt ſemina deponi.Similē habēt culturā raphanus,& quæ rapa dicūtur.

Porrū verno tempore ſatum autumno transferri debet,vt capite grandeſcat.Sarculis circūfoditur aſſidue:& cōprehēſa porri planta,veluti forpicibus alleuatur,vt inanitas ſpatii quæ radicibus ſubeſt,incremento capitis ſuppleatur.Şectiuo porro Nero Cæſar authoritatē dedit,quo ſingulis diebus cū oleo ad vocem cōſeruandā vtebatur.Eū ſi volueris recte facere, eodē more quo capitatū inter quaternos digitos depangas,& cum cōualuerit deſeces.In eo autē porro quod magni capitis facere voles,ſeruandum erit,vt antequā porrū ipſum tranſlatū deponas, omnes radiculas āputes, & fibrarū ſummas partes intōdeas.

Cepæ,feracem terrā deſyderāt, pinguē,vehemēter ſubactā,ſtercoratā,irriguā.Rarius ponēdæ,ſtercorādæ & ſarculandæ. Si capitatas cepas facere voles,folia omnia ſunt detrahēda,vt ſuccus ad inferiora cogatur.vbi caulem ceperint excitare,fulciantur adminiculis,ne ventorū afflatu, languidæ ceruices deturbentur,ſemináque vētilatu crebro decutiantur.Ma-

turitatis præferunt initia, cũ nigricant. Vellendi sunt thalli semisicci, & in sole siccandi.

Allia liratim seri debent: vt in puluinis posita, minus infestẽtur hyemis aquis. Itaq; areá in sulcos digeres, quales fieri solent locis campestribus ad vitãdam vliginem: sarculatu sollicitata putrescũt. Si capitata fieri voles, vbi cœperit caulis prodire, proculcabis, atque ita succus reuertetur ad spicas.

Vlpicum autẽ, quod quidã allium punicũ vocãt, (Græci aphroscorodon appellant) longe maioris est incrementi, quàm allium. Idque (inquit Columella) circa Calendas Octobris, antequam deponatur, ex vno capite in plura diuidetur.

Melones & peponũ omnia genera, puluinis factis & subactis deponãtur. Rarius serẽdi, vt distent inter se semina pedibus duobus. Sæpissime irrigẽtur, nisi proximá, à riuulo profluente, aut vicino, irrigationẽ accipiant. Odorati nascẽtur, si eorum semina, multis diebus inter rosæ folia sicca mergãtur. Si suaues effici voles, eorum semina lacte per triduum maceranda sunt, & siccata ponenda.

Cucumeres, etiã in puluinis feruntur, sulcis altitudine sesquipedali, & trium pedũ latitudine depressis: inter quos octo pedũ spatia relinquãtur, vbi possint liberius euagari. dulces fient, si semina ouillo lacte & mulso maduerint. prælongi prouenient, si aquam patẽti vasculo duobus palmis inferiorẽ subiicias: ad eam siquidem cõfestim prorepẽt: quare magis in longitudinem crescentes effundentur.

Cucurbita, solum pingue diligit, humidũ, stercoratúmq;. Hoc verò in cucurbitis insigne notatur (inquit Ruellius) quòd longas pariũt & exiles quæ in

earũ ceruice legũtur ſemina. Quæ aluo latuerãt, cucurbitas creant craſſiores: quæ in fundo vẽtris, latas: ſi in vniuerſis ſeminibus obruãtur. vbi cœperũt adoleſcere, iuuantur adminiculis. Quæ ſationi dicãtur, vſque ad hyemẽ in ſua vite depẽdeant, deinde ſublatæ in ſole aut fumo ſeruentur: alioqui ſemina marcore putri confecta tabeſcunt.

Carduus ſatiuus, quẽ articocalũ vocãt, terrã ſtercoratã diligit. melius prouenit, ſi creſcẽte luna, ſolo mãdẽtur ſemina, ſpatio ſemipedis diſcreta. Si tamẽ in ſolido pangantur, inuerſa ne defigantur ſemina: alioqui pumilos, debiles, & incuruos creabũt: nec altius debẽt imprimi, quàm vt terra demergẽtiũ digitorũ primos attingat articulos. Seminũ cacumina ſi deprimas, ſpinoſa nõ erunt folia, minus etiã echini.

Frutices in horto quomodo cõſeri debeãt, te docebit Seminariũ. Cæterũ aliæ tã coronariæ quàm etiã eſui vtiles herbæ, à nobis hoc loco prætermiſſæ ſunt, quaſi nullam aliam culturæ rationem deſyderent: harum enim nonnullæ ſponte creſcunt, aliæ pari cum ſuperioribus ſatione delectantur.

REMEDIA ADVERSVS NOXIAS AERIS TEMPESTATES, ET INFESTA HORTIS ANIMALIA.

Satis in horto plantulis, non ſolum inimica eſt & nocumentum adfert grãdo, rubigo, nebula, fulgur, pruina, quæ peruerſi ſunt aeris vitia, ſed etiã animalia quædã locis apricis poſt pluuias naſcẽtia, omniáque in horto cõſita mirũ in modũ infeſtantia: cãpas & erucas vocãt. Beſtiolarũ quoq; alia genera hortis

innaſcuntur:culices napis,raphano vermiculi,item lactucis & oleri. Vtriſque hoc amplius, limaces & cochleæ.Infeſtant& culices hortos riguos,præcipuè ſi ſint arbuſculæ aliquæ. Formicæ quoq; & talpæ; nõ minima hortorũ exitia ſunt: porros blattæ infeſtant,quas ob id porricidas Græci vocant. Locuſtæ quibuſdã locis noxiæ,nõ ſolum hortẽſibus herbis, ſed & arboribus omnibus vim inferũt:addemus his bruchos,& mures agreſtes:in Italia etiã ſcorpiones, ſerpentes,veſpertiliones, & huiuſmodi animalia naſcũtur: quæ niſi ab hortis arcerẽtur olitorum induſtria,nullã aut iucũditatis aut vtilitatis inde gratiã cõſequeremur.Itaq; hoc loco remedia ab antiquis propoſita aduerſus hæc omnia, paucis enumerãda ſũt: à quibus hortenſiũ rerum peritus,ſibi cauere poſſit.

Contra grandinem,omne ſpatium horti alba vite præcingere antiqui ſuadebant. Philoſtratus iubet, cum grandinem videmus imminere, vt vituli marini pellem,vel hyænæ,vel crocodili,per horti vel domus ſpatia circunferamus.

Fulmine hortũ nõ percuti dicebãt Græci, obruto in horto fluuialis equi quẽ hippopotamon vocãt,tergore. Tradunt alii non eſſe noxias horto tempeſtates,ſi fictili nouo obſerata rubeta rana,in medio obruatur.Segetibus idem prodeſt.

Si nocent nebulæ, ſarmenta, & palearum aceruos, euulſáſque herbas & frutices per hortum,vel vineam aut cãpum incẽdito: fumus huic rei medebitur.pluribus itaq; locis per hortũ diſpoſita purgamenta,ſimul omnia combures,quà ventus inſpirat: ita enim impendens malum auerti creditur.

Quum rubigo imminet,iubet Berytius bubulum

cornu dextrũ,cum fimo ſic vri,vt plurimũ circũcir ca fumũ cõcitet,præſertim quà ventus perflat,ſic vt omnis fumus contra rubiginis impetum feratur:ita enim noxiam cæli occaſionem diſcutiet.

Satis fabis hortum à pruinis lædi negant.

Omnia ſemina horti vel agri refert Anatolius ab omnibus malis ac monſtris tuta ſeruari,ſi ſylueſtris cucumeris tritis radicib9 ãtè macerẽturquàm ſeras.

Vt olera infeſta animalia nõ generẽt:in corio teſtu dinis omnia ſemina quæ ſparſurus es ſicces,vel mẽtham pluribus locis,maxime inter caules ſeras.Hoc idem præſtare fertur eruũ aliquãtulum ſatum, præcipue vbi radices & rapa ſerũtur.Cicer etiã inter olera propter multa portẽta ſerendum eſt.Erucam pluribus in locis inter olera ſatam, ab infeſtis animalibus vindicari tradit Frontius. addidit hortum ab eiſdem nõ impeti, ſi anſerino ſtercore muria reſoluto,olera perfundãtur.In teſtudinis corio ſemiña reſiccata nulli erodentium iniuriæ obnoxia futura,tra dit Anatolius.

Contra limaces & cochleas prodeſt amurca recens,vel ex caminis fuligo conſperſa.

Cõtra erucas,quas Græci cãpas vocãt, vulgus noſtrũ *chenilles*: quidã virgis ſanguineis plantas vel arbores tingũt:alii cãcrũ fluuialẽ in medio horto ſuſpẽſum auxiliari tradũt:alii rore aquæ perfundũt plãtas,in qua vitigineus cinis maduerit:alii circa arborũ crura,& ramos,bitumẽ,& ignẽ nõ expertũ ſulfur accẽdunt. Sũt qui ſemina prius macerẽt lixiuio, quod e ficulneo cinere prius ſtillauerit,vel erucarũ ſanguine,vel ſemperuiuæ ſucco.ficulneũ cinerẽ alii ſpargunt ſuper erucas.Malunt quidã ſcyllas in hor-

to ferere:vel fungos qui ex iuglande cõcreti exeunt, concremare, vt eo nidore campæ enecentur: vel fimo vespertilionis interimere.nõnulli fasciculos allii sine capitibus comburunt per horti spatia, vt eo nidore intereant.Alii per ipsa horti spatia, ipsas erucas coctas in aqua cum anetho spargunt, sicque iam enatas interimunt.

Pulices olerum, quos vulgus vocat *des pussons*, necantur, aceto acri succo hyoscyami misto, & super inspersо.eosdẽ ius decoctæ conizæ perimit, vel aquæ respersus, in qua melanthion, hoc est gith herba, maduerit.

Culices hortorũ fugãtur cremore calaminthæ.Abigũtur& macerata ruta, per areas cõspersa:galbani, sulfuris & cumini suffitu necãtur. Florẽtes quoque canabis surculi, inuolantia culicum agmina coercent. Bubulũ stercus suffitum, culices persequitur: itẽ inulæ radix, adiecto buccinorũ crematorũ cinere.

Ne blattæ(quas prasocurides Græci vocãt)porros enecent, vẽtriculum ouis statim occisæ, nõ elotum, sed sordibus suis plenũ, spatio quo abundant, nõ alte, sed superficie tenus operire debebis:post biduũ reperies animalia ipsa cõgesta, ventrem hunc replere.

Formicas fugari Diophanes tradit, si quæ ex eis captæ cõcremẽtur:si caudices herbarũ, aut arborum ad quas plurimæ sunt, perlinas lupinis, aut taurino felle cũ amurca tritis, vel bitumine cũ oleo:vel si lachrymã papaueris aceto resolutã, cauernulis earum infuderis.perimuntur etiã nidore syluestris cucumeris incẽsi.Si foras veniunt formicæ, omne horti spatium cinere signemus. Si conscẽdunt arbores, cretacea linea latiore in orbẽ circũ arboris caudicẽ, aut

imũ truncũ facta, atque iterata, prohibebis ne conſcendant. Limo marino, aut cinere, aut heliotropio herba, obturata formicarũ foramina, eas enecant.

Volucres locuſtæ fugantur ab hortis, ſi aliquæ ex iis vrantur in medio, vel ſi aliquas earũ maceratas, limo obruas. Nihil attingẽt locuſtæ, quod porro aut centaurio aqua reſolutis, fuerit aſperſum.

Contra bruchos, nõ minimã hortorũ peſtem iubet Didymus, circa caudices arborum, aut herbarũ, prope radicem, tria grana ſinapis obrui.

Aduerſus agreſtes mures, Apuleius ſuadet ſemina bubulo felle maceranda. Nonnulli rhododaphne foliis aditus eorum claudunt: quia roſis his dum in exitu nituntur intereunt.

Talpæ nunquã effodient hortum in quo ricinus, quam palmã Chriſti vocant, vel ſponte, vel accitus proueniat. Sotion Græcus author, vt talpas vel eneces vel fuges, nucem perforari iubet, in qua paleas & ſulfur ac cedriam includas, & incẽſam in maiori tal parum aditu ponas, reliquis foraminibus diligenter occluſis, ne fumus exeat.

Ne carbunculi, hortis aut vitibus noceant, quidã tres cancros viuos cremari iubent in arbuſtis.

Serpentes omni propè fugantur auſteritate, & nocentes ſpiritus innocentia fumi graueolentis exagitat. Vſtum igitur galbanum, vel cerui cornu, vel radix lilii, vel vngula capræ, profuerit.

Cremati ſcorpionis nidore, reliquos omnes protinus fugari, author eſt Diophanes. Sandaracha cum galbano, butyro, vel adipe caprino ſuffita, & ſcorpios & ſerpẽtes omnes abigit. Plutarchus negat ſcorpium ad id vnquam adrepere, cui nucula coryli ſuf-

fixa cohærebit.

Veſpertiliones in horto non aduolare tradit Africanus, in quo per itinera platani frondes pendeant. Necantur etiam hæderæ ſuffitu.

Ranæ ſi garrulitate ſua per noctem te infeſtent, incenſa lucerna, lacus ripæ, aut fluminis, aut riui, hortum præterlabentis admoueatur.

Ea ſunt hortorum præcipua incõmoda quæ recẽſere, aut animaduertere potuimus, quibus etiam ſua remedia voluimus adhibere, ex bonis authoribus collecta: ne quid hortenſium rerum ſtudioſus in ea re noſtræ operæ deſyderare poſſit. Cupimus autem ſi quando nobis per ocium liceat, etiam de apibus in hanc ſentẽtiã aliquid conſcribere, quod ad rem hortenſem pertinere iudicabimus, idque etiam ex antiquorum agricolarum authoritate. Neceſſe eſt enim eum qui cultum & vndecũque inſtructum hortum habere volet, etiam apibus operam dare.

INDEX LATINARVM ET GALLICArum dictionum quæ in hoc libello passim conspersæ & declaratæ inueniuntur.

A

Abrotonum 55
Absinthium 55
Absinthium marinũ 56
Absinthium ponticũ 55
Absinthiũ santonicũ 56
Acantha 68
Acanthos siue Acanthus 67.68
Acetarium 65
Ache 81
Acinos 6
ἀκρόδρυα 71
Acuta spina 23
Adianton 19
Adminicularia vitis 34
Adonidis horti 12
Agreste lilium 51
Agreste sepimentũ 107
Agripaulme 56
Aire 39
Aizoon 18
Alba hædera 16
Alba vitis 34
Alcacangi 38
Alcanna 23
Alcea 68
Allee 24
Allium 97
Althæa 68
Altilis viola 48
Aluine 55
Amaracus 56
Amaranthus 52
Ambubaia 66
Ambulacrum 24
Ambulationes hortorũ 24
Ambulationes soli & aeri expositæ 25
Ambulationes tectæ 25
Ampeloprason 83
Ampelos agria 34
Ampelos leuce 34
Ancholies 52
Andrachne 69
Andrachne agria 19
Anemone 53
Anemone erratica 53
Anet 64
Anethum 64
Anguina cucurbita 37
Anisum 89
Anthemis 62
Anys 89
Aphrodilorum 100
Aphroscorodon 97

Apiana braſſica 77
Apiaſtrum 64
Apium 81
Apobata 23
Apparitoire 27
Appetit 98
Aquaticum pulegiũ 60
Arceuthys 32
Area coronalis 44
Area eſcaria 83
Area odorata 55
Area olitoria 65
Areæ hortenſes 39
Areariũ diſpoſitio in horto 42.109
Areola 41
Areator 40
Armel 62
Armoiries 48
Armoiſe 57
Armoracia 91
Arroches 78
Arrouſer ung iardin 12
Artemiſia 57.58
Artichault 90
Aſarum 50
Aſcalonita 98
Aſparagus 71
Aſparges 71
Aſphodelus 100
Aſplenium 19
Atanaſia 62
Atraphaxis 78
Atriplex 78
Aubiſſoins 44
Aulx 97
Aulx ſauuage 97
Auroeſne 55
Autũnalis roſa, biſmaluæ ſpecies 31
Autumnalis viola 50

B

Bacchar, Baccharis 50
Bacchica hædera 16
Baſille 70
Baguenauldes 38
Ballote 63
Balſamina 35
Balſamita 72
Barbotina 56
Barbe dieu 73
Barberies 48
Βαρύπικρον 55
Baſilic 61
Baſilic ſauuage 61
Βασιλικὸν λάχανον 58
Bateur en granche 40
Baticula 70
Batis 70
Batoir 40
Βάτος 22
Batus Idæus 23
Baucias 94
Baulme 59

Bedegar 22
Belueder 53
Berberis 23
Berceau 27
Berle 72
Beta 79
Betica lactuca 66
Betonica altera 48
Bipinnella 70
Bis aut ter expatiari 25
Bismalua 68
Blanche moustarde 82
Blancheputain 79
Blaptisecula 20
Blistres 80
Blitei 80
Blitum 80
Bonnes dames 78
Bouyx 32
Borago boraginis 75
Bothecæ 86
Bouquet de fleurs 45
Bourroches 75
Branca hircina 69
Branca vrcina 68.76
Brassica 77
Brassica marina 77
Brassica syluestris 79
Brathy 33
Britannica 48
Bryonia 35
Bryonia nigra 35
Bryton 36
Bubonium 52
Bugla, *Bugle,* 54
Buglossus 75
Buglossa 75
Buglossum 75
Bulbina 100
Bulbus siue bolbus 98
Bupleuros 80
Buxetum 32
Buxum 32

C

Cabaret 50
Cachrys 22
Calamintha 58
Calathiana 52
Calendula 49
Caltha 49
Cameraria cucurbita 37
Camomille 62
Candida leucoia 46
Canina rosa 30
Canirubus 22
Capillus Veneris 19
Capparis 71
Cappres 71
Cardamum 71
Cardamina 72
καρδία 72
Cardiaca 72
Caros 95
Carreau 41

Carrottes	95	Chrysolachanum	78
Carus	95	Chrysolanus	78
Caryophilli	48	Cicerbita	67
Caules hortorum	9	Cichorion	66
Ceciliana lactuca	66	*Cichoree*	66
Cedrus	33	*Cichoree ou endiue sauuage*	67
Cepa	96	*Ciuotz*	96
Cepollæ	96	Cinara	89.90
Cera	79	Circion	75
Ceræphyllum	75	κιπορός	10
Ceterac	20	κῆπος	9
Chamæbatos	22	κηπουρικὰ	12
Chamæcyparissus	55	Citrago	64
Chamæcyssos	16	*Citron*	64
Chamæmelum	62	Citrulus	85
Chapeaux d'hyuer	44	Clepsydra	13
Chapelet	44	Cocalus	89
Chapeliere	45	Codion	99
Chantepleure	13	*Coing*	85
Charana	35	κολοκύνθης	36
Chaussons	52	*Coloquinte*	36
Cheiri viola	17	Colutea	33
Chelidonia	18	*Concombre*	86
Chelidoniũ minus	18	Conserere hortum	12
Cheruitz	86	Consolida minor	54
Chironium	95	Chondrilla	66
Chondrilla	66	*Consyre*	54
Choulz	77	*Coq*	60
Choulz cabuz	77	*Coquelicoq*	91
Choulz crespes	77	*Coquelourdes*	44.53
Choulz rouges	77	*Coquerelles*	38
Chrasalina	78	*Coriandre*	82

Coriandrum 89
Corianon 89
Corion 89
Cornutum siue corniculatum papauer 90
Corolla 44
Corollæ puellares 44
Coronæ hybernæ 44
Coronamenta 44
Coronaria libanotis 29
Corruda 36
Coruda 71
Costus vel Costum 60
Cotoneus 85
couchè 42
couleuree 35
courge 36
Crambe 77.79
Crambe thalattria 77
Crambe vino aduersatur 79
Crassula minor 78
Crescio 79
cresson 72
cresson alenois 72
creste marine 70
Crethmon 70
Cretica cupressus 33
Crinon 50
Crinon agrion 51
Crithmō, Crithamon 70
Crithe 70
Crocus 81
Cucumis 86
Cucurbita 36.87
Cultura feminum 112
Cultus & satio hortorū 103
Cupressus cretica 33
Cupressus humilis 55
Cuscuta 64
Cyanos 20.44
Cyclaminum 93
Cydonia malus 28
Cylindrus 40
Cynia 79
Cynocrambe 79
κυνόσβατος 22.71
Cynosrhodos 22
Cypres 55
Cyssampelos 17
κύαθος 15

D

Dendrocyssos 16
Dendrolachana 91
Dens leonis 67
διὸς ἄνθος 44.53
Dispositio arearum in horto 42.109
Dragee aux cheuaulx 61
Dryopteris 18

E

Ebenotriches 19
Ebiscus siue ibiscus 68

Edera 15
Elaterium 87
Electio soli in hortis 106
Elelisphacos 61
Eleoselinon 81
Empetron 70
Endiue 66
Enula campana 108
Ephlogion 54
Epicurus 9
Epithymum siue epithymus 63
Equapium 81
Eritius 60
Erratica brassica 79
Eruca 73
Escaria vitis 34
Eschalottes 98
Esclere 18
Escrouelles 18
Esglantier 22
Espargoute 57
Espinars 80
Espine uinette 23
Euphrosyne 75
Euzomos 73
Expatiari bis aut ter 25

F

Fabrile sepimẽtum 108
Facere hortum 12
Facere duo aut tria spatia per hortum 24
Faire deux ou trois tours par le iardin 25
Faire ung chappeau 45
Faire ung iardin 12
Fasciculus florum 45
Fenion 53
Fenoechio marino 70
Fenouil 76
Feu ardent 35
Filicula 18
Filix querna 18
Fior d'ogni mese 49
Flambes 52
Flammea 54
Flammula 52
Floralia 47
Flos omniũ mensiũ 49
Fodere hortulum 13
Fœnicul⁹, Fœniculũ 76
Foliata 25
Fons in horto 104
Fort 55
Forum olitorium 10
Fraga 88
Fraises 88
Framboisier 23
Franca 61
Faeillee 25

G

Galeopsis 56
Galeriæ 25
Gallica viola 47

Genefure 32
Geranion 70
Germandree 98
Gethyllis 83
Girofflee 44.45
Girofleés blanches 46
Gladiolus 52
Glay 52
Glichon 60
Glycea coronaria 45
Gongylis, siue gongyle 92
Granata 28
Græculæ rosæ 30
Groseiller 23
Grossi, grossuli 23
Guimauue 68

H

Hædera 15
Hædera celsa 16
Hædera terrestris 17
Hædera vitis 17
Hæredium 9
Halicacabum 38
Haye 21
Hediosmos 59
Hedipnois 67
Helenium 100
Helix 16
Helxine 17
Hemerocalle 51
Hemionitis 20
Heraclium origanũ 59
Herba muralis 17
Herba Sabina 33
Herba stataria 77
Herba terrestris 17
Herba venti 53
Herbæ & frutices pergulis hortẽsibus applicari solitæ 26
Herbæ vetustis hortorũ maceriis sponte adnascentes 15
Herbe au chat 58
Herbe Robert 70
Herigeron 73
Heritage ameublé 12
Hesperis 47
Hie 40
Hieracia 67
Hieracia minor 67
Hippolapathum 74
Hipponarathrum 76
Hipposelinum 81
Hortus 9
Hortus olitorius 9
Hortus pensilis 11
Hortus riguus 11
Horti Apositio ac situs 103.109
Horti in plurali 10
Horti adonidis 12
Horti Crassipedis 10

Horti Hesperidum 12
Horti instructi 12
Hortorũ ambulationes 24
Hortorum caules 9
Hortorum magister Epicurus 9
Hortorum satio & cultus 103
Hortorum varia sepimẽta,& munitiones 14
Hortulus 12
Hortulanus 10
Hortensis 12
Hortenses pergulæ 26
Houblon 36
Humilis hædera 16
Humilis rubus 22
Hyacinthus 48
Hydrolapathum 75
Hypetræ 25
Hysope 60
Hyssopus siue Hyssopum 60

I

Iardin 9.25
Iardin de mesnage 9
Iardin pres de l'eau 11
Iardinet 12
Iardinier 10
Iasione 80
Idæus rubus 23
Incarnata rosa 31
Instructi horti 12
Interualla hortẽsia 39
Intubus 66
Intyba 66
Ios 47
Iosmin 29
Iote 79
Ioubarbe 18
Iouis barba 18
Iouis flos 44.53
Iris 52
Irrigare hortum 12
Iuniperus 52

L

Labourer ung iardinet 13
Labrusca 34
Laceron 67
Lactuca 65
Laictue 65
Lagenulata cucurbita 87
Laictue a pomme 66
Lapathum 73.74
Lapathum maius 74
Lauande 60
Lauandula 60
Lauer 72
Leontopodion 49
Leophyllos 77
Leptophyllos 58
Lettron 66

Leucacantha 29
Leucanthemon 29
Leucoia 46
Leucoion 17
Leucoion luteum 47
Leuesse 81.95
Leuisticum 81.95
Libanotis 28
Libysticum 95
Lierre 15
Ligusticum 95
Ligustrum 23
Liliago 51
Liliũ 50. Liliũ agreste 51
Lilium conuallis 51
Lilium marinum 51
λείριον 50
Liz 50
Liseron 80
Lombardettes 79
Lupus salictarius 36
Lupulus 36
Lutea viola 17

M

Macellum 10
Maiorana 56
Mala insana 87
Male tigne 22.74
Malefica vlcera capitis 22
Malua 67
Maluaticum 64
Malus cydonia 28
Marathron 76
Marguerites 54
Marina aut transmarina rosa 31
Mariolaine 57
Mariolaine sauuage, ou mariolaine d'angleterre 59
Marrubium 63
Marrubiastrum 63
Martia aut nigra viola 47
Massault 24
Mastic 59
Matiana 24
Matricaria 56
Maulue 97
Mecon 90
Melezane 84.87
Melilot 95
Melilotos 95
Melisse 63
Melo codognio 85
Melons 85
Melopepones 85
Menta 59
Menta aquatica 59
Mentastrum 59.72
Mente 59
Menues pensees 54
Meon 76
Militare sepimẽtũ 107
Melissophyllos vel Me-

liphyllos 63
Molyza 97
Molochia 79
Monocaulos 58
Mosceuton 31
Moschata rosa 31
Mouchoir 46
Moustarde 82
Muguet 52
Munitiones variæ hortorum 14
Muralium 17

N

Napus 92
Napi 82
Narcissus 48
Nardus Celtica 60.61
Nasitort 72
Nasturtium 71.72
Nasturtiũ aquaticũ 72
Natura & electio seminum 111
Naturale sepimẽtũ 107
Naturalis sepes 21
Naueau 92
Nectere coronam 45
Nepeta 58
Nigra hædera 16
Nigra vitis 35
Nysia hædera 16

O

Ocymũ, Ocymastrum 61
Oeilletz D'inde, ou de Turquie 53
Oeilletz 48
Oignon 97
Oignons sauuages 99
Oignonnettes 10.96.97
Oleriarbor 91
Oleum de alcanna 23
Olitor 10
Olitorius hortus 9
Olitorum forum 10
Olus 70
Olusatrum 87
Ophioscorodon 97
Opopanax 94
Oreoselinon 81
Origanũ siue origan⁹ 58
Orminũ siue horminum 54
Orthocyssos 16
Ortus 9
Oxalis 69
Oxyacanthos 23
Oxylapathum 74
Ozeille 69.74
Ozeille de Tours 74
Ozimon 61

P

Pacience 74
Pacquet de lettres 46
Pæderos 76
Panax asclepium 95

Panaiz 94
Panaiz sauuage 95
Pancration 99
Panis precinus 92
Papauer 90
Papauer erraticum aut rhœas 91
Parella 73
Parelle 74
Parietaria 17
Parthenis 58
Parthenium 56
Pasquettes 54
Passefleur 53
Passeuelours 52
Pastenades 94
Pastinaca 94
Pauicula 40
Pauimēta subdialia 23
Pauot 60
Peganon 62
Pensilis hortus 11
Pepo 84
Pepona 85
Perdicium 17
Pergula recta & camerata 26
Pergulæ hortenses 26
Pergulana vitis 33
Persil 81
Persil Macedoine 81
Petilius flos 53
Petroselinū Macedonicum 81
Petræa brassica 79
Peucedanus 77
Phalangites 29
Phillitis 20
φυλλὰς 25
Picris 66
Pimprenelle 70
Pisse en lict 67
Place 40
Planche 41
Planter ung iardin 12
Platea 39
Plebeia cucurbita 37
Poix de merueilles 39
Poligonatum 52
Polium montanum 60
Polypodium 18
Polytrichon 19
Poma Cupidinis 87
Pommes d'amours 87
Pommes de merueilles 36
Pomum Hierosolymitanum 35
Pomū miraculosum 35
Pōpeiani, Salustiani, Luculliani horti 10
Pompon 84
Pompons d'hyuer 85
Pompons succarins 85
Pompons turquins 15

Ponceau	91	**R**	
Porreaulx	82	Radicula	91
Porree	79	Raphanum	91
Porri	82	Rapum	93
Portulaca	69	Rapus	92
Pofitio horti	103.109	*Raue*	91
Pouliot ſauuage	60	*Rauanel*	91
Pourceleine	69	*Reiectons*	71
Pourpier	69	Remollitiua	69
Praſium	63	Reparata	79
Prouinciales roſæ	30	*Requette*	73
Pſeudomenta	72	Rhamnus	23
Pſeudonardus	62	ῥόδος	30
Pſylotrum	35	Riguus hortus	11
Pulegium	59	*Romans*	79
Puluinus acetarius	65	Roſa, Roſa canina	22.30
Puluinus condimentarius	77	Roſa Hiericontis	31
Puluinus fructuarius	84	Roſarium, Roſetum	31
Puluinus radicarius	91	Roſariorum ſatio	110
Puluini hortenſes	39	*Roſe de Hierico*	31
Purpurea roſa	30	*Roſe d'oultre mer*	31.68
Q		*Roſmarin*	28
Quadrageſimalis viola	47	Roſmarinum	28
Querna filix	18	Rubus	22
Quernea hædera	16	Rubus humilis	22
Quid obſeruādū in horto probe faciendo	13	Rubus Idæus	23
Quomodo varie claudēdus hortus	107	Rubi quibus viuæ hortorum ſepes cōſeruntur	21
		Rue	62
		Rumex	73
		Ruta	62

Rutinalis herba 95

S

Sabellica, siue marucina brassica 77
Sabina herba 33
Saffran 81
Saillie 26
Salade 65
Salita 65
Saluia 61
Saluia vita 19
Sampsychus 56
Sanela 82
Santonge 56
Sarriette 62
Sarriette d'angleterre 62
Satio hortorum 103
Satiuum tempus 112
Satureia 62
Sauge 61
Sauge franche 61
Sauinier 33
Saxifragia 70
Scariola 66
Sciboule 99
Schœnum 99
Scolopendrium 20
Scolymos 89
Scordion 98
Scorodon 97
Scorodoprason 83.98
Scorodotis 98
Scorpioctones 49
Scorpiuros 49
Scrofularia 18
Scylla 99
Selinois 77
Selinon 81
Selinon montanum 81
Semiasina 20
Seminũ natura & electio 111
Semperuiuum 18
Sené 38
Senecio 73
Seneue 82
Sentis canis 22
Sentlomalachos 80
Sepes naturalis 21
Sepes viuæ hortorũ 20
Sepimentũ agreste 107
Sepimentũ fabrile 118
Sepimentũ militare 107
Sepimẽtũ naturale 21.101
Sepimẽta, & munitiones hortorum variæ 14
Septum 21
Serfueil 75
Seris 66
Serpolet 76
Serpillum 76
Serta. Seruiæ 45
Seryphium 56
Sicla 79

Sicyos 87
Sigillum Salomonis 52
Sinapis 82
Sion 72
Sisaron. Siser 96
Sisymbrium 59.72
Situs horti 103
Smyrnium 81.95
Soldanella 78
Solanum lignosum 34
Soli bonitatis & clemētiæ cōsyderatio in horto 106
Solisequium 49
Somphos 37
Sonchos 67
Soulcy 49
Specularia 25
Sphacelus 61
Sphondylion 95
Spina acuta 23
Spinarū & ruborum nomina, quibus viuæ hortorū sepes construi solent 21
Squilles 99
Stachys 63
Staphylinum 94
Stephanoplocos coronaria 45
Strobilus 89
Strophia 45
Structilis sepes 21
Struthion. 92
Subdiales ambulationes 25
Subdialia 25
Surelle 74
Syluestre origanum 59
Syluestris brassica 79
Symphytū magnum 54
Symphytū minimū 54

T

Tagete 58
Tanacætum 62
Tanaisie 62
Tarco 76
Targon 76
Tectæ ambulationes 25
Terracia 26
Terrestris hædera 16
Teste d'aulx 97
Teutlos 80
Thridax 65
Thymbra 62
Thym 62
Thymus, Thymum 62
Toute bonne 64
Tragoriganon 59
Treille 26
Trichomanes 19
Trixago 98
Troesne 23
Tuber terræ 93

V

Vaccinium 48
Ventosa 87
Vermicularis 18
Vesicaria 38
Vettonica coronaria 48
Vigne de treille 33
Vigne en friche 34
Village 6
Vinette 69
Viola 47
Viola altilis 48
Viola gallica 47
Viola lutea 17
Violaria 47
Violette 47
Violiers blancs 46
Violiers iaulnes 47
Virginalis 56.58
Vitis adminicularia 34
Vitis agrestis 34
Vitis alba 34
Vitis escaria 34
Vitis hædera 17
Vitis nigra 23.35
Vitis pergulana 33
Viuæ sepes hortorũ 21
Vnguentũ sampsychinũ 51

Z

Zambacus 29

EXCVDEBAT ROBERTVS STEPHANVS PARISIIS, ANN. M. D. XXXIX. NON. DECEMB.

W